

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કાપીરાઝિદ વિભાગ]

અનુસમાંક

૧૮૭૭

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ

અંગ્રી

કવિચ

વિષય

૨૧ . ૨

૧૮/૭/૭૭

ઓ—દુનિયા!

૧૮૭૭

પારસી સંસારી સીરિયો—કોમીક

દ્રામા ત્રણ અંકી.

જાણીતી તર્જો પર રચેલાં ત્રીસ ગાયનો જાણીતી કૌપીરા સંગ્રહ

લખનાર

હોસાભાઈ એદલજી ભટ્ટા,

તે

‘કુલમા,’ ‘એમનામાહાત,’ ‘એપોલોથી—અમેરીકા’

વર્ગેરેના લખનાર.

અછાડ પછાડ કરી ના તરસ મેળવવા મંજ,
નામ કંઈ હ્યાં કરી લે આ હિન્દુસરાએ સેવંજ.

મુબંધ :

‘શીવ પ્રેસ, મનોરદાસ સ્ટ્રીટ, કોટ.

૧૯૦૭.

આના.

ઓ—દુનિયા !

પારસી સંસારી સીરિયો—કોમીક
ડ્રામા ત્રણ અંકી.

જાણીતી તર્જો પર રચેલાં ત્રીસ ગાયનો સાથે

લખનાર

હોસાલાઈ એડલજ લડ્યા,

તે

‘કુલમા,’ ‘એમનામાહાત,’ ‘એપોલોથી—અમેરીકા’

વગેરેના લખનાર.

અછાડ પછાડ કરી ના તરસ મેળવવા ગંજ,
નામ કંઈ હ્યાં કરી લે આ છે સરાએ સેપંજ.

મુખ્ય :

ચૈર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ, મનોરહાસ સ્ટીટ, કોટ.

૧૯૭૭.

ગાંધી આના,

૧૮૭૭

ચેતવણી.

આ નાટક કાયદા પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવી એના સધળા હકો એના કર્તાએ પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે. કોઇએ એ ફરીથી છાપવો યા એ આખો નાટક અથવા તો એમાંનો કોઇખી ભાગ ગાયન વગેરે કર્તાની પરવાનગી વગર જાહેરમાં રજુ કરવું નહિ; તેમજ એમાંથી કાંઈ તફાવી કોઇ ખીજ નાટકમાં લાગુ કરી દેવું નહી.

એક નાટક લખવામાં જાજ આ મારા કલમ ૫૭...
 છે; તો જો કે નાટક ઉપર હું બહુ નાનપણથી પ્રિત દેખાડતો આવ્યો
 છું, અને બચગીથીજ એક એમેચ્યુઅર તરીકે નાટકનો અનુભવ લઈ
 આજે આ નાટક લખવાની મેં હિમ્મત કીધી છે, કે જેમાં હું કેટલે
 દરજ્જે ફાળ્યો છું તે જોવાનું કામ શોખીન લોકોનું છે.

વળી ગાયનો રચવામાં તેમજ કેટલુંક ઉર્દુ લખાણ કરવામાં,
 ઉપરાંત ઉર્દુ ગાયન રચવામાંથી મારી કલમ પહેલીજ હોવાથી એમાં
 થયેલી કાંઈ ભૂલભાલ શ્રોતાજનો ક્ષમા કરશે એવી મને આશા છે.

આ નાટકના પ્લોટનો થોડોક અંશ અગાઉ વંચાઈ ગયેલી
 યાદક વાર્તા મારાં ભેળમાં રમી રહેલી હોવાથી તેમાંથી ઉપજતી મારાં
 ની તુરંગ મુજબ રચ્યો છે, અને એમાં આવતું કામીક એક ઈંગ્લિશ
 ફર્સમાંથી ખેંચી કહાડી લાગુ કરી દીધું છે, તો જો કે ખેંચતી મતલબમાંજ
 કામીક સમાય એવી કાશેસ કીધેલી છે.

ડાસાલાઈ એલ્લુ લરયા,

કાશાની ખીલડીંગ,

મરીન લાઇનસ.

મુંબઈ તા. ૧૩ મી જુન ૧૯૦૭.

અર્પણ પત્ર.

તેઓ

કે જેઓએ

નાટક તખ્તાપર પોતાની જાંઘળી ઘસી પીસી નાખી હોય,
અને એ આલા હુન્નરને ખીલવવા જીવ પટકી રંજ અને
મેહનત કીધી હોય, અને તેમ કરતાં એ બહારથી
ચલકતી ચાઈ ચાઈ જેવા દેખાતા પણ ખાતેન-
માં ખુવાર કરનારા ધંધામાં પડી પાય-
માલ થયા હોય; તેઓને આ મારો
અદના નાટક તેઓના કામો-
ની એક જુજ સેવામાં
માનપુર્વક અર્પણ
કરું છું.

નીચલા હુન્નરો બાણે છે, અને તે બેગવાઈ પડતા રહે
કુરસદે શિખવે છે.

મ્યુઝીક.

વાયોલીન, હારમોનિયમ, સીતાર, દીલરૂખા, સારંગી, બેન્જો,
દ્રમ, વીગેરે કોઈબી વાજીત્રપર ગાતાં વગાડતાં શિખવે છે.

દ્રોઈંગ પેન્ટીંગ.

લાઈનવર્ક, સ્ટેનસીલ, શેડીંગ, ફીસ્તોલીયમ પેન્ટીંગ, સ્કેલ
દ્રોઈંગ, મોડલ, સીનરી, વગેરે.

નાટકને લગતું.

મીઠા લગત્યા નાટકને લગતું બહોલું જ્ઞાન ધરાવે છે,
ગોતાના યુરોપ અમેરીકાના પ્રવાસને આધારે સુખરેલી રીત
નાટક તખ્તો ખીલવવાની યુક્તિઓ દેખાડી શકે છે. બદ-
લાઈ જતા ગ્રાન્સફર સીનોના મોડલો બનાવી આપે છે. ટ્રેસોના
ફીઝાઈનો અને સસ્તાંમા સસ્તી કીમતે ટ્રેસો બનાવવાની રીતો,
તેમજ નવા ખેલ માટેના સીનોના સ્કેચો કરી આપે છે. સંસારી
ખેલોના ગાયનો રચી શકે છે. ઉર્દુ ખેલો માટેના પ્લોટો આપે
છે, તેમજ દરેક આવલાવની એકટીંગ દેખાડી શકે છે. દુકમાં નવી
નીકળતી નાટક મંડળીઓને દરેકે દરેક સલાહ આપી શકે છે.

લખાણ બાજી.

ઓરીજીનલ નોવેલોન્સ પ્લોટ કેમ ઉપજાવવો છટાદાર અને
શુદ્ધ લખાણ કેમ કરવું. વળી દરેક નવા લખનારના લખાણો
સુધારે છે.

... જનતમા કરી આપે છે. ... સ્ત્રી જવી, પેટનું
ઉપસ્વું, યાતો આંગનું ડોંગા થઈ જવું એ જીવલેન દુઃખ દરદો
લાગુ પડી જવાની નીશાણી છે; માટે તેવાઓએ જરૂર મીં
ભર્યાની સલાહ લેવી.

ફેનોલોજી.

મીં ભર્યા મસ્તક વીધ્યાને લગતું સાડું જ્ઞાન ધરાવે છે,
અને કોઈની જવાન તે કયા ધંધાને લાયકનો છે તે પારખી આપે છે.

મુસાફરી.

યુરોપ અમેરીકાની મુસાફરીએ જનારાંઓએ જરૂર મીં
ભર્યાની સલાહ લેવી. પોતાના અનુભવથી ત્યાંની સગવડો, શિખવા
લાયક હુન્નરો, જોવા જોગ જગ્યાઓ તેમજ ખીજી દરેક સલાહ
આપશે.

વીલ પાવર.

ઈચ્છા શક્તિના બળે દરેકે દરેક મુશ્કેલ કામ આસાન થાય
છે. એકાગ્ર ચીતે કીધેલી ઈચ્છા ખાલી જતી નથી. ‘હું’ અમુક કામ
કરી શકીશ’ એવી એકાગ્ર ચીતે ઈચ્છા કીધાથી તે કામ આસાનીથી
થઈ શકે છે; પરંતુ એકાગ્ર ચીત કરવું એ એક મુશ્કેલ કામ છે.
મીં ભર્યા તમને દુનિયામાં ફાવવાના આ એકજ રસ્તા ઉપર
કાળુ મેળવતાં સહેલાઈથી શીખવશે.

પરચુટણ.

વળી એ ઉપરાંત દુનિયાની ખીજી દરેકે દરેક બાબદોનો
મીં ભર્યાને અનુભવ છે. અમુક ચીજ કેમ પેદા થઈ, ક્યાંથી

આવી અને તેનો શુભ દોશ. ઉપરાંત વૈદક શાસ્ત્રને લગતું, ફલાણું
 દરદ કેમ થયું, શાથી થયું, અને તેના સાધારણ ઉપાય. શું ખાવું,
 શું નહીં ખાવું, શું પીવું, શું નહીં પીવું. કેમ જીવડગી પસાર
 કરવી, કસરત કેમ અને કેટલી કરવી ; વળી યંત્ર કળા, ફલાણી
 ચીજ કેમ બની અને તેની ચુકતી શું ? ઇંગ્રેજી રીતભાત, શું
 બોલવું, કેમ બોલવું, સાંમા માણસના વિચાર કેમ પારખવા ? તેના
 સલાહનો કેમ ચપલાઈથી જવાબ આપવો, હુશિયારી અને સમય-
 સુચકતા કેમ મેળવવી. બીજાના મનપર પોતા માટે સારો છાપ
 કેમ બેસાડવો, સાવચેતીની આંખે જોઈ દુનિયામાં કેમ ફાવવું,
 તેમજ માણસનું મોઢું જોઈ યાતો તેની વાત ચિત્ત પરથીજ તેના
 વિષેનું સારું યા માઠું મત કેમ બાંધવું. ચેહેરાપરથી, આંખપરથી
 યાતો મુછપરથી માણસોના લક્ષણો કેમ પારખી કાઢવાં, વીગેરે
 વીગેરે દુનિયાની બીજી દરેક દરેક બાબદોનો મીઠો ભરૂંચા અનુભવ
 ધરાવે છે, અને કોઈબી જવાનને પોતાની દેખરેખ તળે રાખી તેને
 થોડાજ વખતમાં આ દુનિયામાં એક બાહોસ નર બનાવી આપે છે.

કોઈબી સલાહ કાંઈબી સવાર્ય વગર આપવામાં આવશે.

ડો. એ. ભરૂચા,

કાશાની બીલડીંગ,

મરીન લાઈન, મુંબઈ.

નાટક પાત્ર.

હીરો—એક ગરીબ તાડીવાનો.

બુલુ + તેની બેરી.

તીસ્મારખાં—એક રીતાયડ સિપાહ. હીરાનો પાડોસી અને દોસ્ત.

ધનજી ધાનખાઉ—એક લુચ્ચો, સાપુરનો અસલનો દોસ્ત.

સાપુર મોટા ફરામ—એક ફીલસુફ, પુતળીના હાથનો ઉમેદવાર.

ખાનસાહેબ દિન્યારજી દુકરવારા—એક બુજરગ ભોળા માતખર વેપારી.

ફીરોજ--તેવણના ગુમ થયેલા ભાઇ અરદેશરનો દીકરો.

પુતળી
જર
આધમાય
આધમાય } ખાનસાહેબ દિન્યારજીની ચાર દીકરીઓ.

મેહર હોમજી—પુતાના એક માતખર બુજરગ અથોરનન.

જમશેદ નવાખ--આધમાયના હાથનો ઉમેદવાર.

ફરામરોજ--તેનો કાકો.

પેસી પેપરમીટ--એક પેન્ટર.

કચેતાંન--દીન્યારજીના ઘરનો નોકર.

સ્થળ.

વસંધ-પુના.

ઓ-દુનિયા !

નાટક ત્રણ અંકી.

અંક પહેલો. પ્રવેશ પહેલો.

(સાંજનો વખત. હીરા તાડીવાળાનું પીકું. હીરા તાડીની લહેરમાં ગીત ગાતો અને ધડીયાં ઉઘળતો દેખાય છે. બીજા બાજુ તીરમારખાં તાડીની તાંસ માલતી માલમ પડે છે ને હીરાના ગીતનો શબ્દમાં જવાબ આપે છે.)

ગાયણ પહેલું.

(રાહા) ન છાડોરે મતવાલો મદવા પીઓ પીઓ.

હીરા—

તાડી છે માતાનું દુધ, મારા લાલ, લાલ, લાલ, તમે પીઓ પીઓ,
છુટથી પીઓ, રંગથી પીઓ, ઉમંગથી પીઓ—તાડી.
૨—જીવ લલચાય, હોશમે આપે, નાચે ગાએ, રંગી થાય,
૨—તાડી છે, લાસાની છે, દફે કરે બીમારી છે,
એજમતી છે, એ હધ્યાતી દે છે, પીઓ, પીઓ.

તીરમાર— { તાડી કુદ્રતકી બક્ષેશ હયે
{ જે તાડી નહિ પીએ ઉસ્કી જીંદગી ધુળ હયે.

તીરમારખાં—અહા ! હીરા જેમ તારું નામ હીરા છે, તેમ
તાડી હીરાના જેવીજ ચ?

હીરો—હા, ભાઈ, એમ છે તો ખરું; પણ એટલું ની હમજતો કે તુને વાહી તાડી પાછને પુછવા કાણુને જાઉં? હું! તું મને રાત વરાંત જે મદદ કરે તે હું ભુલી ગીયેસો? હું તું મારો એકલ દોકલ પાડોહી, ને વરી મારા હજા જેવો નથી? પાછો તું વરી પથેસો પલતનનો હીપાહી એટલે તીર કામઠાં, ભાલા તલવાર વાવરી જાણે, જેથી તું તો મને આ મારા એકાંત રહેવાસમાં હોના જેવોજ તો!

તીરમાર—ત્યારે શું હીરા! તું એમ કહેવા માંગેછ કે જેવી તાડી તું મને આપેછ, તેવી બધાને નથી આપતો?

હીરો—ખાધું! અરે ઉજળખ! એવી બધાને આપતાં કેમ પાલવે? એમ તો તારી પલતનમાંથી હું તોપીવાળા, ને કાળા લોકાને એક દરખોજ ખોરાક મળે કે? એનો જેવું મનીખ તેરી વત, વારું પાણુ ચાલ, હીક વાદ આયું. પેત્રી કાલે આપરે અધુરી મુકેલી તારી કાંહાંની મુહાફરી જે આફીયા? —

તીરમાર—આફીકા.

હીરો—અરે હા, ચાલ તેનું દાર્તાન આગળ ચલાવ કે કાંઈ સોવાચ. ખેસો અલદાહ તુને ગળી ગીયો, પછી તેં હું કીધું?

તીરમાર—પછી શું, હું પેટ ચીરીને બહાર નીકળ્યો. પણ તે મને પાછો ગરી ગયો ને પાછો હું તેના પેટાખાનામાંથી બહાર કુદી પડ્યો, પણ તે મને પાછો ગરી ગયો, ને આ ગરવા કુદવાનું કામ ઘણો વખત આલ્યું, જ્યારે તે અઝદાહ તલત મરી ગયો, ત્યારેજ તે મને ગરતો અટક્યો, ને આ બધો તમાસો જોતા ત્યાં ઉભેલા એક ઇંત્રેજ સીપાઇએ મને કહ્યું કે ‘યુ ગો કમ, ગો કમ, ખીસ બખત,’ એટલે જે હું વીસ વખત તેના પેટાખાનામાં જઇ આવ્યો!

હીરો—હંઅંઅં! તું તો કોઇ બરો હુસે હીપાહી! અજળ તારી હિંમત! પણ હેલા તોપના ગોલા કેમ છુતે તેતો જણાવ?

તીરમાર—જો સાંભળ.

ગાયલુ ૨ જીં ઈંગ્રિજી.

મય હું જલ્લીમ કાલા માર (રાહ)

તોપના ગોલા ઉડે છે, તોપના ગોલા ઉડે છે,
ઉડે છે, ફાટે છે, દીલમાં દેહેસ્ત ચક્રવે છે
એવા તો ફાટે છે, એવા તો લાગે છે,
લોકોને વાગે છે, વાગે છે—તોપના.

ધરરરર લમલમલમલમ ધરરરરર લમલમલમલમ
લમલમલમ લમલમલમ ભમલમલમ લમલમલમ
આગનો શોર ઉડે છે, લોકોને જળાવે છે,
ઓ મારા બાપરે, બાપરે, બાપરે,
એવી છે, રંજ છે, એ જંગ છે, ઓ મારા બાપરે—તોપના.

(ગાયલુ પુરૂં થતાં ધનજે લશ્વર પથર કરતો આવે છે
ને તીસ્માર આગળ પડેલાં એક ભરેલાં તાડીના
ખડીયાંને ઉઠાવી તોંસ મારી નય છે. તીસ્માર ને
હીરો અનયેબીમાં ગુસ્સે થાય છે.)

તીસ્માર—(ગુસ્સાથી) એ આવ કાલુ બીલોર !

હીરો—(અનયેબીમાં) કોઈ નંગ લાગેછ !

ધનજે—(એક ઓડકાર બાધને પોતાનું મોઢું પોતાનાં દગલાની બાંધેથી
નુંછી)—‘ માફ કરજો સાહેબો, હું ઘણી લાંબી મંજલેથી
આકેલો આવ્યો છું, જેથી મારાથી તરસ તામોસ થઇ શકી નથી.’

તીસ્માર—લાંબી મંજલ ? શું કાંઈ સીજમીતમાંથી આવ્યો કે ?

ધનજે—(તકોરથી) હા, આફ્રીકાની પલ્લતનમાંથી. પણ લાઇ (હીરા
તરફ જોઇને) આ પીઠાંવાલો તુંજ કે ?

હીરો—હા, કેમ રે ?

ધનજે—ત્યારે તો દોસ્ત જલ્લી વેઠ, ને જે કાંઈ સીક સોતા, કયાખ,
ભુકકા, તૈયાર હોય તે લઇ આવ, ઉઠ વેઠ !

હીરો—(ગુસ્સાથી) કેમરે ? છેક લારમાં આવ્યો કે ? એ હોકમ કાલુને કરે ?

ધનજે—ત્યારે હોકમ નહિ કરું તો શું તુને પગે લાગીને કેહું ? પૈસા
લેવ કેની ? ઉજબખ ?

તીરમાર—એ, એ, એ, મોઢું સંભાળીને વાત કરજે, આ મારા પાડો-
સીને એક બોલ બી આડો કહોજ, તો તારું ભામતાપણું
બધું કહાડી નાખસ ?

ધનજી—(તીરસ્કારથી) ચાલ, ચાલ, લાંડ, એ તારી દાદામીરી લ્યાં
નહિ ચાલશે ?

તીરમાર—(એક છતંગ મારી ઉડીને) બચ્યા, આવ તારું થોળરૂંજ
રંગી નાખશ જો ?

ધનજી—(ગભરાઈને ઠંડો પડી) અમે મીયાંજી ! પણ તું કહેવા શું
માંગેજ, તું છી કાંય ખાધ પડેજ, આવ તારો પાડોશીજ મને
ગુસ્સે કરેજ, જોની હું જે દહાડાનો ભુખો તરશો છું તોબી એ
મારી દાદ નથી લેતો તે ? શું હું પૈસા નથી આપવાનો ?
અરે લેની બાપુ આંગપરજ લેની !

(એમ બોલી એક રૂપિયો ખીસાંમાંથી કહાડી તે હીરા
તરફ ફેંકે છે, હીરો અને તીરમાર બેઠ અન્નયેબીમાં
એક એક તરફ જાય છે.)

હીરો—(હવે નરમ પડીજઈ) અરે પણ બાપુ, હીંધી રીતે માંગીયે
કેની ? તું તો આવતાંને વારજ પીડારા માફક દરોરોજ પાડવા પડ્યો
તે ? વારું જરા થોભ, હું હમણા તારે માટે નાહતો લઈ આવ્યો.

(હીરો બુફડામાં નય છે. ધનજી તીરમાર આગળ આવી
વાતમાં ઉતરે છે.)

ધનજી—કેમ મીયાં સ્મહોજ ? આવ વસઈ ગામમાં તમને કેટલાં વરસ થયાં ?

તીરમાર—(તોરમાંજ) બધો જનમ ગીયો.

ધનજી—હો, હો, ત્યારે તો તમે લ્યાંના સધળાં રહેવાસીઓને ઓળખતા
હશો, વરી તમે પારસીઓના સમાગમમાં બી ધણા આવ્યા
હશો, કેમકે તમે ગુજરાતી ધણું સાફ એક પારસી માફકજ
બોલો છો ? લ્યાંના કોઈ જાણીતા શહેરી વીશે તો જણાવો ?

તીરમાર—જાણીતા શહેરી અને શેઠયામાં ખપતા પારસી તો લ્યાં એકજ
છે, અને તે ખાનસાહેબ દીનર્યાજી નામનાં એક સખી ગ્રહસ્થ
છે. કેળાં, ગોળ, શેરડી, અને નાળિયેરનો એમનો બહુ મોઢો
વેપાર છે. એવણુ પોતાની સખાવતથી અત્રે બહુ માન પામેલા
છે. એવણુનું કુટુંબ બાપ દાદેથી લ્યાં વસ્તું આવ્યુંજ.

ધનજો--અસ ખીજી કાંઈ નહિ !

તીરમાર--ખીજી હાં કાણુ લાવે ? એમ તો ચાલીશ પચાસ પારસી કુટુંબો હાં વસેછ, પણ કાંઈ તેવું મોલાદાર નહિ તો. છે એમ તો ખીજેખી એક પારસી, જો કે ઉમ્મરમાં નાનો પણ અઘ્ઘમંદીમાં પૂર, ને સાથે ગરીબ પણ સખાવતે બહાદુર. તેને હમારાં બધાં ગામના લોકો પંડીત અને શીલસુદ્ધ કરીને કહેછ !

હીરો--(ઝુકડીમાંથી સીક સોતા લઇને બહાર આવતાં) કાણુ ઓલો હાપુર મોતાફરામ કે ?

ધનજો--(અજાણેખીમાં ચમકી) શાપુર મોતાફરામ ? (બાબુજો) શાપુર, શાપુર મોતાફરામ, કેટલે વરસે નામ સમજ્યું ! આહાહા ! કેવો સંજોગ ! ત્યારે આખરે એ મને મળ્યો ખરો ! આહાહા ! પેલું કાલી રાતનું કાળું કામ પાછું મગજે ધાધ આયું ! આહા, છાતી કેવી ધડકેછ, જાણે કાલેજ તે બનાવ બન્યો હોયની ?

હીરો--કેમ લાખ ! એ હાપુરનું નામ હમજીને ચમકેલો કેમ ! એ તારો કાંઈ ઓળખીતો કે ?

ધનજો--(સાવધ થઇને) ન ન નહિરે, એ કાંઈ મારી ઓળખાણનો હતો ખરો, ને ઘણે વરસે મેં એનું નામ સાંભળ્યું, જેથી મને અજાણેખી લાગી. વાઈ પણ એ હાં ક્યાં ને કેટલાં વરસ થયાં રહેછ ?

હીરો--બહુ વરસ થયાં એ હાં આવી વહેલો ને ઓલાં જે લાંબાં ખેતરો કુડાયવાં કે એની વાંચેજન બંગલી દેખાય. તેમાં બહુ પડીને આખો દી વાંચ્યાજ કરે, ને એવું લણે, એવું લણે, ને એવું આપુને હમજીવે કે આપરે તો હરણુ ફાર થઈ જઈએ. મારા હહરાનું ખુણે પડી રહેતાં ખી નહીં જ જાયયું ખરું, એના તો પેલું હું ખાનખાઉ અરે ખાનહાએજ દીનર્યાજીની પોરી હાતે લગન થવાના એમ લાગે. તેની હાતેનો હાતેજ દેખાયા કરે.

(હીરો વાતમાં રોકાયેલો છે તેટલે અંદરથી જીલ્લુ આવી તેના બરફા ઉપર જોરથી છાપડ મારી શોર બકાર કરી મુકે છે.)

જીલુ—અસ ગેઇ, ગેઇ, ચરખીથી ભરેલી લાલમ લાલ મહોડાંનીજ ગેઇ !

હીરો—અરે રાંડ ઘોઘ્યાઈ હાની કરે, કોણ ગઇ ક્યાં ગેઇ તે બસની
આપરી બુચી નાજાં કેટે ચાલી ગેઇ હું ?

જીલુ—મુવા પાલ્યા આખો દહાડો આ મુવા લાંબુ મીયાં હાથેજ વાતો
કરવામા કહાડ ! તેં તેને હાચવી હોતે તો આટલું ની થતે.
ઓ તમે લઇ જતાં મરે, તમારી ચાલ ઓલાદનું નખખોદ જાય,
મારી પાંચ વરસની માનીતીરે જો—(રડે છે).

હીરો—(રડમસ સાદે) ત્યારે નાબુજ કેથે ગેપ થઇ ગઈ કે ?

તીરમાર—હાય, હાય, તારી પોરીનેજ કોઇ ઉઠાવી ગીએલું લાગેઇ !
(જીલુ ચીત ગાય છે, રડીને કુદતી બધે દોડે છે, હીરો
તેનો જવાબ આપે છે, ધનજો કોરસ બોલે છે)

ગાયન ૩ જી હંમજી.

BROOKLIN CAKE WALK.

જીલુ—

તમે લેતાં મરે, તમે ખાતાં મરે, મુવાં ભસ્તેગીઆંઓ !

તમે આવતાં મરે, તમે જતાં મરે, મુવા દખમે ચહરીયાંઓ !

હીરો—

ઓ જીલુ, કોણ ગઇ અરે કહાં ગઇ,
બોલ જલ્દી, કે શું આપરી નાબુ ગઇ,
મારી બહાલી તું 'બસ જલ્દી બોલ જલ્દી,
કે બસ જઇને હું તેનો પકડું ટોટો મંડી,

કોરસ

ધનજો—

ઓ, આસ્તે રે આસ્તે,
ઓ, આસ્તે રે આસ્તે,
જરા તમે થંડાપડો બા,
જઇને બરફ પાણી પીઓ,
યા તો માથે મુકો થંડું આઇસ,
કે તમને લોહી નહી ચંદડી જાય,
કે જેથી ફેન્ટ નહિ મારી જાઓ,
ઓ આસ્તે રે, આસ્તે રે, આસ્તે.

(ગાયન ખલાસ થતાં જ ખાનસાહેબ દીનર્યાઈની ચાર ફીકરીઓ પુતલી, જર, આઘમાય ને બાઘમાય હાખલ થાય છે, તેઓ અન્નચેળીમાં આમ તેમ જોય છે, બધાં અચકી જાય છે, ધનજી એક બાજુએ સંતાય છે.)

પુતલી ને જર—(સાથે) શું છે? એ બંધી ગડગડ શું છે?

હીરો—(ગલગલતે સાદે) અરે બાઘ હાખ મારી પોરી નાખાને કાઢ ઉઠાવી ગીયું?

જીજી—અરે મુવા અપત! હું તો આપરી પેલી ફરજે મરઘી મરિયમ માટે બોલું છું!

(હસાહસ થાય છે. તેટલાં પુતલી, જર બાઘ ને આઈની નજર ધનજી પર પડે છે, ચારે જન ચોકે છે. ધનજી હસે છે)

પુતલી—હીરાજી એ આય કોણુ? કાઢ તમારો સગો રહેવા આયોજ કે?

હીરો—હજો! અરે નારે બાઘ હાખ, એતો હમણાજ કાઢ મુઠા-ફરીએથી આવેલો મુઠાફર છે.

પુતલી—અંઅં! લેવો ચાલો જમજોજ, કાલે સવારે પાછો નીરો મોકલજો હં! જીજીજી બેસો.

જીજી—માંચ આવજો સારે રૂરે.

(પુતલી, જર, આઘ ને બાઘ જાય છે. જીજી બટબટતી વાડબટતી સુફડામાં જાય છે.)

ધનજી—ચાલો હવે આપરેબી રૂપસત લઈએ, હીરાજી શેઠ, પેલા તમારા પંડીત મોતાફરામનું ઠંકાણું જરા આપશો કે?

હીરો—પેલી બાઘજી જાય તેની પૂઠે હીધો ચાલ્યો જ, એટલે બે બેતર વતાયેવાં કે આંમલીના ઝાડ નીચે તેની બંગલી દેખાવાની.

ધનજી—(તકોરમાં) ઓહો! ત્યારે તો એ ગોરી ગોરી મડમો આપરો ભોમ્યો થયો!

(ધનજી જાય છે.)

(તીરમાર બીજી બાજુએ જતો દેખાય છે, હીરો સુફડામાં ધડીયાંઓ લઈ જાય છે પડદો ઉઘડાય છે.)

અંક પહેલો. પ્રવેશ બીજો.

(ખાનસાહેબ દિન્યારજીના મકાનમાંનું એક આરાસ્તે દિવાનખાનું. સામે અગાશી, અગાશીના ખારણામાંથી દુરથી દેખાતા સાંમેના પેસી પેન્ટરના બંગલાનો વરંડા. દિવાનખાનામાં ટેબલપર મુકેલી મસાલાની જણસો, ખરણીઓ, એક પ્લેટમાં મુકેલી સ્નાયેરી વિગેરે.)

(આઈ દાખલ થઈ અગાશી આગલ ખેસી ગીત ગાય છે.)

ગાયન ૪ થું.

રાહ, (હે, હે, હે, મન તું કાહે જસે.)
દુનિયાનો આધાર, કરવા સરજ્યો સંસાર.
કુંવારી છંદગીપર ફિતકાર, નથી એમાં કાંઈ સાર.
ભવસાગર તરવા પાર, થાવો સંસારી તરનાર.

શ્રીર—

સુખ દુખનો સૌ ચીતાર દેખી
રહો તૈયાર તમ જવા પાર
દાતારનો જ્યાર આવશે તાર
ન થોભશે જમડો પલકવાર

ફના, ફના, ફના થશે.—૨

(ગાયન ખલાસ થતાં ક્યતાંન દાખલ થાય છે.)

આઈ—મુવા ક્યતાન ? એ સવારની વાત થઈ શેઠ દેખાતા નથી તે કાંઈ ગીયા ?

ક્યતાંન—દેખો બાઈ ! અએસા તુમ ખાત ખાતમે મુવા મુવા કરેગા તો હમારા મોસ્તક શીરખયગા. છે ! એ પારસી લોક અએસા કએસારે ? જરા જરામે મરીગઓ ! મરીગીઓ !

આઈ—(હસીને) મરેરે ? એતો હમારી બોલી છે !

ક્યતાંન—(ગુસ્સાથી) હેં ફેર ? છે, એ ક્યારે ? હંમ મરખયગા પીછે હમારી જોર ક્યા કરેગારે ?

આઈ—(પાછી હસી) તે વરી રાંડ બીજો વર કરશે, મરીગીયાં તમારી જાતમા, એજ ઠીક છે તો ! એક મુવો કે બીજો તૈયારજ છે તો ! પણ ક્યતાંન મરે શેઠ ગીયા કાંઈ ને ?

કયતાંન—(મીઝનથી) ઓ બખરચીખાનામે દો ધતાં હુવા એએઠા હયે !

આધ—બખરચીખાનામાં ! મરે તાંહાં શું કરેછ ?

કયતાંન—છે, વો હમકુ સતાતારે ? વો બએઠકે મુરખ્યા ખનાતા, હમ બોલા હમ બના દેતા, મગર સુનતા નહિ ! ઘી ગોરોમ કરકે,ન ઉસમે કએરી તલ દીઆ, અગી ઉસમે સાકેર દાલનેકુ બોલતારા હએ !

૪૨૧

દીન્યારજી—(અંદરથી) કયતાંન ! કયતાંન ! ખાન લાવની જલદી ! કેરી દાજી બયછ ને ?

કયતાંન—વો જીવ કાહારતા હયેરે, ખાનકા બરણી કીધર હયેરે ?

આધ—(ગુસ્સાથી) મુવા તુંજ તારો જીવ કાહારની ! પેલી શુ બરણી દેખાતી નહિ કે ! લાવ જરા અંદરથી થોડીક ખાન કહાડી જજે મારે દવા પીવીછ.

કયતાંન—હાં, એ દેખો, અબ ચોરી પકરા (ખાનની બરણી હાથમાં લઇ) શેઠ રોજ હમકુ ગાલી દેતા કે તુંમ હમારા ખાન ખા જાતા, વહા ! તુમ દવામે રોજ રોજ ખાન દાલકે ખલાસ કરતા, એર ફીર અમરી પર વારંટ ! અએસા કુછ માણસ ખાન ખા શકતા હયે, જો શેઠ હમકુ બોદતામ કરતા હયે ? કેરમ બોરમ હોયગા તો મોર બયેગા ? (થોડીક ખાન કહાડી હરસે ખાય છે.)

દીન્યારજી—(અંદરથી) ઓ, કયતાંન ! શેતાંન ! ચાલી મરની કેરી શેકધ ચાલીને ?

કયતાંન—અરે આતા હયરે ? ખાનકા બરણી મીલતા નહિ (થોડીક ખાન કહાડી પાછી હરસેથી ખાયછે) કયું મોસ ? આજતો તુમારા હોસબેન્ડ હાં આનેકા હયે, ઉસકે લીએ તુમારા જીભ બીલ કાટું ?

આધ—વો તું મરી જય બસ્તેગીયા ? મુવા તારા આધ બાઈની જીભ કાપી મરની ?

કયતાંન—અરે બાધ માફ કરોરે ! હમ બોલતા કુછ બખરમેંસે મુંડી, જીભ, બેજ લાયેગાકે ?

(અંદરથી ધી બરવાનો અવાજ આવે છે, પછી કંઈ અફસાવાનો અવાજ આવે છે, દિન્યારજી હાથમાં અમચ લઈ ગુસ્સાથી દિવાનખાનામા દોડી આવે છે.)

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) બધી કેરી ભુંજીને ભરમ થઈ ગઈ, એનું નખખોદ જન્ય એનું પેત્રો કયતાંન કયાં મુવો ? (આબુખાબુ જોઈ) કેમરે હરામખોર, ત્યારની વાર થઈ શું કરેછ ?

યતાંન—અરે ખાનમેં કીરી ખોત હોતા ઓ નીકાલતાતા (પોતાનું મોઢું છૂપાવે છે.)

દીન્યારજી—કેમરે લુચા વરી ખાનનો દબુસો માર્યો કે જોઈ મોનું ?

કયતાંન—(જેમતેમ મોનું દેખાડી) અરે શેઠ ? હમારા દાંત ખોત દુખતા હયે ઉરકે લીયે દાકતરને અંદર ખાન રખનેકુ ખોલા હયે.

(દિન્યારજીની નજર આંધપર પડે છે)

દીન્યારજી—દીકરા તું આવીછ કે ? કેમ વહેલી આવતી રહી ? કીલ્લા વેર જઈ આવી કે ? તારી ખેલનો કહાં છે ?

આંધ—એ લોકો તો હજુ નથી આયાં હુંતો જરા થંડી વધારે હતી તેથી હીરાના પીઠાં આગતથીજ પાછી આવતી રહી.

દીન્યારજી—ઘણું નેક કીધું, દીકરા, દાકટરે કહયુંછ કે એને જેમ બને તેમ દપતેલી રાખજો ને ચોખી હવા ખવરાવજો, જા જઈને અગાસીપરજ ખેશ, હાં ઘેરાયલો હવામાં અંદર ના આવ્યા કર, હુંતો રાંધણીમાં મુરબ્બો ને પેત્રા બીલીમોરેથી ઘરભ આપાછ તેનું અચાર બનાઉછ.

આંધ—પણ ચાલોની બાવા, હુંળી સાથે સાથે કામે લાગું ?

દીન્યારજી—નારે, નારે, ધુમારામા તારો જીવ બીવ બગરી આવે !

તાંન—ઓ યસ, ધુમારેમે જીવ ખોગર જતા હયે (પાછી બરણીમાંથી ખાન ખાય છે, દીન્યારજી તેને જોય છે.)

દીન્યારજી—કેમરે બદમાસ, હજુ તેં બરણી મુકી નથી કે ? (બરણી તેના હાથમાંથી જુટાવી લે છે ને તેને અમચ આપે છે) જાવો કીરસે કેરી ચુકાપર રાખો, હું અખી આયો.

(કચતાંન જાયછે)

હવે દીકરા આવ, મને એક બચી કરી લેવા દે (આઈ તેની આગળ આવેછે) મારા હાથ ખરાબ છે જો (તેણીને દુરથી બચી કરેછે). જોની આજે મેં તારે વરે એક જણ આગળ વાત કીધીતી તે તુંને જોવા આવવાના છે, માટે તું જરા પક્ષ પાઉડર કરીને નવી સારી બારી પેહેરી રાખજો. જરા વચમાંથી સેંતો પારજો હં !

આઈ—પણ બાવા, એવણ કાણ છે, ને ધંધો શું કરેછ ?

દીન્યારજી—મને કંઈ કહ્યુંતું જો, પણ ભૂલી ગીઓ; (સોચીને) હા, કેજે વહાણના માટી છે.

આઈ—વહાણ નો માટી ? એટલે વર ? તે શું ?

દીન્યારજી—(પાછું સોચી) અરે નહિરે દીકરા, હું ભૂલી ગીઓછ, (સોચીને) વહાણ માટી, વહાણ બતી, મીન બતી, અગર બતી ?

આઈ—હં હં અગરબતી મીનબતીના વેપારી હોશે ? મુવો તેને શું કરે ?

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) અરે શું જો માથું ખાયછ ! કહ્યું કે હું ભૂલી ગીઓછ. (સોચીને) વહાણ પટી નહારે, અરે કેહેજો વહાણ વટી છે.

આઈ—પણ પપા ? એતો બોલ નવો સમજ્યો મુવું વહાણ વટી તે શું ?

દીન્યારજી—રીફર 'ધી વીકશનરી, (થોભાને) આપરે પછી દીકશનરીમાં જોઈએ; પણ જાતીકરા છાં ઘેરાએલી હવામાં ઘણા વાર ઉભી ના રહે, જા અગાશીપરજ જમને બેશ ને દાકટરે હમેશાં ઘણા ઉંડો દમ લેવા કહ્યુંછ ?

આઈ—તે કેમ ?

દીન્યારજી—(પોતે હાંફીને) જો આય એમ. એથી છાતીની રજો મોટી થઈ, લોહીના જગોને કુલાવેછે.

આઈ—(કાંગલી થઈને) પણ પપા, આખો દહાડો અગાશીપર તે કેમ બેસી રેહું ?

દીન્યારજી—હું! વરી ચેરી થઈ કે? મેં તુને કહ્યું નહિ કે દાકટરે તુને બહારની બહારજ ખુદશી હવામાં રાખવા કહીયો તે? વરી દીકરા (તેણીની આગળ જઈ હસીને) દરેક છોકરીએ જલદી ઉચકઈ જવાની હંમેશાં તજવીજ કરવી જોઈએ, અને બારીએથી આવતા જતાપર નેગાહ રાખવી જોઈએ. તુ હ્યાં બહાર અગાશીપર બેસી રહેયો, ત્યારેજ જમશેદનું તારીપર ધ્યાન ખેંચાયું કેની? દીકરા એ છોકરાના આપની હ્યાં મોટી જમીરો છે અને હ્યાં એઓનો સુકી કાલમીનો બહુ મોટો ધીકતો વેપાર ચાલે છે. (ચીડાઈને) દીકરા, એટલી કંડી માંટલાં જેવી કેમ? જોની તારેથી બાઈમાય નાદશી પાણુ કેવી ચખરાક છે? પોતે પોતાનુંજ કેવું શોધી લેયો, આજે એની સાથે, કાલે પેલા સાથે, એમ ફરીફરીને એ જોજો કે કેવી નીકરી જશે તે? અરે મકુ પાણુની જશે તે.

આઈ—ચાર જેમ તમે કહો તેમ (આણુ બાણુ જોતાં ટેબલપર મુકેલી સ્ક્રોબેરીની પ્લેટપર એકાએક તેણીની નજર પડેછે) એ આય શું પેલી સ્ક્રોબેરી કહેયો તેજ કે? મરે આપરે તો આજેજ જોઈ? એ એમજ ખાવાની કે?

દીન્યારજી—(ગભરાઈને) હાં! હાં! હાં! સ્ક્રોબેરી મને માથેરાનથી મારા દોરતે પરજત મોકલીયો. અરે નહિરે, એની તો જેલી બનાવવાની? એ કંઈ કાચી ખવાય કે, એતો હલાયલ જેર!

આઈ—એમ?

દીન્યારજી—એમ નહિતો કેમ? (બાણુએ) એમ નહિ કહેતે તો એકબી સલામત રહેવા નહિ પામતે તો. (મોટેથી) હરે જાણી તો દીકરા અગાશી પરજ બેશની, દાકટર કહેયો કે લાભો વખત બંધવાર ચોરડામાં બેસસે તો, 'શીવીલ બી કાલેપ્સ'

આઈ—એટલે પપા, કાલેપ્સ તે શું?

દીન્યારજી—(અડાવીને) માણસ ધણું ખાય તેને કાલેપ્સ કહેયો, લે જ પેલી કેરી બરી જતી હોશે.

(આઇ અગાશી પર જઇને ખેંચે, દીન્યારજી જવા કરેછે,
તેટલાં ક્યતાંન ઢોડી આવેછે.)

ક્યતાંન—(એકદમ ધસી આવી) અરરર! સખ ધીપર ભરકા લગ
ગીઆ, ઓર જલ ગીઆ, એ અમારી જાતવાલા કાઇ હમકુ
મીલનેકુ આયા હયે ઉસકુ દેખનેકુ ગીયા છતનેમે સત્યાનાસ
હો ગયા.

(પેસી ઇંગ્લેજ ટ્રેસમાં દાખલ થાય છે. ક્યતાંન તેને પોતાની
જાતનો સમજ, તેની સાથે વાત કરવા જાય છે.)

ક્યતાંન—ચે! કાયરે! રાંધણી મડી ચલરે! છકરે કસા એલોરે! શેઠ
બગતેરે!

દીન્યારજી—(તેને ધમકાવી) કેમરે એ ઉજળખ? એ તો પારસી છે?
જોતો નહિ કે? નીકલ હાંધ્યા!

ક્યતાંન—(ચોંકી બાબુએ) વુહ, વુહ, એ પારસી જાંગલો બનલોરે?
અરે તેનચી!

(જાય છે.)

દીન્યારજી—(તેની આગળ જઇ) કેમ બા કોણુને પુછોછ?

પેસી—ખાનખાઉના દીન્યારજી દુકકરખાઉ તમેજ કે?

દીન્યારજી—નહિયા, તે હું નહિ, હું તો ખાનસાહેબ દીન્યારજી
દુકકરવારા.

પેસી—હું બી તેજ બોલ્યો!

દીન્યારજી—તમે તો ખાનખાઉ ને વરી દુકકરખાઉ બોલ્યા.

પેસી—હાજતો જેઓ ધણી ખાન ખાઇ દાયાળેતીસના ભોગ થઇ પડેછ
તેઓનેજ સરકાર ખાનસાહેબ બનાવેછ (બાબુબાબુ જોઇ)
હુ! કેવું કંગાલ ફરનીચર!

દીન્યારજી—(બાબુએ) એ તો કાઇ કેક મુવોછ! એની સાથે કેમ
પરવડશે. (તેને) ત્યારે શું તમે ફરનીચર વેચનારા છેઓ
કે? ત્યારે તો બા હું તમને મદદ કરી શકતો નથી (અંદર
જોઇ) મારી પાએરી દાજી જતી હોશે, આય ફરનીચર તો
અસલનું જે છે તે છે. જાય છોકરીઓના ભગન પર
આવજો, ઓડર આપસ.

પેસી—નહિ સાહેબ, હું તો પેન્ટર છઉં.

દીન્યારજી—(અન્યયળીમાં) પેન્ટર? પણ બા આય બંગલાને તો હમણાજ થોડો વખત થયોજ રંગ લગાડવેલો છે. કંઈ પચીસએક વરસ થવાં હોસે. બેહેસ્તીબપાવા ગુજર્યા તેવણુના વીસતી સરત મુજબ એને અરધયા રંગના ચાર એક હાથ લગાડવેલા, તે એમના એમ છે. પણ વાઈ તમે મારી મારી રંગોજ કે અમાઈ હ્યાં ખટારા રંગવાનું કારખાનું છે, બેઉં વાઈ બોલો તમે છતાં ઘેર પુછીને આયા તો તમુંને માછા વારતાં મને સરમ લાગેજ, પોપત્યા રંગનો એક હાથ ઉપરના બોખાને, પૈડાંને દામરના બે હાથ, ને જરા ઉપર પીરા દાંણાની નકશી, એટલું કરી આપવાનું શું લેશો? વાઈ ને તમે બલદની પીઠપર દામ દધને નંબર પારોજ કે? બે તમે નારળી મારી બોણુતા હોવ તો અમારે ત્યાં બથુ-કનું એક માણસ બેઠઁજોજ. તમે ઓઝમાં ઓઝો પગાર શું લેશો તે મને કહો કે પછી હું વિચાર—

પેસી—હું તો ચીતારો છઉં.

દીન્યારજી—જુતારો! ત્યારે શું તમે સાવરની જુતારાનો વેપાર કરોજ કે?

પેસી—મારા સાહેબ ચીતારો કેહુંજ.

દીન્યારજી—ચીતારો! ત્યારે તો દીવાળીને દહાડે હ્યાં આવજો, હમારાં ઘેરની દીવાલ પર તાજુતના વાધના ચિતાર પડાવશું, અને વળી ગામના મારવાડીઓનેળી તમારે વરે ભલામણ કરશું કે—

પેસી—સાહેબ, હું તો એક આરતીસ્ત છઉં અને તમારી સાથે અગતની બાબદપર વાત કરવા માંચુજ.

દીન્યારજી—પણ ત્યારે, મારા સાહેબ આટલો વખત માઈ કેહુંજ બોપ્યા કરીને શું કરોજ? બોલી દેવોતી?

પેસી—તમે મને બોલવાજ નહિ દેતા તે? વાઈ ચાલો આવો બેશો.

દીન્યારજી—(બાબુએ) બાબુ એના બાપનું ઘેર?

પેસી—(ખુરશીપર બેસતાં બેઠક બેઠને) પૂ કવો કંગાલ મેલો મહેપ? એ શું કામ સારથો હોશે?

દીન્યારજી—આ અંદરની ગાડી ઘણી ઉંચી છે.

પેસી—ઉંચી છે, ત્યારે આવાં મેલાં ચીઠ્ઠાંમાં ઢાંકીજી શું કામ? બેસક તે ખરાબ હોવીજ નેમએ જેથીજ એમ ઢાંકીને છુપાવીજ.
(બેઠ ખુરશીપર બેસે છે.)

દીન્યારજી—હવે આ તમે કહેવા શું માંગોજી તે પરજ આવોની?
(અંદર નેમ) મારી કેરી બદાઇ જતી હોશેની !

પેસી—હું તેજ કેહવુંજ પણ તમેજ કાંચર મારયા કરોજ, પણ તમે એ કેરી બદાઇ જશે એમ શું બોલ્યા? કંઈ હયાં અચાર ભરવાનો ધંધો ઉઘાડ્યોજી શું? શું તમે અચારિયા, કે મસાલાવારા, કે પાપટવારા છેવો?

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) કેમ મારતર છેક ફાસ્ટ બોલોજી કે? અટ કહી દેવો તમે હયાં શું માંગોજી? (આબુએ) એનું નાખખોદ નય કેરીની બાઇ ઉઠવાની!

પેસી—(સમજી જઇને) બાઇ ઉઠવાની? કોણના બાઇ? તમારાં કે? ત્યારે તમે કોઇ બાઇને ત્યાં નોકરીએ છેઓ?

દીન્યારજી—(ગુસ્સામાં) કેમ થયું કેમ? હવે સીધા સીધા બોલશો કે નહિ?

પેસી—પણ ત્યારે તમે મને બોલવાજ નહિ દેતા તે? મકુન્જે આય બે એક મહિનામાં એકઝીગીશન ભરાવાનું છે જેથી—

દીન્યારજી—જેથી તમુંને મદદ નેમતી હોશે, કેમ કાકા? એમ ચાલી ચલાવીને લોકોને ત્યાં ભીખ માંગોજી કે?

પેસી—હવે મુંગા રહેવો નહિ તો કાંઇ સમજશો. ગુપચુપ સાંભળો. ત્યારે આય વખતના એકઝીગીશનમાં હું એક પીકચર મુકવાનો છેઉ.

કયતાંન—(અંદરથી ખુબ મારી) અરે શેઠ! શેઠ! તુમારા કચેરી જળ જતા હયે! રહેને દું કે નીકાલ દું?

પેસી—(ગભરાટમાં ઉઠી) અરરર! તમારી બૈરી ખરી જાયજી! જાય તો, એ ઉજાખ રહેને દું કે નીકાળ દું એમ શું કેહેજી?
(અંદર ખુબ પાડી) અરે બોલવી નાખ, બોલવી નાખ?

દીન્યારજી—અરે માસ્તર એ તો ફરીને વરે બોલેય.

ચેસી—ફરી ? હું પેલાં તમે અચાર ભરોજ તે કે ? શાનું અચાર ભરોજ ? ગોર ફરીનું કે ?

દીન્યારજી—કેમ હવે પતાવશો કે નહિ ?

ચેસી—હા, ત્યારે તમે વચે બોલ્યા ના કરો. મકું આય એકઝીખી-શનમાં હું એક પીકચર મુકવાનો છઉં. તમે હિન્દુસ્તાનની મોગમોની લગ્ન વાંચીજ કે ?

દીન્યારજી—(કંતાલીને) અરરર ! આય કાંહાં પીડા—

ચેસી—પણ તમે સમજો તો ખરા ! એ લગ્નના બનાવનું એક પીકચર હું રંગુજ. ત્યારે શિવાજીએ આય એમ (દીન્યારજીની ગલચી પકડી) અફઝુલખાંનની ગલચી પકડી (ચાલા કરી) આય એમ ઉભો થઈ, છુપીરીતે વાઘનખ કહાડી તેના પેટમાં (ચાલા કરી) આય એમ બોકી દીધો તેનો એ દેખાવ ચિતારયોજ.

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી તેને ઝટકાટી કહાડી બાબુએ) સાંજ વખત આય કાંહાં બલા આવી, એ તો કોઈ ભેગાં ગેપ મુવોજ (મોટેથી) પણ સમજાવી મરતી જલદી કે તું કેહવા શું માંગેજ તે ?

ચેસી—હું તેજ કેહેવુંજ તો ! તમે વરી એટલો મીઝસ સાનો કરોજ ! આય પીકચર મેં આંક વરસ થયાં હાથમાં લીધુંજ, પણ હજી તે પુરું નથી થયું. બસ દર સીઝને એકઝીખીશન આવતાં તે પુરું કરવા હું હાથમાં લેવુંજ કે થોડું ઘણું રંગયું નહિ રંગયું કે—

દીન્યારજી—(ખીચ પાડી) કે ! કે શું ?

ચેસી—હું પ્યારમાં પડી જાઉંજ.

દીન્યારજી—એમલાનની તો હદ થઈ ! (બાબુએ) રખે ને આઈ સમ-જતી હોય (ગેલરીપર જોયછં) (મોટેથી) પણ હવે તેનું મને શું કહેવોજ ? કેમ હયાંગી કોઇપર આશક બાશક પડ્યાજ કે ? ને મોખેદ નહિ મળતો હોશે તેથી મને આશીરવાદ જાંતવા લઈ જવાનો વિચાર હોશે. નહિ બા. હું કંઈ મોખેદ નહિ હુંતો બેહદીન છઉં.

પેસી—(ચીડાઇને) તમે સમજશો કે પીજનજ કરવા કન્સો ? ત્યારે સાત વખત મેં એ પીકચર એકઝીપીશનમાં મુકવા હાથ ધર્યું. પણ સાત વખત હું અંતની ઘડીએજ પ્યારમા પડ્યો, અને મને તે કામ છોડી દેવાની ફરજ પડી. હવે આઠમું એકઝીપીશન આવી લાગ્યું—

દીન્યારજી—(વચ્ચે બોલી) હું તમને ધલાજ દેખાડું. હલકો ખોરાક લેવો, ને રોજ થંડાં પાણીએ નાહો. આવજો સાહેબજી (જવા કરેછે)

પેસી—(તેને રોકી) ઉભા રહો જરા માઈં સાંભલી લેવો. ત્યારે આય વરસના એકઝીપીશનમાં મેં આય માઈં પીકચર જરૂર મુકવાનો ઠરાવ કીધો, અને મુખ્યમાં દર વખત લાલચોમા ફસી જતો હોવાથી—

દીન્યારજી—(બાબુએ) પોરીઓ બધી મરી શીટતી હોશે તો ?

પેસી—મેં કોઇ એકાંત જગ્યામાં જઇ આ કામ આટોપવાનો વિચાર કીધો, અને આ મુજબ હું આજે ત્રણ મહિના થયા હયાં આવી રહ્યો છું. હું તમારા બંગલાની સામેની બાબુમાંજ રહું છું—

દીન્યારજી—(વચ્ચે બોલી) ને તેથી તમે ઓળખાણ કરવા આવ્યા હશે ? ઠીક, ઠીક, ભલે પધારયા. એમજ મમરૂરીમાં મરી રહેવા કરતાં આડોશી પાડોશીઓએ એક બીજાં સાથે કાંઇની શરમ રાખ્યા વગર બેઘડક બેળાવું જોઇયે. ઠીક ફરવા બરવા આવ્યા કરજો, સાહેબજી, મારી ફરી ચચરી જતી હોશે. બીજી વખત મળજો વાત કરશું.

પેસી—(તેને રોકી) ઉભા રહેવો જરા બરાબર સમજી લેવો. (આંગલી કરી દેખાડી) હું આય તમારી સામેના બંગલામા પુર ઉભટી મારાં કામપર મંડતો હતો પણ ?

દીન્યારજી—શું ? પાછો આશક પડી ગયો કે ?

પેસી—સમજો, મારાં કામ પર માઈં પુરેપુરું ધ્યાન હતું, અને હું મારા ઓરઠાની બારી આગળ બેશી વિચારમાં દુરનો દેખાવ જોઇ શાંતપણે માઈં કામ કર્યો જતો હતો, તેટલાં આય તમારા બંગલાએ તેમાં ફાંચર મારી.

દીન્યારજી—મારા બંગલાએ ?

પેસી—હા, તમારો બંગલો મારી બારીની બરાબર સામેજ છે અને એની (બાંગલી કરી) આય અગાશી ત્યાંથી સીધીજ દેખાય છે. વેલ, હું કંઈ મારાં કામ પરથી ધ્યાન ખસાડી હયાં જોતોજ નથી, પણ એક અબજાની લાલ ચણેરી, આગ-ગાડીના લાલ ફાનસ અને દેંજર સીગનલ જેવી સાડી સુરજના કીરણોમાં આપો દિવસ સવારથી સાંજ મારી સાંમે ચમક્યા કરેજ, અને મારાં કામપર બિલકુલ મારું ધ્યાન લાગતું નથી.

દીન્યારજી—તેથી ?

પેસી—તેણીને મારા રસ્તામાંથી દુર કરો, તમારાં ઝાડોની સંભાળ લેવા માટે કોઈ ધરિનન રાખીજ કે? આપો દહાડો અગા-શીપર બેસી ઝાડના કુડાં સાથેજ ફાંફાં માર્યા કરેજ તે?

દીન્યારજી—કેમ એ, છેક વધેજ કે? એ તો મારી બહાલી દીકરી આઇ છે.

પેસી—એ આઇ, (બાબુએ) ને થઇ વાઇ, (મોટે) પણ હવે મેહરબાની કરી તમે એણીને અગાસીપર જવા દેવોના.

દીન્યારજી—(ખીચપાડી) અગાશીપર જવા દેવો ના, મારા સાહેબ આલી ચલાવીને એ કેહેવા હયાં આયા કે? તમારી બારીયે પડદો કાંય નહિ નાખતા ?

પેસી—પણ હું અંધારામાં કામ કેમ કરું? મને એજ બારીએથી મગની રોશની મળેજ, બીજી બધી બારીઓ નકામી છે.

દીન્યારજી—હોસેઆ, હું દલગીર છેઉં. મારી દીકરીને દાકટરે આપો દહાડો ખુલ્લી હવામાં બેસી સ્વચ્છ હવા ખાવા ફરમાવેલું છે જેથી તેણીને હું ઓરડામાં ગાંધી શકતો નથી. જાંવ આવજો સાહેબજી, (અંદર જોઇ) મારી કેરી આવી રહી.

પેસી—(ચીડાઇ) પણ ત્યારે આપો દહાડો એક પ્રમાણીક મેહેનતુ જવાન સાંમે તેનું મગજ ફેરવી જાખવા ચાલુ ખેંચાણુ રાખી મુકવું એ ધણુંજ ઘાટકી અને શરમ ભર્યું છે ?

દીન્યારજી—ખાલી કાંય નહિ કરી જતા.

પેસી—મેં ચાર વરસ વેર એ મકાન ભાડે રાખ્યું છે, અને હવેથી હું મારો સ્ટુડ્યો હયાંજ કહાડનાર છું. એક વરસનું ભાડું તો આંગપર આપેલું છે.

દીન્યારજી—દલગીર છું, આય બંગલો મારો પોતાનો છે, ને હયાં હું જનમ સુધી રહેનાર છઉં.

પેસી—ત્યારે તમે માફ નહિ માગતા ?

દીન્યારજી—જરાબી નહિ.

પેસી—ત્યારે તમે દુશ્મનીજ કરવા માંગોછ કે ?

દીન્યારજી—દુશ્મની ? જા, જા, કંઈ હયાં દબરાવેછ કે ?

પેસી—એઈ બુદ્ધાજી જરા ધીરા પડી—

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) ખબરદાર એઈ પોરયા બોલે તે સાંભળીને બોલજે. વાત શું લઈ આવ્યોછ ? (ખીચ પાડી) તમારી છોકરીને દુર કરો.

પેસી—પણ તમારી છોકરી ખુબસુરત છે, અને વરી પાછો હું—

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી તેની આગળ જઈ) કેમ બચા, દાદરપરથી ગબરવાનો થયોછ કે—

પેસી—(થંડો થઈ) અરે ! મીસ્તર, ખાનખાઉ દુકાનખાઉ જરા ધીરજ થી સાંભળો. જીવોની માફ કેહેવું એમ છે કે મને જોત જોતામાં પ્યારમાં પડી જવાનો ગરજ લાગુ પડ્યોછ, જેથી નાચારીએ આય એલાજ કરવો પડેછ ને બીજું એમ કે જ્યારે હું થંડો હોઉંછ ત્યારે આવો ગરીબ ગાય જેવો દેખાઉંછ, પણ જ્યારે હું છેરાઉંછ (ઝલુનથી) ત્યારે સગા બાપનો નથી થતો. બસ બંદુક સાથેજ કામ લેઉંછ, માટે હું તમને એક વખત ફરીથી કેહુંછ કે મારાં કામમાં નડતી તમારી છોકરીને આય અગાશીપરથી દુર કરો, નહિ તો હું ઘેલાપણામાં એકદમ ઉશ્કેરાઈ બંદુક—

દીન્યારજી—ફીકર નહિ, મારી દીકરી ગોલી મુક છે.

પેસી—(ચીડાઈ) ત્યારે તમે મારું નથી માનતા?

દીન્યારજી—(ચીડાઈ) તારું કપ્પાલ માને?

પેસી—પણ હું બીજો કેથે ક્યાં જાઉં?

દીન્યારજી—કુલો તમાવ છે કેની?

પેસી—હું તુંને ફરીથી ચેતાઉં છું !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) ચાલ રસ્તો પકડ.

પેસી—(જતાં જતાં) ઠીક છે.

દીન્યારજી—બાકી તારી બીક છે.

(પેસી ગુસ્સાથી જાય છે, દીન્યારજી હસે છે)

દીન્યારજી—(હસ્તાં) વહા ! આયબી ઘેર પુછીને કાલાં આયો ? નફતાઈ નીતો લદ થઈ ! (બીચ પાડી) તમારી છોકરીને દુર કરો ? કાંય ? એના આપનું કંઈ ખાધું છું ખાધું છું ?

(પેસી પાછો ઘસી આવે છે)

પેસી—એમ જુદા હવે ગરાબર સમજ પડી. જ્યાં છે ત્યાં તે તારી દીકરીને મને પેહરાની દેવાનો તાગડો રચેલો લાગેછ, વાઈ તું રીત શું આપશે ?

દીન્યારજી—એનું નખખોદ જાય એનું આયતો કોઈ દામીજ મુવેલો છે ? ઉભો રહે તારો રસ્તો કરેછ. (જુમ પાડી) અરે કયતાંન, કયતાંન ઇસકુ નીકાલ !

કયતાંન—(અંદરથી) અરજા કએરી નીકાલ દેતા.

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) અરે હયાં આવ, હયાં આવ.

કયતાંન—(અંદરથી) કીસકું જુલાઉં ?

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) અરે લાકરી લાવ, હયાં આવ.

કયતાંન—(અંદરથી) બાખરી ખાવ, અરજા આતા હયે

(આવેછ)

કયતાંન—કીધર હયે બાખરી ?

(પેસી હસીને ચાલી જાયછ)

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) બદમાશ, છાકકા હુવા હએ કયાં, કીટને અખત ખુલાયા ?

કયતાંન—ખાયા ! હમ કયા ખાયા, હમ કુછગી નહિ ખાયા !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) જાવ,

કયતાંન—(તેની આગલ જઈ) આવ, એ કયા આયા.

દીન્યારજી—મુવો તું. જાવ કલસી તુમકુ રખ દેગા. આજ નવા પારસી બજારચી આનેકા હએ.

(ગુસ્સાથી ચાલી જાય છે, કયતાંન હસે છે, ખુશાલીથી ગીત ગાય છે.)

ગાયન પ મુ ઇંગ્રેજ.

રાહ (ફોમ ફાવ ચાવ ફાહ આઇ કેમ મેકી વોકી)
પારસીકા ધર બરા મજાહ હએ, નોકરીમે બોત મુખ,
ઇંગ્રેજ લોકકા કામ ખરાખ, લાટ ખાનેકા બોત દુઃખ.
હયાં તો ખાવ ધાન કાળ પાટિયા, વ્હાં તો મારતા ભુખ,
હયાં તો ખાવ ઘી ગગરતા, વ્હાંતો હએ ખાતા ભુખ.

કોરસ

હાં, હાં, હાં, એ ખાના બોત રવાદ,
ઇંગ્રેજ લોકકા ખાનામેં કહાં મીલતા હએ કવાખ ?
એ લોકકા ખાના અચ્છ હએ કયા, મુજકા તુમ દેસે જવાખ ?
કુચ્છગી નહિ અચ્છ, મયે કહેતા હું સચ્ચા, જયસા બાસ મારતા
શરાખ.

કયેતાંન—(ગાયન ખલાસ થતાં) છે ! આજ પારસી બોજારચી આનેકા હયરે ! છે, એ પારસી લોકકુ કયા ફકાનેકુ આતા હએ રે ! ચાવલ મેં હલદ દાલ દીયા કે ખીચડી હુવા, છે, અપણા કારી ચાવલ જયેસા કોઇ નહિ.

(અંદરથી અવાજ આવે છે)

એધરે ! એ કોન આતા હયેરે ! હાં, હાં, શેકને નવા પારસી મીસ્ત્રી ખુલાયા હએ વો હોએગા, જરા છીપકે દેખતા ચાલીએ.

(જમરોદ અને ફરામરોજ દાખલ થાય છે,
કયતાંન એક બાજુએ હુપાયે છે)

ફરામરોઝ—(જમશેદને) લેવો આપ તમારું સાસરું! અરે! વહા!
ધાનસાકનો મધમધાન આવેછે!

કથેતાંન—(જાનુએ) ધાનસાક! વુહ! વુહ! વેજ બળરચી રહેનેકુ
આયા હોયેગા. અજા, ઇસ્કો જરા પુછકે ગર લેના ચાહીએ.
(તેઓ આગળ જાયછે.)

એધરે તુમારો નામશું છે? તું કીદરસે આયોરે?

ફરામરોઝ—(જમશેદને) એ લોકનો કાષ બળરચી છે. આપરે જરા
એને અમે મમે પુછીને ઘેરનો ગર લઇ લઇએ. (કથેતાંનને)
કેમરે મીસ્ત્રી તું હયાં કેટલો વખત થયો નોકરીએ છે?

કથેતાંન—શેઠકા જાઇ મર ગયા જગ મયે હયાં રહ્યો તો.

ફરામરોઝ—હોશો, પણ તેને કેટલાં વરસ થયાં?

કથેતાંન—તુમજી દીવાના હયરે! વો મેરેકું કયા માલુમરે (જાનુએ)
ખીલકુલ ગધા હયે, એ કયા પકાયેગારે!

ફરામરોઝ—(જમશેદને) ખીયારો ઉલ્લુ છે, જરા એને વધારે ચાંખી
જોઇએ. (કથેતાંનને) વાડું પણ શેઠ જાઇ કયેસા હયે?

કથેતાંન—(જાનુએ) અજા ઇસ્કુ લડકાઉં (મોટેથી) છે, કુછ કામકા
નહિ, સારા દિવસ મોસ્તક ફીરાતા, ઓર રાંધણીમેં બેઠકર
ગરલકા અચાર ભરતા હયે, જોલતા કે કુછ નવી જતકા
અચારે જનાકે ખીલાતકી પારલામેંતકુ ભેજનેકા હયે.

જમશેદ—ઓર આઇ કયેસા?

કથેતાંન—વો તો મર ગયા!

(બેઠું ચાંડેછે.)

જમશેદ—હેં કળીં?

કથેતાંન—વોજ તો હમકું માલુમ નહિ.

જમશેદ—અરે તુમારા જાઇ નહિ, શેઠકા, છોકરી આઇ, આઇમાય.

કથેતાંન—છે, વો સારા દિવસ અગાસીપર સો રહેતા હયે. કુછ કામ
કરનેકા જાત નહિ. ઇસકી સાથ શાદીખી કાણ કરેગા, જો
કરેગા વો મરેગા. ઇસકા મુ કયેસા હય (ચાલા કરી) વું,
જયેસા મંગુસ, જોત મીજરસી. અજા તુમ ખીસ રૂપિયાસે
કમતી પગાર મત લો, કામ જોત હયે. કાણુ રહેનેકા હયે
તુમ કે વો (બેઠને દેખાડી)

ફરામરોઝ—હમ દો જલુ રહેગા.

કચેતાંન—(બાબુએ) બાપરે દો મિસ્ત્રી ! (મોટેથી) અથ દેખો !
કીરીસ્તાંબિ આયા, તો એકલા સથ કામ કરો, ઓર પારસી
આયા તો દો માણસ ? (તેઓને) અજા તુંમ દો જલુ
પકાએગા કે ?

ફરામરોઝ—(ગુસ્સાથી) એઇ ગેપાંબિ ! કાઈ સારાં માણસકુ દેખતાજ
નહિ કે હમ તો શેઠકા દોસ્ત હય ઓર મીઠાનેકુ આયા હયે.

કચેતાંન—(ગભરાટથી બાબુએ) દોસ્ત ! બાપરે ! એ તો સથ કચુંગર
હો ગયા, અરે શેઠ ! માફ કરનારે.

(ચાલી નય છે.)

ફરામરોઝ—(હસીને) પેસો ગેપાંબિ આપુને કાઈ નોકરીએ રહેવા
આવેલા બપરચીઓ સમજ્યો. બરેબર આપરો અવતારળી
એવોજ મેસો ઘેસો થઇ ગીયોજ. છેક સ્ટેશન વેરથી
ચાલતાં આવતાં મારા તો આંતા ફેરફાર થઇ ગીયોજ.

જમશેદ—તમે બેશુદ્ધ નહિ થઇ ગીયા એ અજબ છે, મેં તમુંને
ઘણું કહ્યું કે ગારી કરીયે પણ તમે માંડ માંડુજ નહિ.

ફરામરોઝ—એ તારાજ ફાયદાને માટે દિકરા, જ્યારથી તેં આય
ખાનસાહેબ દિન્યારજીની છોકરી જોઇ, ત્યારથી તું તેની
પર આશક પડ્યો, અને તેં એની પર ભેટ સોગાદો મોકલવા
મારી પાસે ધુમ ખરચ કરાવ્યો. એ બધો મેં નોંધી
રાખ્યો છે, અને હવે ગારીમાં બેસિયાથી તો તેમાં ઓરખી
વધારો થતે, વરી તુંને બે હજાર આપી, હયાં વસક્રમાં સુકી
કાલમીઓ પુરી પાડવાની પેહેડી કહડાવી આપીજ, બધા
મલીને તારી પછવાડે કેટલા ખરચાયાજ (વિચાર કરીને) ઉભો
રહેની (ખીસાંમાંથી પોકીટ બુક કહાડી તેમાં જોઇ) હા,
ત્રણ હજાર બસો સાડી સતાવન રૂપિયા, પોણા ચૌદ આના,
ને બાર પૈ. હવે એ બધા પૈસા તું જે દહાડે અદરાય
તે દહાડે બ્યાજ સીકે મને પાછા આપવા તેં કબુલ્યું છે
માટે દીકરા, જરા અપલબ કર, ખોદા, કરેને આજે તું
ઠેકાણે પડી જાય. હું રૂપિયા પાછા લઇ જવા માટે
કાઠલીઓળી લઇ આવ્યો છું (ખીસાંમાંથી કાઠલીઓ
કહાડેછે) વખતે રોકડા બોકડા આપે તેથી અગાઉથી
બંદોબસ્ત કાઢેલો સારો.

જમશેદ—કાકાજી આટલી મારીપર મેહેરબાની કાઢી તો તે પૂરીજ કરો. પણ્યાં પછી હું એ બધા રૂપિયા તમને હવાલે કરી દેવસં મારી આટલી ઉમ્મરમાં એજ તમે મને મદદ કાઢીજ.

ફરામરોઝ—હં, ને તારી નવજ્નેત કરી આપેલી તે લુલી ગીયો કે? તારો બાપ તુંને નાનો મુકી મરી ગીયો, ને તુંને પાલવાનું મારાં માંથે આવી પડ્યું, મેં તે ખુશીથી માંથે લીધું, પણ તારી પછવાડે જેટલો ખરચ થયો તેટલો આજની ઘડી સુધી હું મારી નોટ ખુકમાં નોંધતો ગયો છ કે વરી કોઇ દહાડે તારો દહાડો ઉઘડે તો માંગવા કામ લાગે. બરાબર નોંધ રાખેલી છે (પાછું નોટ ખુકમાં નેચછે) ફલાણે દહાડે બુટ અપાવ્યાં, બુટને ઠીંગરી મરાવી, પેપરમીટ અપાવી, અરધીના ચણા અપાવ્યા, કપડાં સીવારયાં, ઇસ્કોલની ચોપડીઓ, ઇસ્કોલના પગાર વિગેરે વિગેરે, દરેક બાબતની તારીકવાર સાથે નોંધ રાખેલી છે, જે બધાંનું આપરે બીલ કરશું. હા બા, બીઝનેસ ઇઝ બીઝનેસ. હબુ તો પાંચ છોકરી પરણાવવાની છે. જોઇએ આજે આય કાઠલીઓ કેટલી ભરાએજ (કાઠલી દહાડેછે)

જમશેદ—(અંદર જોઇ ચોંકીને) અરર ! કાકાજી પેલા ખાનસાહેબજ હયાં આવેજ ! એ કાઠલીઓ સાંતી દેવો તો ! એ શું ધુર મુઠવા લઇ આયા !

(ફરામરોઝ કાઠલીઓ પાછી ખીસાંમાં મુકી દે છે. દીન્યારજી હાખલ થાય છે)

દીન્યારજી—(જમશેદને) ઓલો ગુડ મોરનીંગ ! ઓપુલી પ્લીઝડ તુ સી યુ (ફરામરોઝને) બા ઓટલાપર બેશો (જમશેદને) એ કોણ ? તમારો કારભારી કે ?

જમશેદ—અરેજી ! એવણુ તો મારા કાકાજી થાય.

દીન્યારજી—માફ કરજો સાહેબ, સેવક ઓજર ખવાઇથી માફ માગેજ. કેમ છેવ શેઠ ? (તેને શેકહેન્ડ કરેછે)

(ફરામરોઝ ખીસાંમાંથી રૂમાલ કઢાડવા બચે, પણ એક કાઠલી નીકળી આવેછે, જે

દીન્યારજી જાય છે. તે પાછી ખીસાંમાં મુકી દેછે.)

દીન્યારજી—શેઠ તમે હમેશાં માજરપાટના રમાલ વાપરો છો કે ? બહા !
એજ પરમાણે દરેક જણે કરકસર કરતાં શિખ્યું જોઈએ.
આપણે અસવના, તે અસવના, આજના છકેલ જવાનોને
તો રેશમી રમાલ વગર આવેજ નહિ. છટ, આઘ મરત
નોટ લાઇક ઘેટ.

ફરામરોઝ—જી નહિ, એતો હમે વેપારી પરવા એટલે ખીસાંમાં આવ્ય
જમી રૂપિયાની કાથડીઓ મુકી રાખી જોઈએ. (કાકડીઓ
બહાર કહાડેછે) વખતે કાંઈ રોકડા આવે.

દીન્યારજી—(ગાળુએ) મની બેગસ ધન ધતસ પોકેટ! આહ! વોટ
આ નોતીસએજલ ખીજનેસ હી, હેડ. (મોટેથી) બા
આવોની બેશોની, ઘેર તમારુંજ સમજાવે હં!

(બેડને બેસાડેછે.)

ઉભા રહો હું મારી દીકરીને બોલાઉં.

જમશેદ—જી નહિ, જરા હું મ્હોડું હાથ ધોઈ લેઉં પત્ની. બધું ધુરે
ધુરે કાફ થઈ ગીયુંછ.

દીન્યારજી—તે કાંઈ નહિ, મારી દીકરીને તો બધું આવશે. તે કાંઈ
ગોરો કારો જોતીજ નથી. જુવોની તેશીને તો આવે વર
જોઈએ. શું જો હું જુઝી ગીયો. હા મેં બધું લખી રાખ્યુંછ
(ખીસાંમાંથી કામળ કહાડેછે, તે વાંચેછે) આવ રહ્યું.
માલદાર, હોસનદાર, જરદાર, કેરદાર, રૂપદાર ને સરદાર.
મારી બીજી ત્રણ દીકરીઓને આવા આવા વરો જોઈએ.
બાઈમાયને શું ? ફનાદાત્યો ! (પરાયર વાંચેછે) નહિ
નહિ ! સુઝતાન સાથીયો ! યાને સુઝતાનની સાથ વારો !
ખીજું શું ? બકરી દાત્યો ! (સુધારી) નહિ રે બકરી દાત્યો
એટલે બકરીનો દાતનાર યાને દુર કરનાર યાને નેક. પુતલીને
ખીલલી જુક (સુધારી) અરે શીલમુક, ને જરને ધોબીનો
અરે ! મકું સોબીનો. (કામલ પાછું ખીસાંમાં મુકેછે) ત્યારે
સાહેબો આવા-તેઓના મનપસંદ વરો દરકને અપાવવાના

છે. મારી જે વડી દીકરીઓનાં તો સાટાં થઇ ચુક્યાં. પુત્રીને માંગવા મુજબનો એક શીલસુક માને વંદીદાદ અરે મકું પંડીત મલી ગીયોછ, ને જર મારા ભાણેજ સાથે લટકી રહીછ. આઘ આય હમસી સાથે અરે જમશેદ સાથે તીંગાઇછ, ને વાઘને ખાંધ મારનાર અરે મકું ઉચકનાર, મકું લઇ જનાર, અરે હાથ ધરનાર, (ચીડાઇ) પરણનારજ કહેની, તે મલી જશે. એટલે એવી મરી જશે, અરે મકું પરણીજશે. પછી, માર મારયા. મકું પાર પરયા. ઉભા રહો, હું તમારી આરેલી અરે મારી ધારેલીને બોલાઉંછ, બીજી બધીઓ તો ફરવા ગઇછ તે હજી આવી નથી. (મોટેથી) અરે ગાયમાય ! છટ, છટ, બકરીમાય, મકું નામ શું ? (જમશેદને પુછેછે, જમશેદ કહેછે) હા, આઘમાય ! ઓ ! આઘમાય ! જરા આવતો માય !

આઘ—(અગાશીપરથી) જી ! જી ! આવી !

(આઘ આવેછે જમશેદ ને ફરામરોઝ ઉભા થાય છે)

દીન્યારજી—આવતી દીકરા, આય આપરા જમશેદજી કવાજ અરે સવાજ અરે મકું નવાજ આયાછ તેવણુને મળતી.

(આઘને જોઇ અજણતાં ફરામરોઝ સાથે શોકહેંડ કરાવેછે)

આય તારા ધારેલા ધણી

(ફરામરોઝને જોઇ ચોકેછ, જમશેદ સાથે પાછી શોકહેંડ કરાવેછે)

મકું હું તારો વર ! અરે આય તારો ધારેલો ખર ! અરે વર !

આઘ—(ડોકુંકરી) વેરી પ્તીઝડ ! આવોજી !

જમશેદ—આયાજી. (નીચે નમેછે)

દીન્યારજી—(તેણીને બાબુએ લઇ જઇ) કેમ દીકરી એ ચાલશે કે ?

આઘ—(તેને હરસેથી) પણ પપા, એને કાલર ક્યાં પેહેરયોછ ને !

દીન્યારજી—(તેને ચીમકને જોઇ) બરાબર! ઇટ ઇઝ ધી હાઇત
ઓફ ઇનજસ્ટીસ. આજના જમાનામાં તો કોલર પેહેર-
વોજ જોઇએ. કંઇ નહિ દીકરી, હું એને કેહેવશ. (તેઓ
આગળ જાયછે, જમશેદને હરસેથી) યુ મસન્ટ વેર કોલરસ,
શી ઇઝ લાઇફીંગ યુ! (આઇ આગળ જઇ) જા માય
ખાણી તારી જગ્યાએ જા, હયાં (આસપાસ જોઇ) ઘેરાએલી
હવામાં ના ઉભી રહે. (જમશેદને ફરામરોઝને જોઇ) માઇ
દીટલ્સ બીઇંગ ઇઝ સીક સર. જમશેદજી જાવો તમેથી
જઇને એની સાથે અગાશીપરજ વાત કરો (તેના કાનમાં)
એન્ડ એતેક શીઝ હાર્ટ.

જમશેદ—(તેને હરસેથી) ઓલ રાઇત આઇ એમ કમેનસીંગ માઇ
ઓપ્પોર્ટ્યુનિટી (આઇને નમનતાઇથી) આવો માય અગાશીપર
જેકે.

આઇ—ચાલોતી, આઇ ઓપ્રુલી પ્લીઝડ.

બેઠ જન અગાશીપર જાયછે. દીન્યારજી તેઓ
પાછળ હેતથી જાયછે.)

દીન્યારજી—(એક ઉડો સ્વાસ ખેંચી) ઘેર ઇઝ માઇ સ્વીટ હાર્ટ
(ફરામરોઝને) છોકરાએ જરા કાચું કાપ્યું જરૂં, એ કોલર
પેહેરી આવો હોતે તો જલદી પાસ થઇ જતે, મારી દીક-
રીએ કાંઇ બરાબર ઓપીનીન આપ્યું નથી, અત, વેલ
દોન્ટ મેનસન. આવો મીસ્તર ફરામરોઝ! હું તમારો
ઓરડો દેખાડું, ત્યાં જરા મહોડું હાથ ધોઇને જરા અલ્લે
તાવ. પછી આપરે જરા બહાર ફરી આવિયે. જમીનેજ
આયાયકેની?

(બેઠ જાયછે પડદો પડેછે.)

અંક પહેલો. પ્રવેશ ત્રીજો.

જાંસણ-ખેતર.

(સાંજના ઝગમગાણો અને અંધારાનો દેખાવ માલમ પડેછે, મોટાં દરખતોથી ઘંકાયેલી એક બાજુએ શાપુર મોતાકરામની બંગલી દીસેછે. પુતલી, જરૂર ને બાઇ ગભરાટમાં આવેછે.)

પુતલી—ઓ માયરે! હવે કેમ કરિયે? મેં તે મુવાને બરાબર આપરી પછવાડે આવતાં જોયાં!

જરૂર—પુતલી તું મારેથી વડી થઇ ને આટલી બીહો, એ મને અજબ લાગેછે. એક મુસાફરને જોઇને બીહવું, એ કેવું ગોળું લાગેછે, વરી મુસાફરો મેલા ઘેલા નહિ તો કેવા આવે? હોસે કાઇ બીચારો દુર વેરથી રખડતો પડતો પડતો આવે હોસે?

પુતલી—બીચારો! અરે મુવાના લખી આવ તેવા ડોળા જોયા તાકે? મુવો કાઇ નફનજ પીઠારા જેવોજ ઉતો! મુવાનો દગલો જરા પવનથી ખુલ્લો થયે કે કચ્છરમાં બાંધેલા પતામાં એક પીરતોત્ર ખોસેલી મેં નજરો નજર જોઇ!

જરૂર—તું અમથી ગભરાટ કરેછ. મુસાફરો વરી પોતાના બચાવ માટે હથિયાર નહિ રાખે કે? લે ચાત્ર, એ હવે પીગ્ગન મુકી દે, જો આવ તારા વહાલા શાપુરનો બંગલો આવી લાગો, ચાત્ર આપરે અંદર જઇ એવણુને મળીએ.

(અંદર જવા બચે, તેટલાં શાપુરજ બહાર નીકળી આવી, તેઓને ભેટેછે.)

શાપુર—ઓહો, બાઇ સાહેબો, હમારાં જરીજ ઘર આજબ તમારું દરસન! કેમ કંઇ ફગત્રાએલાં જેવાં દીસેછે?

પુતલી—અરે હારે, હમે હીરાના પીઠાં આગળ ફરતાં ફરતાં જઇ પુગાં, તો ત્યાં કાઇ મુવો બીલ જેવો પારસી દેખાયો! હીરો કેહે જે કાઇ મુસાફર આવેલો છે! પછી હમે ત્યાંથી ચાલી ગીચું કે મુવો તો અમારી પુઠે પુઠે આવ્યો!

શાપુર—અરેઅર ! ત્યારે તેમો ડાળો આય તમારી હીન મોતીની જલસમાંતો નહિ ખોલાયો હોય ? વાઈં ચાલો, હું તમુંને ધર વેર મુકવા આઉં.

પુતલી—ઓ નહિ રે, હવે હમે હયાંથી એક દગલું બી દથવા માંગનાં નથી. અંધાઈં થવા આયુંછ, ને મુવો તે આપુને વાયેગ્ગન કેઠે મક્ષીને લુતે તો તમે શું કરવાના ઉતા ! ક્યાં તમાઈં સીધું સરોવર જેવું આંગ, ને ક્યાં તેનું પારા જેવું આંગ !

જર—અરે, કાંય તું કોઇ બીચારને અમરથો વગોવ્યા કરેછ, તેના પતામાં પીસ્તેલ ખોસેલી ઉતી એટલે તે તારા મનસે પીંડારોજ કે ?

આધ—(અણકાથી) મરે જર તું ઉંદરને જોઇને તો ગજગજ ઉછરેછ, ને એટલી બહાદુર સાએ થઇ ગેલ !

શાપુર—પણ ત્યારે ઉભાં રહેઓ હું તમારા બંગલે જઇને ગાડી જોરાવી લાઉં ?

પુતલી—કની નહિ, હું તમુંને કદી એમ એકલા મોકલવાની નથી, મુવો તે પછવાડેથી આવીને તમારી ગત્તથી પકડે, તો તમે બચાં જેવા શું કરવાના ઉતા ?

શાપુર—તમે અમથાં ગમ્મરાવો છો, વાઈં પગ તેને તો તમે પેલી બાબુના ખેતર તરફ જોયો હતો ની, ત્યારે તમારાં ધર તરફનો તો આય બાબુનો રસ્તો ! માઈં માનીને તમે મારા બંગલામાં જઇને બેશો, હું હમણા ગાડી લઇને આયો.

(શાપુર પુતલીને સમજાવે છે, ત્રણે સમજીને બંગલામાં જઇ બહારનું બારણું ધાંકે, બીજી બાબુએથી શાપુર બચે, ને સામી બાબુએથી ધનને ગીતમાંતો ને અફસોસ કરતો દાખલ થાય છે.)

ગાયન ૬ થું

(દુનિયા એક મુસાફરખાના) રાહા.

દુનિયા છે ઠગારી, વધારીને દે, નાખે ઉતારી

આજે અમીર તે, કાલે કપીર છે, વઝીર તે છે બેગારી-દુનિયા.

૨-આજે એક બાદશાહ ગાડીએ બેઠો કાલે ઉઠાયો ધિકારી

૨-આજે લેહેર છે, પૈસાની મેહેર છે કાલે છે બસ લાચારી

૨-એવી આ ગારી છે, બધે બસ જારી છે, દુનિયામાં છે બસ

મજારી-દુનિયા.

ધનજી—(ગાયન ગાઇ રહ્યા પછી એક અફસોસની અવાજી ખાઇ)
 અહા! દુનિયા, દુનિયા, કેવી મુસીબત, કેવી રંજ, કેવી હાદમારી !
 જ્યાં અને જ્યાં જોયું, ત્યાં બસ ગમ, ગમ, અને ગમજ.
 કેથેળી ખુશી ખુશાલીનો જોછજ નહિ. એમની હોય કે
 જાણે આપરે ધંધો ચાકરી નહિ કરતા હોઇએ, ને તેથી
 હાદમાર થતા હોઇએ ! આજે તો હાદકાં કસતાંની હાદ-
 મારીજ. કોઇ કંઇ મેહેનત કરીને કમાય, કોઇ કંઈ કરે,
 ત્યારે શું રાતના કોઇનું ઘેર ફાડી દરોરો પાડ્યો, ને માહા
 મેહેનત કરી તેનું ફળ મેળવવું એ શું ધંધો ને હુન્નર નહિ
 કે ? નખખોદ જાય પોલીસનોની શું જીવન છે, કે બસ
 હમે જરા તરા કરી હાદકાં કસી ધંધો કરિયેંજ, તો પકડી
 લઇ જઇને હમને હરામનુ ખવાડેજ ! ત્યારે, શું હમે ધંધો
 કરિયેંજ નહિ ? એતો કોઇનો કંઇમાં હાથ, તો કોઇનું કંઇમાં
 ધ્યાન, એમાં પોલીસનું શું બગડેજ ? સાંમા હમે તો લોકોને
 હુશિયાર ને સાવચેત બનાવીપેજ ! નહિ તો તમામ દુનિયાના
 લોકો બેખાખરાં જવાંજ રહીજતે. અહા ! પોલીસ પોલીસ !
 તારા કાજો પોશાક ને પીલી પાઘડી પહેરેલા ચેતલીદાર
 વાંદરાને જોઇનેજ ખુણે ખુણે નાંસવું પડેજ, ને તેમજ
 મુંબઇમાં પેલા સાહેબને ત્યાં દરોરો પાડ્યો, તો તેની નાહસ
 ભાગમાં હમાં ઘેર નાંસી આવવું પડ્યું ! પણ હમાં નરસીએ
 કેવાં નખરાં દેખાડ્યાં ! અહા, શાપુર, શાપુર, અંતે બાર વરસો
 ખી તું મને હાથ લાગો ખરો ! પેલી તોફાની રાત પછી
 તેં વતેણા વાવયા, મારો ભાગખી તું લાંબને પોલ થમો,

પણ તું જો હવે, કે બાર વરસે બી હું મારો હિસ્સો
માંગવા હયાં હાજર થયો છું. અહા કીનો, કીનો.

(શાપુરની બંગલીના બારણા આગળ નયછે, ને તે
જેરથી અફાળે છે.)

જર—(અંદરથી) એ કાણ છે ?

પુતલી—(બારીના કાચમાંથી જોઇને અંદરથી) ઐ માયરે ! એતો એજ !

જર—(અંદરથી) ચપકર પુતલી, તું તારે મુંગી રહે હું એને પૂછુંચ.
(ધનજીને) બા તમે કાણને પુછેચ ?

ધનજી—શાપુરજી મોતઃક્રામનું આયેજ ઘેર કે ?

જર—(અંદરથી) હા, પણ તેવણ કાંઈ ઘેરમાં નથી બહાર સધાવ્યાછ
તે થોડો વાર રહીને આવશે.

ધનજી—દીક છે. હું બીજી વખતે મળશ.

(ધનજી ચાલી નય છે. અંદરથી ગાડી થોભવાનો
અવાજ સંભળાય છે, ખાનસાહેબ દીન્યારજી ને
શાપુર દાખલ થાયછે, શાપુર જઇને બારણું ઠોકેછે.)

પુતલી—(અંદરથી) કેમ મુવા વરી આવ્યો કે ?

જર—(અંદરથી) અરે પુતલી પુતલી એતો શાપુરજી છે !

(બારણું હઠાડી ત્રણે બહાર દોડી આવી પોતાના
ખીતાને ભેટેછે.)

શાપુર—કેમ પુતલીગાઇ તમે દીક ચોપરવાડી ચલાવી ?

પુતલી—માફ કરજો, હું તો પેલા મુવાને સમજી ! તે મુવો પાછો હયાં
આવીને આય તમારું બારણું ઠોકી તમારે માટે પુછી ગીયો,
ને મુવો તો પછી પાછો આવવા કહી ગયોજ !

દીન્યારજી—શાપુર દીકરી, પેલી તેં રસ્તામાં વાત કીધી તે કે ?

શાપુર—હા, તેનેથીજ એ લોકો બીધાં, તે મારે માટે પુછી ગીયો,
ત્યારે તો એ કોઇ મારો દુરનો ઓળખીતો મદદને માટે આવ્યો
હોસે.

દીન્યારજી—જર, જર, એવાં ગરીબ ગુરખાંઓને મદદ કરતો રહેજો.
છોકરીઓ ચાલો હવે રાત થવા આવી. પુતલી તું તો હજી
બચાં જેવીજ બીકણ રહી ગઇ, ધાર કે શાપુર દીકરી હમં

નહિ હોતે તો તું શું બીકની મારી કુવો તળાવ પુરી દેતે કે? એ તો એ બીચારો આપણાં ઘેર વેરે આવ્યો, ને હું બી તરતનોજ ફરી આવીને હજુતો કપડાં કઢાકુંછ તેટલાંજ એ આવી લાગો, જેથી ચાન્ન મકું હુંબી સાથે આંઉ. વારં ચાલો, શાપુર દીકરી 'ગુંડ-નાઇટ'. દીકરા, હવે તું તારી આવી એકલી અતુલી જીંદગી મુકી દે ને વાંચવાનુખી કમ કર ને હમારે ત્યાંજ આવીને રહે.

શાપુર—તમારો ધણો ઉપકાર થયો, દીન્યારજી શેઠ, પણ દિલગીર છું કે હું મારો અભ્યાસ કમી કરી શકતો નથી. આ તકલીદી જીંદગીની એકે એક પળો નવા નવા અભ્યાસ તેમજ શોધખોળ પાછળ રોકી રાખવી જોઇએ અને પાર્થુના રોહ મીસાલ વહી જતા વખતનો ખારીક માં ખારીક ઉપયોગ કરવો જોઇએ.

દીન્યારજી—(આનુજો) આહા! કેવો બાહોસ! વોટ શીનોસોશી! જમન તે એ! (શાપુરને) પણ તમે સાંજ સાંજના તો રોજીંદા આવતા રહો?

પુતલી—જરૂર, જરૂર, આવ્યા કરજો.

શાપુર—હું બનતી કોરોસે આવ્યા કરસ સાહેબજી.

(દીન્યારજી, પુતલી, જર ને બાઇ જાયછે. ગાડી હંકરાઇ જવાનો અવાજ સંભળાયછે શાપુર તેઓ પાછળ એમી ટગરે જોતો વીચારમાં થોડોવાર હલો રહી મોહબતનું ગાયન ગાયછે.)

ગાયન ૭ મું.

હીરા કાતીલને તુમકો મારા કીસ ખંજરસે હીલ હયે પારા (રાહાં).

૨—મોહેની જલ એવી છે ન્યારી, રાખે જો કાઇ ધીરજ સારી.

પણ નહિ જો મળે દિલદારી, મારે તો તે જખમ કારી-૨.

એવી ફગારી, પાડે આઝારી, જળાવી મારનારી-૨.

ઓ લાઇ ના આશનાઇ કર, ખુદા ખાતર પાછો ફર, એ છે ધણી ખારી-મોહેની.

શાપુર - (અફસોસ ભર્યા અવાજે) ઓ, આકાશી ખાપ, ઓ બેટી શક્તિઓ, આખે તમારાં કામોનો ભેદ શું છે? ઓ ખાશી, ખવન, ભુમી, અને આતશ તમને કાણે અને શામાંથી પેદા ફાધેલાં છે? ઓ ઝાડો અને ખેતરો, ઓ ખડકો અને પહાડો! ઓ જંગલો અને રણો, ઓ પશુઓ અને પક્ષીઓ અને છેવટ ઓ માનવીઓ, તમને કેણે પેદા ફાધાં છે? શા માટે આ અધર્મી ધરતીપર મોકલ્યાં છે? અફસોસ કોઈ એનો ભેદ સમજાવી શકતું નથી. મેં તમામ દુનિયાને તેના સિદ્ધા કાળાશમાં ફેંસ, એકે એકે માનવીને અધર્મી ને ગુન્હેગાર જોયે: ને છેવટ હું પણ તેવોજ થયો, પણ, અહા, ઓ કંગાળ દાસ્યાં તું શું હજી બાર વરસે ખી મને રહત આપવાનું નથી (દાસ્યાંપર મુકી મારી) અહા! હું ગુન્હેગારે, હું ગુન્હેગાર! અહ! કંગાલ હેઠો બાર વરસમાં કેટલીવાર તમોએ આ બોલ બોલ્યો હશે? (હોક પર મુકી મારી) ઓ, દગાબોર જીભલી તેં મારી જરાખી દયા ખાધી નથી, મારી સાશુકની દયાલીમાંખી તું પોતાનું ભાન ભુલી જઈ તરહેવાર ભયંકર બેઠી દેજ, અને, અને પછી તે બીચારી ફરેસ્તાઈ ખત્રાલતની છોકરીનું દેવું જીગર ચાક થાયછ! ઓ! બાર વરસ, પણ બધું જેનું તેજ, તેજ તેજ અને તેજ. ફશામાં જરાખી ફરક પડેલો દીરતો નથી, અને પેલા ભયંકર બનાવના સ્વપનામાંખી કંઈજ ફરક થયો નથી, જાણે કાલેજ તે બનાવ બન્યો હોયની! (કપોલે મુકી મારી) અરે પણ ઓ! પાશ્વું તે મને યાદ આવ્યું, ઓ છુતારા ધનગ્ન, તારીજ શીખવણીથી દુસ્લાઈ તે મેં કીધું! ઓ લોહી! લોહી! મારા હાથપર લોહી, મારા આખે દીને મને લાલ રંગજ દેખાયછ! ઓ હું મેંત થઈ જાઉંછ! ઓ ખુદા મને બચાવ, બચાવ!

(આજપણે ધનજો આવી તેની સામે હસો રહેછે, શાપુર તેને દમઘટે તેની સામે એકી ટગરે જોયછે, તે અતી હાંફતો માલમ પડેછે, ધીમે ધીમે પડદો પડેછે.)

તેજલો.

અંક પહેલો. પ્રવેશ ૪ થો.

(ખાનસાહેબ દીનચારણના બંગલા આગળનો બગીચો.
તીસમાર લેહેરે લેહેરે ગીત ગાતો આવેછે.)

ગાયન ૮ મું.

જીયા કાહે આહે દુઃખ, સહેનારે (રાહ.)

દુનિયા હયે ખેવકાઈ,
છોરકે ખાતેલ, કરલો ભલાઈ.
હોરમતગી લો સેઆદતગી લો,
રખકે હાસદ હેદાયતગી લો.
સાલેહ છંદગીમેં એનતેકામ,
ખીકદરે અવજ્જ બદનામ.

તીસમાર—અગર મુજે ખીલાયતકી પારલામેન્ટમે પુછે જાન, કે
દુનિયામે સખાવતમે બહાદુર કોમ કોણુ ? તો મંથે, પારસી
લોકકુ દીખાદું. આહા ! ક્યા એ લોકકા સીના સાફ ઓર
નરમ હયે ! કાઈગી જા કે અપણા તંગદસ્ત હાલ એ લોક
આમે સુના દે, તો એ લોક ઉસીકુ મદદ કે લીયે કબી
નહિ કી સુખન નહિ નીકાલે. સખાવતમે બહાદુર સર
જમશેદજી ઓર સર દીનશાજી પીટીટ દેખો ! બસ ગરીબોકુ
મદદ કરતેમે કબી ઉનોને અપના હાથ ન ખાંચ્યા ઓર જીસ
જગે પૈસેકી હાજત મોલુમ હુઈ ઉસ તરફ જરસાત માફક
પૈસે ઉંરાએ. આહા ! પારસી ! પારસી ! કંઈ જમાના હોગયે
ધરાનસે ભાગતે ભાગતે ઇસ મુલકમે મુકામ કીયા ઓર
અપને સાહાસ કરમ, દાનાઈ, ઓર સખાવતસે બહોત
જલદી મશહુર હોગયે. સચ હય, એક આદમી આહેસો
બીખારી ઓર કમીના હો, મગર એ અપને સાફ દીલ
ઓર હીમ્મતસે ઇસ દુનિયામે પાર હોજતે હયે. આહા,
કબી હાફેઝ તુંને સચ કહા હયે.

ગાયન ૯ મું

કહે રહા હયે આસમા એ સખ સમા કુચ્છલી નહિ (રાહ)

સખાવતી ઇનસાનપે હયે સાહયે મેલાયકેહ,
સાહેબજીર બખીલ પે હયે ચદરે એગવસી,

મોશરફ મે ઉતોને કયા નીકાલે ફવાયદેહ,
ઉનકે દિદારોમે હુયે ખગીસ.
ગરીબોંકા માલ ખાકે વહેા જરદાર હુવે,
રસ્તાખોજકી ન હય ઉન્હોકુ તશવીશ.

(ગાયન પુરૂં થતાં શીરોઝ દાખલ થાયછે.)

શીરોઝ—અલો તીસ્માર કાંઇ ખુખ તોરમાજ છે ?

તીસ્માર—(સલામ કરી) જી શેઠ, અંદો તમાગ પારસી લોકની સંખ્યાવત
ને યાદ કરી કાંઇ આફ્રીનના બે બોલ લલકારેછે. પણ વાડેં
શેઠ શીરોઝજી આજ કેટલોક વખત થયો તમે એમ ઉદાસ
જેવા કેમ દેખાઓછ ? હું એ બધું સમજુંછ !

શીરોઝ—શું સમજેછ ?

તીસ્માર—શું વરી, તમારો પ્યાર.

શીરોઝ—પ્યાર ? કોણ પર !

તીસ્માર—વરી કોણપર, પુતલીપર !

શીરોઝ—અહા.

તીસ્માર—(ખાજુએ) અહા.

શીરોઝ—વારેં, પણ, તેં એ કેમ જાણ્યું ?

તીસ્માર—અરે શેઠ, જેમ કસ્તુરીને ગમે તેટલી છુપાવ્યાથી તે છુપી
રહી શકતી નથી, યાને તેના વાસથીજ તે પરખાઇ આવેછે,
તેમજ મહોળતને ગમે એટલી છુપાવ્યાથી છુપી રહેતી
નથી, યાને આંખ પરથી પ્યાર પકડાઇ આવે છે.

શીરોઝ—ત્યારે તો તું ફીલસુફીની જાણેછ ખરી.

તીસ્માર—હા, એમ છે ખરું. પણ, શેઠ એ પોરીઓ, પર વિશ્વાસ
ન રાખવો હં ! એમ તો હુંની એક કામાટન સાથે પ્યારમાં
પડેલો, પણ હાય !

શીરોઝ—કેમ શું થયું તે જોવકા થઇ કે ?

તીસ્માર—અરે, તો તો ધુર નાખી, પણ (અચકાઇને) રાંડે મને માર માર્યો.

શીરોઝ—ઓહો, જૈરીને હાથનો માર ખાધો !

તીરમાર—શેઠ આય કલજીમનો જમાનો છે ! જેઝોઝી હાથથી
જીતિયાં ખાના ઓર મુછોપર તાવ ચઢાનાર !

દીરોઝ—વેત્ર, વેત્ર,

તીરમાર—પણ શેઠ, જીજી બી હું ખાત્રીથી કહું છું કે આ પુત્રી-
સાથે તમે કદી પરણી શકશો નહિ.

દીરોઝ—કેમ ?

તીરમાર—હું ખાત્રીથી કહું છું કે તેણી પેલા કહેવાતા ફીલમુદ શાપુર
મોતાદરામ સાથે પ્યારમાં પડેલી છે.

દીરોઝ—હા, મેં જી એમજ ધાર્યું તું.

તીરમાર—પણ એ શાપુર મને કાંઈ બરો ઘોંગી ને પંચી માલમ
પડેછે. એ હમેશાં એકાંત નો એકાંતજ રહેછ, ને કેટલીક
વખતે તો કાંઈ ભેદ ભરેલી રીતે બડબડતાં મેં એને
સાંભળ્યોછ. વરી, થોડાજ દીવસની વાતપર હીરા તાડીવાલાના
પીકાંમાં એક ભામના જેવો પારસી આવ્યો તો, જેની એનું
નમ સાંભલાને ચોંક્યો હતો.

દીરોઝ—હું જી, એને કાંઈ જબરો ઉઠાડીગીરજ સમજું છું. એ
આજે બાર વરસ થયાં હયાં આવી એની પેલી એકાંત
બંગલીમાં પડેલો કહેવાય છે. હું મારા કાકા દીન્યારજીને
એના વિષે વારંવાર ચેનાઉંછ, પણ એવણના ધ્યાનમાં
કાંઈથી ઉતરતું નથી. પણ જો એ વાત રહેવા દે, હું
હમણાં મુસફરીએ જવાનો વિચાર કરુંછ. તુંને તો માલ-
મજ હશે કે મારા બાવા મને બાર વરસનો મારા કાકાને
આશરે સોંપી કે થે જતા રહ્યા હતા, જેવણનો આજ
વેર કશો પતો મળ્યો નથી. આજે મારી ચોપીસ વરસની
ઉમર થઈ અને તેવણના ગયાને આજે બાર વરસ વહી ગયાં
પણ તેવણ તરફથી કંઈજી સમાચાર મેં કે મારા કાકાએ
આજ વેર સાંભળ્યા નથી, માટે મારો તેવણની શોધમાં
જવાનો વિચાર છે. મને મારી સાથે કાંઈ મદદગાર જોઈએછ
માટે જો ત.રી ખુશી હે.મ તો—

તીરમાર—તમારો સેવક તૈયાર છે, સાહેબ, એમાં પુછવાનું શું, અરે શેઠ, આ વસઇ ગામના એકે એક લોક ખાનસાહેબ દીન્યારજીના કુટુંબ વાસ્તે પોતાનો જીન આપવાને તૈયાર છે, એટલાં તેઓ તેમના ઉપકારમાં છે. ત્યારે તમે કહો ત્યારે આવવાને હું તૈયાર છું.

ફીરોઝ—ઠીક ત્યારે હું તે તુંને જણાવશ.

તીરમાર—જરૂર, જરૂર, જણાવજો સાહેબજી.

(તીરમાર જાય છે, ફીરોઝ અફસોસ કરે છે)

ફીરોઝ—હાય, પુતલાં, પુતલાં.

ગાયન ૧૦ મું

તાન્તુળ ઠોકોરોસે કયું સરે ફગકુર હોતા હએ. (રાહ)

આહાત, એવી બલાગાત, કરે એક લેહેજમા તાટ

નથી એમાં કંઈ વફાત, રમાડી મારે લાટ.

એ વાત છાની કડી નવ રહે લોક જાત,

છુપે પ્રખ્યાત થમ ઇજતની કરે પારેવાટ.

દેખાય ચમકાટ, મગર માંહે જીની છાંટ,

મગકાટ દેખાડી નાંખે ચટોપાટ, સુવાડે ખાટ.

(ગાયન પૂરું થતાં પુતલી હાથમાં ગુંડવાનું લઈ શાપુર સાથે દાખલ થાય છે. પુતલાં ગાતી ગાતી આવે છે. ફીરોઝ એક બાજુએ છુપાય છે)

ગાયન ૧૧ મું.

ખીપતા ચીંતા હરના જીકી સારી (રાહ)

૨-રોશન તારા છે, આ જગતના એવો છે આ, પ્યારનો બહાર-રોશન

તીર છુપો કારી મારે, સીનો એક લેહેજમા ફારે, એવો છે પ્રહાર

એએની લગાડે, આગ તે સળગાડે, એક પળકારામા ખીગાડે.

હગારી જળાવે, ખીગારી હસાવે, લગારી તવનાવે —(રોશન)

શાપુર—(ગાયન પૂરું થતાં) અહા, શું સરસ રાગ છે, દીયર, ખરેખર તારું ગળું એક બુલબુલ કરતાંખી ઘણું મધુર છે.

પુતલી—હવે હા ના કરોતી, મુઠું મરંખી એવું સુરીયાનું પડમું તે વરી જસજરામા તમે તો ખસ મને કાયલ ને છુલછુલનોજ એલકાળ આપો છે.

શાપુર—નહિ દીવર ખરું કેહુંજ, તું ગાયજ ત્યારે હું એક પણ મારું તમામ લાન ભુલી જાઉંજ ને ગોયા મને મીઠી નીંદ આવી જતી હોય એમ લાગેજ, હાઆ !

(સૌરાષ્ટ્ર ગુસ્સામાં હાંફેછે)

પુતલી—કાંય તમે એમ ઉદાસ કાંય થઈ ગયા ?

શાપુર—નહિ દીવર કંઈ નહિ.

પુતલી—નહિ શાપુર, તમે કેટલીક વખતે વાત વાતમાં એવા તો અંચીતા ઉદાસ થઈ જઈ કંઈ ફાતું ફાતું બોલોજ કે જેથી દીલમા અગ્નયેબી અને દેહેસ્ત લાગેજ. મને કેહેવો વહાલા તમને શું ગમ છે ?

શાપુર—આ ધરતીપર એવો એકળી ધનસાન નહિ હશે કે જેને કોઈથી કોસમનો એકળી ગમ નહિ હોય. વહાલી, મારા પાછલા દીવસોમા મેં કંઈક લાદમારી મુરીખત અને સંકતો વેઠેલાં છે, મને મારાં પોતાના સ્નેહીઓથી તરહેવાર દગા થયા છે. મેં ઘણું ખમ્યું છે. મારું આ દુન્યામાં હવે કોઈ રહ્યું નથી, એવો ખ્યાલ દિલગીરીના ખંખાર સાથે જ્યારે હું વારંવાર પોકારતો હતો, ત્યારે અરે ત્યારેજ તું મને મલી અને તેં મને એક તડાકે ચહાયો, કે જે સુખની ઘડી હું જીંદગીના છેડા તુલીક ભુલીશ નહિ. પણ પ્યારી પુતલી, હજીથી તું તારા આ પ્યારથી ખાજ આવ. તું મારા જેવા એક ગરીબ, એક મારગી અને બીન પાછના આવીંદને લઈ શું કરશે.

(પુતલી તેને ગળે લાગી)

પુતલી—હરગીજ નહિ વહાલા, મારાં આપેલાં પવીત્ર વચનમાં હું હરગીજ ભંગાંણ પડવા દેનાર નથી. ઓ શાપુર, તમે એમ બોલી મને કેવી નાઉમેદ કરોજ, તમુને જરાબી દયા નથી.

શીરોઝ—(ખાલુએ) હાથ, હાથ.

શાપુર—હું શું કરું, તુંજ શિવાય આમ દુનિયામાં હવે મારું કશું નથી. મારી અંતની ધડીએ તે ખારે હકતાલાએ તુંને મારી પાસે મોકલી, તેં મને ચાહાયો અને હું મારું તમામ દુઃખ છુટ્ટી મયો, કે જે બનાવ મારે માટે ધણો અસાધારણ ક્રેખારો બોધ્યો. મારીપર વીતેલા મજબ પછી, મેં ગુનરેલી જીંદગી પછી, મેં કષ્ટતાં કામ પછી, મારી સુખની ધડી આટલી જલદી આવે, તે મારે માટે ધણું ધણુંજ સુખી લેખાય. ઓ તે કામ તે કામ, અહા, (મોઢાં પર મુકી મારી મોઢું બંધ કરેછે.)

પુતલી—કીયું કામ ? તમે શું બોલોછ, વહાલા ?

શાપુર—કંઈ નહિ, વહાલી એતો અમથો ધખારો હતો, વારું પણ વહાલી પુતલી, આપણા લગનનો દિવસ તારા બાવા હવે જલદી નક્કી કરે તો ઠીક.

પુતલી—હા તેવણુનોબી એવોજ વિચાર છે.

શાપુર—એમ કે ! ઠીક છે, ત્યારે તો એ વાત હું એવણુ આગળ પાછી છેડશ, ચાલ દીયર હવે હું જાઉંછ, મને ધણું કામ છે.

પુતલી—વરી શું કામ ! આખો દીવસ વાંચવાનું તેજ તો, જે શાપુર હવે જરા વાંચવા લખવાનું કમી કરો ને હમારે ત્યાંજ આવ્યા કરો, ચાલો હમણા જરા જમીનેજ જાઓ.

શાપુર—નહિ દીયર મને માફ કર. હું બીજી વખતે આવશ. હમણા જરા હું થોડો વખત જઈ આવઉંછ. હું જરા વારમાંજ પાછો આવશ.

(શાપુર પુતલીનો હાથ ચુમે છે)

શીરોઝ—(ખાલુએ) બાપરે એ, જાણે એના બાપનો માલ.

(શાપુર જાયછે પુતલી તેની પાછળ બેઠ તેની વખાણમાં માયછે)

ગાયન ૧૨ મું.

છારો છારો મોરી કલેયાં દુઃખાવ નહિ જલ્દીયાં, પડું મય પૈયાં પૈયાં (રાહ)

પ્યારો, પ્યારો છે, કેવો ન્યારો, ઓ મારો છે બહાલો,

ઓ ખુદા જલ્દી ગલે લગારો—પ્યારો

મા પરવરદીગાર, દેખાર જલ્દી દિદાર, ઓ તુંજ છે

બક્ષનાર, તારા પરથી છું હું નીસાર, હું છું લજનાર—પ્યારો

તુંજ છે કુલ જગત કરતા, દેવો મુચા કાંચ

નથી મરતા, તુંજ છે બસ સજનાર

તારાથીજ જર છે, તારાથીજ સરછે,

તારાથીજ, તારાથીજ કુલ આલમ તારાથીજ

વ્યાપાઈ દુનિયા,—પ્યારો

(ગાયન પુરૂં થતાં શીરોઝ દેખાવ દેછે જને જોઈ

પુતલી મ્હોડું મરડેછે)

શીરોઝ—સાહેબજી, બાઈ સાહેબ, કેમ હમણા કોણની યાદમાં ગીત ગાઓછ ?

પુતલી—કોણની યાદમાં ! એટલે ? મારા ખોદાતાલાની !

શીરોઝ—નહિ શાપુરજીની.

પુતલી—તમે ધણજ બે અદબ છેઓ.

શીરોઝ—નહિ, નહિ, પુતલી મને એમ છેકજ એટલો બધો હીન ના, (તેણીનો હાથ પકડી) જો મારી સામે જો, અફસોસ, તારા બહાલા બાપના બાઇનો હું એક પુરો દીકરો, તારા બાપનો લાડકવાયો, અરે, અરે, તારાં પાસાંમાં નાનપણથી ઉધરેલો અને બચપણથી તારી મોહીનીમાં ફસેલા એક જણને એમ છેકજ આવી કફરતાથી કચદી ના નાખ. પુતલી, પુતલી મને બચાવ, હું તારોજ છું. (તેણીની આગળ ગુઠણીયે પડેછે)

પુતલી—જ્યારે તમે મ્હોબતનું દુઃખ એટલું સારીરીતે જાણોછ, ત્યારે તમારી સાથે મ્હોબતમાં પડેલાં એક જણનું ફીલ તોડી નાખતાં તમને લાજ નહિ લાગી ?

ફીરોઝ—(પ્રશ્નાલીધી) કાલુનું તારું ? અહા ત્યારે તો તું મને ચાહેછ ?

પુતલી—નહિ મારી બેહેન જર વિષે હું બોલું છ તે તમારા પ્યારમાં દીવાની બની ગયછ, પણ તેણીને તો તમે ગનકારતાજ નથી અને મારીજ પુઠે ભમ્યા કરોછ. શું આય ગમ તેણી માટે થોડો છે ?

ફીરોઝ—પણ મેં તેણીને મારું દીલ આપ્યુંજ નથી ?

પુતલી—તેમજ મેં તમને નથી આપ્યું ?

ફીરોઝ—જો પુતલી હજુબી કંઈ સમજ તું એ શાપુરપર દીવાની બનીછ ખરી, પણ મને તો એ કોઈ જખરો ઉઠાઉગીર માલમ પડેછ.

પુતલી—ખખરદાર જો તમેએ એવી બેઅદબી ફરીથી કીધીછ તો ! ચાલો તમારી સાથે મારે વાતજ નથી કરવી.

(પુતલી ગુસ્સાથી ચાલી જાયછ. ફીરોઝ તેણીને રોકવા જાયછ. બીજી બાજુએથી જર દાખલ થાયછ)

(ફીરોઝ જરને જોઈ ચોકેછ અને મોઢું ફેરવી નાખેછ, જર માયાથી નજદીક આવેછ)

જર—કેમ ફીરોઝયા હજુ તમે મારી બેહેનનો પીછો છોડતા નથી કે, અફસોસ જેનું દીલ તમારી તરફ નહિ તેને માટે આટલો ગમ કરવો એ તે કેવી મુરખાઈ ?

ફીરોઝ—હાજી, એમ છે તો ખરું પણ હવે તમે શું કહેવા માંગોછ, વરી પેલું આગલનુંજ પ્યારનું પીજન છે કે ?

જર—તમે એમ એટલા ગુસ્સાથી મારી સાથે કાંય વાત કરોછ ? (તેની આગલ ગુફાણીએ પડી) ફીરોઝ, ફીરોઝ, તમે હજુબી મારો પ્યાર કબુલ નહિ કરી શકો ?

ફીરોઝ—જી નહિ માફ કરો, મેં તમને મારો પ્યાર આપ્યોજ નથી, તેનો જીતનાર તો હમણાજ હયાંથી ચાલી ગયો તેજ છે, અને તેજ રહેશે. અહા, તે છોકરીબી મને ચાહાતીતી પણ

ચેલો બેહેલી જગત સાપુર હયાં મમરી યુવો ને મને. દુઃખી
કીધો. બસ હું એ દુકતાને બરાબર એનો સ્વાદ ચખાડ્યો.

(શ્રુતસામા ચાલી જાયછે, જર તેની પાછળ અફસોસ
કરી ગીત ગાયછે)

ગાયન ૧૩ મું.

કર ગએાર ગર હએ દાના પડેતા ન પચતાના (રાહ)
જગમાં વ્યપાઇ છે બેવફાઇ, જાણી મિત્રોળી કરેછે ઠગાઇ.
પ્યારી છે સૈને બદકારી, નથી કાઇમાં વફાદારી,
બદીનીજ છે દિલદારી
હાં, મકકારીની છે બધે અધ્યારી, જફાકારીની દુનિયાદારી
હાં, એવી છે જગતની ગારો, ચાલે છે તે બસ બદીથીજ સારી.

(ગાયન પુરું થતાં મોટો અવાજ સંભળાયછે. પુતલી
હાંફલી ફાંફલી ચીચયારી પાડતી ધસી આવેછે. જેની
પુઠે પોશાગીર ધનને આવેછે. દીન્યારજી, શીરોઝ,
જમશેદ, ફરામરોઝ, આઇમાય, બાઇમાય, કયેતાંન
ગભરાટમાં હોડી આવેછે. એટલામાં સાપુર ત્યાં આવી
લાગેછે જે ધનને જેઠ બેશુદ્ધ થાયછે. પુતલી
ફરફાઇ પડેછે. બધાં અનયેળીમાં દંગ થઇ જાયછે.
દ્રોષ પડેછે)

તાજી.

અંક પહેલો સમાપ્ત.

અંક બીજો પ્રવેશ પહેલો.

ખાનસાહેબ દીન્યારજીના મકાનનો ઓરડો.

(જમશેદ આઘ આગળ ગુંઠણીયે પડેલો હીસે છે, તેની આગળ આઘ સરમધને ઉભેલી છે. જમશેદ જુરસાથી રમુછ ગાયન ગાય છે.)

ગાયન ૧૪ મું.

રાહ (એ તોરી નજરીયંન પે જન આજ વારીયાં.)

તું છે મારાં બગલાં, તારાં નાજુક કેવાં ઢગલાં
તારાં નાના નાના ફગલાં, એવાં તારાં છે પગલાં
એ ચુમું હું બધાં સઘળાં, પાકુ હું તેમાં ઢગલાં.

શેર—તારાં માથાજાનું કેવું છે સફેદ કબુતર જેવું,
જાણે હોય ખાલો પર માળો બાંધ્યો હોય તેવું.

જમશેદ—(ગાયન ખલાસ થતાં) ઓ હીમાલય પર્વત પરના બુલબુલ
બુલબુલ ! તે બારે હકતાલાના પેદા કાઢેલાં નાજુક બદનના
ગીની ફાઉલ ! કાગડાની પાંખ જેવા ચેહેરાના, ને હાંસના
પીછ જેવા બાલનાં, ઓ ગુલબદન પંખેરાં ! હું તારો
પ્યારો માંશુક દિલગ્નથી તુને ચાહવા ઓરતવાર છે, માટે
બોલ તું મારી આશક થશે કે ? વીલ યુ બી માધ બેરી ?

આઘ—યસ કમ, કીસ મી.

જમશેદ—(ઉભો થઈ) યસ, આઘ એમ રેડી, ફરસ્ત યુ ટેક (ગાલ આપેછે.)

આઘ—(ગાલ આપી) નો યુ ટેક ફરસ્ત.

જમશેદ—બોલ રાખત.

(બેઠ કાઠી કરેછે. તેટલાં બીજા બાજુએથી કચતાંન આવી લાગેછે. બેઠ ચોકે છે.)

કચતાંન—(તેઓને દેખીને ચમકી જમશેદને) રહે, એધરે પારસી ! તુમ
અમારા બાઇકી મોશકરી કરતા હયે રે ! રહે, એ ક્યારે ?

ઉરકુ (ચાલા કરી) અયેસા દબાયા કયું રે? વો મોર જયગા, વો સીક હય, ઇતના દબાયા કયું રે? રૂંછે, આપુન સબ શેઠકુ બોલ દેતારે! વો શેઠ, શેઠ! એ કોઇ પારસી બાઇકુ દબાતા!

જમશેદ—(ગભરાટથી) બાપરે, મુવા છુટા! (તેને) અરે એ કારી ચાવલ! મુગા રહો, એ લેવો ઇનામ, કુછ બોલો મત.

(તેને રૂપિયો આપેછે, તે ખુશી થાયછે. દીન્યારજી ગભરાટ થી આવી લાગેછે.)

કચતાંન—(તેની આગળ જઇ) વો શેઠ! એ દેખો! એ તુમારા દોસ્તને બાઇકુ અયેસા કુછ દબાયા! (તેને કોટી કરેછે.)

દીન્યારજી—(તેને ઝટકાવી કહાડી) જવ! એતો દો હસબોન ચોર વાઇકુ હયે!

કચતાંન—રૂંછે, તો ઇસ્મે કયારે! ઇતના દબાયગા (ચાલા કરી) તો ગધાળી મરજયગા!

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) જવ તુમ તુમારા કામ કરો નીકલો!

કચતાંન—તો ફીર હમકુ કયારે, ઇતના દબાયગા તો વો મોર જયગા! બાપરે ઇતના દબાયા (ચાલા કરેછે).

(જાયછે)

દીન્યારજી—હું ખુશી છું કે તમો આટલાં જલદી પલોટાઇ ગીયાં. જ દોકરા જમશેદ જમવાનો વખત થયો કસ્તી ખસ્તી કરતો થા.

(જમશેદ જાયછે)

દીન્યારજી—(આજુએ) હવે પેલો માતારો ધુતારો! કોણુ જો? હા, પેતારા, ચીતારો હયાં આવી ગીયો તો તેને વરે એવણુને પુછી જોઈએ! જોઈએ એવણુ બી કંઈ ઉંડાં પાણીમાં ફરેછ બંને! નહિતો આય જમશેદને ખજર ખજર પડશે તો ક્રાંસમાં જેમ ડયુએલ રમાએછ તેવું કંઈ હયાં થઇ બઇ પડશે. (આઇને) કેમ ફીકરી તમિયત આજે કેમ લાગે છે?

આમ—મુવું જરા નહિ ગમતું. જસ તમે તો આખો દહાડો મને અગાશીપરજ ખેંચી રહેવા કેહેવો છો ! મુવું સોહવાય તે કેમ ? પુતલી, જર, ને આછમાય તો, શેરાગશાને બંગલે પડ્યાં પાંચરયાં પડી રહેછ, ત્યારે મુવું એકલું જીરવાનુંજ તો !

દીન્યારજી—પણ તેરે મારી બાપુલી હું શું કરું ? તુંને હિસ્તીરિયો એલોપ્સીયાનું દરદ લાગું પડ્યું, ને દાક્ટરે એમ ફરમાવ્યું. દાક્ટર કેહેછ કે એને પણનાવશે તો બધું દરદ દૂર થઈ જશે, તેરે હવે તેજ વિચારમાં છેલ્લી મારી દીકરી ! વાઈ પણ અગાશીપરથી કાંઈ જોવા જવાનું મળતુંજ નહિ ?

આમ—હા, મુંવાં ખેતરોમાં કામ કરતાં ગાય દોરો તેજ તો.

દીન્યારજી—(હલવેથી) કાંઈ જવાન રંગારીઓ ?

આમ—રંગારીઓ ? કોણ પેલા આપરા ખટારા રંગેછ તે કે ?

દીન્યારજી—નહિરે, હું તો પારસી રંગારી માટે બોલું છું. ગામમાં વાન એવી ઉડી રહીછ, કે મુંબઈમાં હમણા જે ગેલું જોવાનું વેકશીનેશન ! અરે ઇનોક્યુલેશન મકું પેલું શું જો ?

આમ—એકઝીમીશન.

દીન્યારજી—હા, તે હમણા ભરાવાનું છે જેને માટે મુંબઈના કેટલાક પારસી જવાન રંગારીઓ હયાં આવી આપણા વાડામાંના દુકરોના પીકચરો પાડી જાય છે. કેહે જે ગવરનરને દુકકરે આવતો ધણો શોખ છે, જેથી એવું જાહેર કીધું છે કે, જે કોઈ ધણા સરસ ફરમે દુકકરનું પીકચર પાડશે તેને રૂપિયા પાનસોનું ધનામ મળશે. હવે એ દુકતાઓ માટે ભોકો એમ કહેછ કે તેઓ સારાં આખરદાર કુટુંબોની સાંમેજ ઘેર ભાડે લઈને રહેછ ને પછી તે કુટુંબની કોઈ છોકરીઓ અગાશીપર કે બારીએથી દેખાયછ તો તેને આય એમ જોની, (એક હાથ છાતીએ મુંકી દયકું ખાઈ ચાલા કરેછ) આવી રીતે એમ ઇશારત કરેછ, કંઈ એવું તારા જોવામાં આવ્યું છે, દીકરા ?

આમ—‘ નહિરે પપા ! એમ જો કોઈ મુવો કરે તો હું તો તેને ડોળા કકડાવીને મુકીજ દેખાડું !

દીન્યારજી—સાખાશ, બેશક એમજ દમ સખવો જોઇએ, કોઇ આપણી મશકરી કરે તેરે આપરે તેની બેવરી કરવી જોઇએ, ત્યારેજ તે ડેકાણે આવે. પેલી દેવલીક એમઇ પેમઇ છોકરીઓ આવેછ કે જેવો કોઇ જરાક જોય કે શરમદને બકરાંની કાણી બીહી ધુજી પરે. સાખાશ દીકરા, હું તારી હીમતથી ખુશ છું. (બાબુએ) પેલો ચીતારો કેથો મને અમથોજ દમ ભરાવા આવી ગયેલો લાગેછ. અરે એમ તે કંઈ હયાં બીહ જાયછ કે ? યુ મસ્ત બી સેર અપોન સવા સેર !

(અંદરથી અવાજ સંભળાય છે. ફરામરોઝ જમરોદનો ટેકો લઇ દાખલ થાય છે)

જમરોઝ—અરે દીન્યારજીબા ! આય મારા કાકાના પગમાંનું એક લાસ્તીકનું છુત નીકળતું નથી. કેથું છુટ નવું છે, ને પગમાં આંટણુ પડયુ છે !

(ફરામરોઝ કાંસીને સોફાપર બેસેછ)

દીન્યારજી—ઉભા રહેા જોઈ !

(તેની આગલ જાયછ ને છુટ જોરથી ખેંચેછ, ફરામરોઝ ચીચવાયે છે બેહ જોરથી છુત ખેંચેછ પણ નીકળતું નથી.)

દીન્યારજી—અરે એતો જોરના હાથે બરાબર ખેંચીને કહાડવું જોઇએ. ઉભા રહેા હું નોકરને બોલાઉં (બોલાવેછે) કયેતાંન ! કયેતાન ?

કયેતાંન—(અંદરથી) યસ મેમસાબ !

(આવેછ)

દીન્યારજી—(તેને) આય જો હયાં આય શેઠનું છુટ જરા જો નીકળતું નથી.

કયેતાંન—(ગુસ્સાથી) છે, અમ કુછ મોચી હયેરે ? એક પગારમે દો કામ કએસા કરેગારે ?

દીન્યારજી—અરે હયાં આવ, હયાં આવ, ઇસકા છુત નીકળતા નહિ હયે વો જરા નીકાનો.

(તેની આગલ જાય છે)

કથેતાંન—(તેનો પગ તપાસી) રહે, ઓ સારા દીવસ પાંડિ'મે રખા, તો ચીતક ગયા, અખી ઓ કળી નહિ નીકલેગા. અખી પાંડિ' કાટના આઠએરે ! થેરો મય છુગ લાતા.

દીન્યારજી—અરે ઓ દીવાના છુત નીકાલતા ઉસમે પાંડિ કાતના ? ગધા હયે !

કથતાંન—તો શીર છુટ કએસા નીકલેગારે ! પેહલા પાંડિ કાટો પીછે મોચી છુટ નીકાલ દેગા. ગોસ કાટનેકા કામ હમેરા હએ, છુટ નીકાલનેકા કામ મોચીકા હય.

(બધાં હસેછે)

અરજા મય દુસરા યુક્તિસે નીકાલતા. ઓ છુતમે તેજ દાલના આહીએ.

(અંદર જઈ કોપરેલ તેલની બાટલી લાવે છે, તેમાંથી કોપરેલ છુતમાં નામે છે)

દીન્યારજી—અરે, ઓ ઉલ્હુ ! આખી બાટલી કોપરેલ છુતમાં નામ્યું કે ?

કથતાંન—તો પાછે ઇસકુ નોરોમ કરના આહીએ, હમ રીજમીટમે સાજકા બરા છુત નીકાલતાતા, ઉસમે તો મસકા દાલતાતા.

(ખુબ જોરથી છુટ ખેંચેછે, પણ નીકલતું નથી. ફરામરોજ ખુમ પાડેછે, એકાએક છુટ નીકલી આવેછે, જેના આચકાથી કથેતાંન ઉઠલાઈ જાય છે, બધાં હસેછે)

કથતાંન - (ધીમેથી ઉઠતાં) અરરર ! સજ કમ્મર કેકોનટકી માફક તુટ ગયા. (છુટને લાટ મારે છે) ચેરે ! ઓ કયા છુટરે ! ઇસકુ ફેંક દો રે !

(છુટ ઉંચકી બારીએથી ફેંકી દે છે બધાં ચોકેછે ફરામરોજ ખુમ પાડેછે.)

દીન્યારજી—કેમરે દીવાના ! ઓ કયા કીયા ?

કથેતાંન—કયા કીયા, ફેંક દીયા ! અખી ઓ ફીર પેહેનના તો પાંડિ કાટનેકુ પડતા !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) જવ જકે લે આવ !

કથેતાંન—રહે, અમકુ કયા વો શીર પેહેનેઆ અમ નહિ નીકાએઆ.

(નય છે)

ફરામરોઝ—અરરર ! બધો મારો પગ ઉતારી મુકયો. એક તો આંટણુ પડેલું તેમાં વરી ખેંચીને ત્રાલી નાંખ્યો. અરરર !

દીન્યારજી—આ જરા જમને રામની પોતીસ બાંધો, ને મારું માનો ! જરા ઉપર ઘાસલેટ ચોપડીને તાપ આગળ સેક કરો. ચોથ નરમ પડી જશે. કવતાંનને કેહો એ મળનો સેક કરશે.

(ફરામરોઝ લંગડાતો લંગડાતો નય છે)

દીન્યારજી—(આમને એક બાજુએ લઇ જઇ જમશેદને દેખાડી) કેમ દીકરી હવે એ કેવો લાગેછ ?

આમ—જવો છે તેવો તો છે !

દીન્યારજી—પણ હું તો કાલર વરે પૂછુંછ, જોની હવે એ કાલરે શોભેછ કેની ?

આમ—પણ પપા એતો સુતરઉ કાલર છે !

દીન્યારજી—સુતરઉ કાલર ! ત્યારે કેવો પેહેરવો જોઇએ ?

આમ—રેશમી !

દીન્યારજી—(મનસે) યરાળર ! કાલર રેશમીજ હોય (તેણીને) ઉભી રહે હું એ વિષે એને કહુંછ.

(તેની આગલ નય છે)

દીન્યારજી—(ટકારથી) મારા સાહેબ ! તમુંજોબી બીજો કાલર પેહેરવાનો મગયોજ નહિ કે આવો માંજરપટનો પેહરી આપાતે ?

જમશેદ—પણ સાહેબ ! હાલની ઢપનો મેં કાલર પેહેરીયોછ ને ?

દીન્યારજી—અરે કાણે કહ્યું ? અમારીપર ઇસ્તીમ જેઝટ નામનું વેલાતથી પેપર આવેછ, તેમાં લખેલું છે કે ગઇ કાલેજ પારલામેંતમા નવો રૂલ ફેરવાયો કે હવેથી બધાએ લાલ ઘાટપોટનો રેશમીજ કાલર પેહેરવો.

જમશેદ—એમ ? ત્યારે તો હુંબી રેશમીજ રીવરાઉં. રેશમી કપડુ હાલજ જોઇએ કે ?

દીન્યારજી - હા, કોસંગા જેવું. હમણાજ હમારા ક્યુ દરજીને બેલાવી
અખ ઘડી સીવારી લેવો, કેમકે મારી દીકરી ધણીજ
સેનઝીવેતીવ છે, જેથી શી વીજ દોન્ટ પાસ ખીસ એકઝા-
ગરેડેડ મીસટેક ! ને હવે તમે બેકે જણા અગાશીપરજ
બેસો ને જોવતી (તેના કાનમાં) હવે પ્યારતી જાલ બીજાવો ?
તમે કંઈ ધણી મજાની કવિતા જાણો છ કે ? એને કવીતાનો
ધણોજ શોખ છે. જસ મજાની કવીતા બોલશો ની તો
તમારીપર મરી મરી જશે. જોવો કોઈ કવીતા નહિ આવ
હોય તો, આપણા મનમાંજ બતાવી દેવાની ! જસ છેલ્લા
બોલ એક સરખા લાવવા જોઈએ. છેલ્લો બોલ મરઘી
હોય તો પછી બકરી આવવોજ જોઈએ. જુવો હું બોલું છ
તે (તાલ આપીને બોલે છે)

દીયર માઈ દીયર

તુને આપું ધણા બીયર

તુને લઈ જઈ તારે બીયર

તુને ખવાઈ ધણી બીયર

તુને બનાઈ મારી બીયર !

એમ બધા બોલ રચવા જોઈએ. એ મારી પારો લખાવી
લેજો. હવે તમે જાવો (આઈને) જા માય. એવળુ સાથે
અગાશીપરજ જઈને બેસ. પેલાં નવા ઝાડ આપરે
વ્યાયાંય તે એવળુને દેખાડ. વરી પેલાં કોટ ને દારમ છાતના
ઝાડો કેમ ઉગેછ તેનીથી એવળુને સમજ આપજો હં !

(એક અગાશીપર જાયછે, દીન્યારજી બેઠને હેતથી જોયછે)

દીન્યારજી - (એક સ્વાસ બેંચી) અહા ! ગયા, ગયા, તે દિવસો, કે
જ્યારે હું મારી કુમતી સાથે મુંબઈની મન્ધા સેરીમાં
આય એમજ (તેઓને દેખાડી) હાથમા હાથ લઈને ફરતો તો,
ને તે વખતે બધી વાડમાંની મરઘીઓ હમારી આસ પાસ
કોક કોક કરી કેરી ફરી વલતીતી ? બીચારી બેહેરતન રંડા
અને હું રંડાઓ. (રડેછે) હવે માઈં બધું સુખ આવ મારી
છોકરીઓમાંજ સમાયેલું છે, એઓ બધી ઠેકણે પડી

જાય, કે જાણે ઝોડાવરીની જાત્રા જાઇ ચુકા. અહા ! નશીબનો પાસો કેટલો ઉલટો ચુલટો છે ! મરઘા સેરીમા ફડ્યાંના એ ઇંડા વેચ્યાના દહાડાગી કેવા ચાલી ગયા ! ખાતુઓ ને ગ્રહસ્થો ! તમારો સેવક પેહેલાં કોણ હતો ? કાસમ મરઘી ચોરનો નોકર ! ને આજે કોણ ? ખાનસાહેબ, ખાને આગાહ દિન્યારજી દુકકરવારા. તે સાહેબના હોકમથી આસ્તે આસ્તે આપરો સેતારો ફરતો ગયો. તેમજ અગાઉ પડાવી લીધેલાં, કેટલાંક ખેતરો સોનાની મુલના થઇ ગયાં. (વિચારવંત) વાઈં ઓળી તે સાહેબની મરજી. પચાસ એક વરસની વાતપર હયાંનાં કીલ્લાપર ઇંએજેએ ઘેરો ધાડ્યો, તે વખતે મારા જાણવરોના ઇસ્તોકમાં જસો ને સાડીયાવીસ દુકકરો હતાં, હવે હયાં લશકર આવી પડ્યું કે તેઓની બધી ખોરાકી ખુટી ગઇ, અને તે વખતે રેત્રવે જેવું બી કાંઈ નહિ હોવાથી તેઓ લાઇલાજ થઇ ગયા. આ વખતે તમારા સેવકે મારાં બધાં જસોને સાડીતેવીસ દુકકરો સરકારને બેટ કીધાં, ને તેના જાદલામાં આપરે ખાનસાહેબ થઇ ગયા. વરી તે દહાડેથી લોકોએ ગાઈં નામ મરઘીવારા છોડીને દુકકરવારા પાંડ્યું. જેવી ખોદાની મરજી (અફસોસથી) અરે ! બેહેસ્તન તું શું કામ રંગાઇ. અત્યારે હંતે તો મારા સુખી દિવસમા રેંકરાઓમા ફેરવતે ! ક્યાં અગાઉનો ગરદન લચકાવનારો ખતારો ને ક્યાં હાલનો ઇરોપિયન હપપર બાંધેલો રેંકલો ! અરે આસમાન જમીનનો ફેર ! જેવી મરજી ખોદાની.

(અંદર જવા કરેછે. તેટલાં ચમકે છે)

એ પેલું કોણ આવેછે ! અરે એતો પેલો ખટારાવારો ! અરે મકું રેંકલાવારો ! અરે નહિ રે ! પેલો રંગવારો ! એ પાછો શાનો આવી મુવો ?

(પેસી દાખલ થાય છે.)

પેસી—સાહેબજી, ખાનખાઉ સુવવરવારા.

દિન્યારજી—(ખાતુઓ ગુસ્સાથી) નજબેદગીયો તો આવતાંને વાર

ઓપડેછ ! (મોટેથી) કેમરે ઓ બહમાસ મધા, બાલ દેછ કે !
તારો બાપ સુવવર !

પેસી—ઓ બુઢાં દુઢર ગાલ કાણ દેછ ! તારી ઓખાર દુકકરવારા,
અને દુકકરને મુસલમાનો સુવવર કરીને કહેછ, ત્યારે તો
તું સુવવરજ થયો કેની ?

દી-બારજી—કેમ ફરેછ કે, પણ તું દેહેવા શું માંગેછ ? તું વરી
પાછો કહયા પુછયા વગર ઘેરમાં કાંય ઘુસી આવ્યો ?

પેસી—(મીઝસથી) કાંય આવ્યો ? તે તારી આંખેજ પેક્કી અગાશીપર
જોતી ? આખો દહાડો તારી મરઘીને બેસારી રાખેક્કી તે
હવે તેની સાથે કુકરેકુક કરવા એક મરઘોળી પેધો પરચોછ !
તે આખો દહાડો આય (ચાલાકરી) એમ આય એમ બેણુ
કાતકો કરી મારું પાકવી નાંખેછ તે મારેથી દેખાઇ શકાતું
નથી ની ? કંઈ અગાશીપર માઁરી જોએર સાંધી આપવાની
ઇસ્કોલ બીસ્કોલ કહાડીછ શું ? તુંબી આવીને અગાશીપરજ
અચાર ભરવા બેશની ?

દી-બારજી—મારું ઘેર છે ! ને હું ગમે તેમ કરશા હમણાંજ હું
મારો ઘોલ્યો ઘોલકી, કપાટ, ખુરસી તેગલ, હાડો, તસ,
કરસિયો, દુર બેસવાની ઘોલકી વગેરે બધું અગાસીપરજ
કહકાઢિંછ અને હમે બધાં હવેથી આખો દહાડો અગાસીપરજ
બેસ્સું, જમશું, ખાસું પીસું ને સુસું ! તું મને પુછનાર
કાણ ? જોલામના જનીયા !

પેસી—ત્યારે હવે મને બરાબર સમજ પડેછ ! તારા મનમાં એમ
હોશે કે (ટકોરકરી) લાવની આય ધણો સરસ ખુબસુરત
ચીતારો છે, તેને મારી પોરીઓમાંની એકાદ પેહેરાવી દેઉં !
પણ બચા કંઈ વળશે નહિ !

દી-બારજી—(તુછકારથી) તારા જેવા રંગારીને મારી છોકરી આપું
તેના કરતાં તો પરવારી બંધો.

પેસી—ત્યારે એને મારા રરતા વંચેથી દુર કરો ! જાહેર રસ્તાપર
આવી રીતે જવાન માણ્યોને ચોંકાવી તેવોના કામમા હરકત

કરતું ચમકતું સાલ ફાનસ આખો દિવસ રાખી મુકવાનો તમને બીલકુલ હક નથી !

દીન્યારજી—(હંઝાધથી) મ્યુનીરીસીપાલને અરજી કરો ?

પેસી—કેમ હવે સીધો ઉતરશે કે નહિ ? એકઝીબીશનને હવે થોડો વખત રહ્યો છે, ને હવે આય વખતે મારે જરૂરજ એ મુકવું જોઈએ. મારી રોજી પર લાટ મુકવામાં તુંને શું હાંસલ થવાનું છે ? મેં ચાર વરસ વેર એ મકાન બાડે લીધું છે અને હવે હયાંથી હકાય તેમ નથી. વરી મકાનમાં એ એકલીજ બારીમાંથી બરાબર ઉજરકું આવેછ, બાકીની બધી બારીઓ અંધારી છે. હું બારીએ વિચારોમાં બેસું છ અને દુર જોઈ વિચાર કરી માઈં કામ કરું છ. હંમેશ પેનતરોને દુર જોવાથીજ ખ્યાલ મળેછ. અફઝુલખાંને શિવાજીએ (તેને પકડી) આય એમ ગલચીમાંથી પડડ્યો, તે પોઝીશનનો ખ્યાલ કરવા હું બારીએ બેસી દુર જોઈ વિચાર કરતો હતો, તેટલાં તારી છોકરી બેઠેલી અને તેની આગલ એક મરદ આય એમ (ચાલા કરી) બેઠેલો જોઈ મેં ધકમાંને ધકમાં તેઓનુંજ પીકચર સ્કેચ કરી લીધું. મારા ઉંડા ખ્યાલોમાં હું તેઓનેજ શિવાજી ને અફઝુલખાંન સમજ્યો ને છેવટ અફઝુલખાંનને બદલે એક ખુલસુરત નાર અને શિવાજીને બદલે એક જવાન નર ચિત્રાઈ ગયાં, ને માઈં પીકચર ખરાબ થઈ ગયું.

દીન્યારજી—(ટકારથી) તેથી શું થયું ? એળી ચાલશે ? પીકચરની હેઠે લખજો કે અફઝુલખાંને પારસી બૈરીનો વેશ લીધેલો છે, ને પેલા જવાન પારસીને માંથે લગતો હળમ જેવી પાઘડી ચીતારી કે શિવાજી થઈજ ગીયો ! એમાં ફેર નહિ.

પેસી—ત્યારે તમુંને ચિત્ર કામના હુનરની કદરજ નથી ?

દીન્યારજી—બીલકુલ નહિ ! હુનરમાં, હુનર, મને જાત જાતના અચાર બનાવવાનો હુનરજ ગમેછ. તે અગર તું જાણતો હોતે, ને સાથે લાશું તુંને પકાવતાં આવડતું હોતે તો તુંને ઘેર જમાઈજ કરી લેતે. બાકી હમણા તો તુંને સેતાનનોજ હવાલો આપું છ (દમથી) ચાલ રસ્તો પકડ !

પેસી—(ગુસ્સાથી) ઝેમ ! જો આય હું તુંને ફરીથી ચેતાઉંછ. એતો જ્યારે હું મારા પીકચરના ખ્યાલમા રોકાએલો હોઉંછ, ત્યારેજ એવો નરમ બકરાં જેવો દેખાઉંછ ! પણ (ઝતુનથી) જ્યારે હું ઊરાઉંછ ત્યારે ગનપાઉંદર તો મારી બીસાડમાંજ નથી !

દીન્યારજી—હીક છે, હું હમણાંજ મીયાસીંગ લુહારને બખ્તરોની વરદી આપુંછ, ચાલ પત, ઉભો રહે મારા નોકર પાસે ધકકા મરાવીનેજ તુંને કહડાંઉંછ (જુમ પાડેછે) અરે કયેતાંન, કયેતાંન. !

(પેસી ચાલી નયછે. કયેતાંન દોડી આવેછે)

કયતાંન—(ધસી આવી) અરે શેઠ ! શેઠ ! આગ લગા !

દીન્યારજી—(ગલરાધ) અરે કહાં લાગી, આપરાં ઘેરમાં લાગી કે ?

કયતાંન—જરગાઇકા સગ્ગ હાથ જલ ગયા, ઝોર વો બચ ગયા !

દીન્યારજી—અરે પણ ચાલની બહાર નીકલી પડીયે ! જુમ મારી મરતી ! (જુમપાડી) અરે આગ લાગી આગ !

કયતાંન—રહે, એરે કાયકા આગરે ! વો બચડા કરનેકુ ગયા તો સગ્ગ ઘી જળ ગયા. ઇતના બચેડા કરનેકુ ઉસકુ નહિ આતા ! ખાનેખરાખ ઇતના ઉપરસી (દેખાડી) બચેડા દાલતા હય ! તો સગ્ગ જમ જમ હોકે ભડકા લગ ગયા. રહે, અયેસા જોડ કીસ કામકારે ! ઇસકી સાથ કોણુ પણનેગારે, રહે, અમકુ દેવોતો હમ અયેસા જોડકી સાથ કળી શાદી નહિ કરતા. (દીન્યારજીને) ચતોરે ! વો તુમારા કઝેરીકુ કયા કરતારે સગ્ગ સુકા આંપોસી હો ગયા !

દીન્યારજી—(દમથી) ચતો આતા હયે !

(કયતાંન નય છે. તેને નઇ)

નખખોદ ગીયો ભોટપણનો નમુનોજ છે. છે, ભરભરયો, પણ દિલમાં એના કંઈ નથી; વરી માણસ એખું બીલોર જેવું છે ! એનીપર આખું ઘેર સોંપીને છ સાત મહિના

કેથે ગયા હોયએ તો કક્ત પચ્ચીસ પચાસનો સામાનજ
 એપ થયા શિવાય બાકીનું બધું અનામત રહે. પચ્ચીસથી
 વધારેના માલપર ક્યેતાંન બંદો હાથ લગાડેજ નહિ તો !
 એમતો તે દહાડે મેં એની દયાનતની કસોતી કરી જોઈતી !
 મારું સાઠ રૂપિયાનું ઘડિયાલ ખુલું ટેબલપર મુકી હમે
 અસે મસે બહાર જતાં રહ્યાં, તોપણ ઘડિયાલતો એને
 સલામતજ રાખ્યું; પણ પુતલીની વીસ રૂપિયાની સારંગી
 આયોડીન અરે પેલું શું જો એ હાથે વગડવાનું વાળું
 સેકાતીન, સેકાતાંને, સારંગીજ કેહોની ! તે હિડારી ગીયો,
 ને નામુકર ગીયો. પછી એક દહાડે પપેતીપર ભટોરાવાડનો
 ડથુ કોસ્તક દરજી નાનખતમ બેંદ સાથે આસોદાત માંગવા
 આયો તો તેના હાથમાંથી તે ઝોરખમ. નખખોદ ગીયા
 એ તો એક ખાતલી રાસી ફેંનીની લાલચે તે તેને વેચી
 નાંખી હતી ! શું કરીયે જેમ તેમ વેડી લેવો પડેછ. આજે
 પારસી બખરચીઓ મળતાજ નહિ તેહેરેજ કેની ? પારસીઓ
 હવે એવા હલકા ધંધા છોડતા જાયછ, એખી ખુશી થવા
 જોગ છે. (લોકોને) કાંઈ તમારામાં સારો બખરચી છે ?
 કાંઈ હોયતો બા ખાનસાહેબ દીન્યારજ દુકકરવારાને પુછતા
 વસમ આવજો. પગાર રૂપિયા ચાર આપસ ને એક વખત
 ખાવાનું. વરી કાંઈ શોખીન પીનાર હોશે તો રાતના એક
 પેંટ સરકાની ખી મળશે.

(બંધ છે બીજી બાજુએથી પેસી આવેછ)

પેસી—(જોયા વગર) મકું ઓ ખુદા! હવે સીધો સીધો કાંઈ રાહ
 પર ઉતરની? (જોય છે) કાંદાં! મુવો! અંદર ગયેલો
 હોસે. નખખોદ ગીયો તો કાતરયાંનો ધસેલો લાગેછ! પણ
 હવે થંડાઈથી એની કાસર કહાડવી જોઈયે. જોઈયે સો
 પચાસ રૂપિયાથી લલચાતો હોય તો. નહિ તો પછી પ્યારમાં
 પડી જવા શિવાય છુટકો નથી, અને એકઝીખીશન હવાપર
 ઉડતું થઈ જવાનું. સાત સાત વખત એ પીકચર બના-
 વવાનું મે હાથ ધર્યું, અને સાત સાત વખત હું મોહીની
 બલમાં ફર્યો, જાણે હજુખી આય પોરીપર પ્યારમાં પડી
 જતો હોઉં એમ લાગેછ. આહા! પ્યાર! પ્યાર!

ગાયન ૧૫ મું.

Forget Me Not Polka.

એમેર પંથરાયસો પ્યાર છે
જ્યાં ત્યાં એજ બદકાર છે
એથીજ બધું હયાં જાર છે
નથી એમાંથી કોઇ પાર છે

નથી એમાંથી કોઇ થયો પસાર
સપડાયા વગર જરાખી વાર
નથી કોઇ બચ્યો પડવા એ ગાર
નથી કોઇને પચ્યો એ નાપેકાર

નથી કોઇ બચ્યો, નહિજ બચશે
એની જલમાંથી સાતે અવતાર

કોરસ.

એનો છે કેવો માર, એ પ્યાર બદકાર
એનો છે કેવો ખાર, એ બદીનુ દાર
એનો કેવો સજગાર, પાડે કળેજે સાર
એનો છે કેવો, એનો છે કેવો,

આ દુનિયામાં ચમત્કાર.

(ગાયન અલાસ થતાં આઇ દાખલ થાય છે.)

આઇ—(પેસીને જોયા વગર) મરે વોટ ધીસ કાંઈક ઝોક પ્યાર!
પેસો જમશેદ તો બસ જરા જરામાં ગુફાણુ પરજ પડી
જયજ, ને પછી (ચાલા કરી) આય એમ છાતીપર હાથ
મુકાને ખેણુ કોટક કર્યામાં બાકીજ નથી રાખ્તો!

(એકાએક પેસી પર નજર પડે છે. પેસીએ તેણીની
બાજુ પીઠ કરેલી હોવાથી તેણી તેને જમશેદ સમજે છે.)

આઇ—(તેની આગલ જઇ તેની ખાંધે હાથ મુકા) કેમ જમશેદ!
દીવર હયાં શું કરેછ?

પેસી—(ચમકીને તેણીને ચીમકીને જોઇ જાણુએ) માર્યો થાર! અરર!
 એ તો પેલીજ સફેદ મરઘી! હવે એના ફાંડામાંથી કેમ
 છુટું? (ચીમકીને જોઇ) પરવરદેગાર! શું ખુલસુરત છે?
 એકઝીગીશન વાપર થઇ જવાનું! (તેણીની ખાંધ પર
 હાથ મુકી જોયા વગર તેણીને) વેલ પ્યારી! મકું હયાં
 (જમીન પર જોઇ) આય જમીનપર કીરી બહુ થઇય તે
 જેઉંચ (ગાલપર હાથ ફેરવે છે જાણુએ) યા પરવરદીગાર
 જાણે મખમલ? એકઝીગીશનના આવરદા!

(આઇ એકાએક પેસીનો ચહેરો જોઇ ચમકે છે.)

આઇ—(ગમરાટથી જાણુએ) ઓ માયરે! આય તો કોઇ અગ્નણો
 પારસી છે! (ગુસ્સાથી તેને) કેમ જા તમે હયાં કોણને
 પુછોછ? ને એમ પારકાં ઘેરમાં ઘુસી આવી નાણુક અગ્ન-
 લાઓની મસ્કેરી કરતાં તમુને શરમ નથી આવતી કે?
 ઉભા રેહો હું મારા જાવાનેજ જમને કેહેવુંછ (જવા કરે છે.)

પેસી—(તેણીને અગ્નણો થઈ એકાએક જોઇ, રોકીને) જાઇ ગોડ!
 એ જાનું! હું ઘણો દત્તગીરજી મેં તમુને બીજકુલ જોયાં
 નહિ, જેથી આવી બેઅદબી થઇ ગઇછ. હું તો મકું
 હયાં દિન્યારજી દુકકરવારાએ એવણની આય અગાશીપરના
 ઝાડોને પાની સીપવા પેલી જે ધરાનન માલન રાખીછ તે
 સગજ્યો.

આઇ—(ગુસ્સાથી) શરમ છે! હયાં માલન જાલન કોઇજ નથી!
 એ તો હુંજ ઝાડોમાં પાણી સીપુછ!

પેસી—જાઇ દેવીજી! તમે? ત્યારે તો મેં ઘણી સજર ભુલ થાપ
 ખાધી. હું તો મકું આય કોઇ ધરાનથી નથી આવેલી
 માલન દીન્યારજી શેઠે રાખી હોસે, ને તેણી આખો દિવસ
 આય અગાશીપર બેસી અપુનેજ તીકયા કરતી હોવાથી
 મકું ચાલ જરા એવણ સાથે જોલખાણ કરિયે. માફ
 કરજો જાનું. મારેથી બહુ ગંભીર ભુલ થઇ ગઇછ. પણ
 હું એમ પુછું કે તમે આખો દિવસ અગાશીપરજ બેસીને
 શું કંઈ?

આધ—(જણકાથી) હું મારાં ઝાડોમાં પાણી સીપુંછ.

પેસી—આખો દહાડો ! પણ ત્યારે તમે ઝાડ પાણીનું વૈધક જાણતાં નથી. જેમ માણસ ધણું ખાધાથી આપરા (આંગડી કરી) દુકકરવારા જેવું મકું જાડું થઇ જાય તેમજ ઝાડમાં ધણું પાણી નાખ્યા કીધાથી તે કે.હી જાય છે.

આધ—ત્યારે તમે જોતેનિસ્ટ હોશો.

પેસી—નહિજ હું તો પેન્ટર છઉં.

આધ—પેન્ટર ! વ્હા ! કેવો સરસ ધધો.

પેસી—કેમ તમેગી ફેન્ટીંગના શોખીન, અરે પેન્ટીંગના શોખીન છેઓ કે ?

આધ—હા, ને હું, દ્રેઇંગ પાડી જાણુંછ. મેં ધણાક દ્રેઇંગ કીધેલાં છે, જે હું તમુંને દેખાડશ. તમે હયાંજ રેહોછ કે ? તમે મને શીખવવા રોજ આવોની ? હું પપાને કેહું ?

પેસી—જી હા, હું તમારા આય બંગલાની જાનુમાંજ રહેવુંછ પણ હમણા મારેથી બને તેમ નથી. આવતાં એકઝીગીશનમાં મારે એક પીકચર મુકવાનું છે, ને તે એકાંતમાં પુરું કરવા માટે હું હયાં આવી રહેલો છું. હવે વાત એમ છે કે હું મારું કામ કરુંછ તેમાં—(જાનુએ) છટ આય પોરી નડેછ એમ કેહેવાની મરજી થતીજ નથી. જસ જઇ ચુકું, એકઝીગીશન વાપર થઇ ગીયું, પ્યારમાં પડી ચુકા !

આધ—મરે, હું જે મારીડો હોતે તો એજ ધધો પકડતે !

પેસી—પણ તે તો ધણું દક્ષગીરી ભરયું થઇ પડતે !

આધ—શાને વરે હું પેન્ટર થતે તેને વરે ?

પેસી—નહિરે તમે મરદ થતે તેને વરે !

આધ—(સાદાધથી) કાંય ?

પેસી—કેમકે તમારો આવો મોહક ચેહેરો પછી જોવાને મક્કતે નહિ. આવી સુંદર આંખ, આવા સુંવાલા બાલ, આવા લાલ

માત્ર (ખાનુએ) મારી નાખ્યા. સપાટામાં આવી ગીલા એકત્રીજીશનાપર પાણી. (હીંમત કરી, ખાનુએ) પણ છટ, છટ, પછી મારા શિવાજીના વાઘનખનું શું થશે ? (મોટેથી) મહું જોવોની જી, તમે આય અગાશીપર આખો દહાડો (ખાનુએ) હુંકે જોલવાની હીંમત થતીજ નહિ.

આમ—તમે હમણા શું દેહેતા તા ?

પેસી—મહું જે તમે જે આય જે અગાશીપર જે ખેસોય કેની જે, તે તે (ખાનુએ) હવે શું જોલું ? (મોટેથી) તે તે આખો દહાડો હજાજ ખેસી રહેજે, મને ઘણુંજ ગમેછ ને મારાં કામમાં મને સોવાઈ જાયછ (ખાનુએ) થઈ ચુકું !

આમ—(હસીને) હા, હું હયાંજ ખેસી રહેવશ. મને દાકટરે ખુદ્દી હવામાંજ ખેસી રહેવા કહ્યુંછ.

પેસી—વાહં તમુંને ગાયનનો શોખ ખરો કે ?

આમ—ખેશક, હમો ચારે જોહેનો વાંચોલીન હારમોનિયમ વળડીયેછ.

પેસી—(ખાનુએ) આખાદ મારા તેસ્તનીજ છે. પણ મારા શિવાજી ને અફઝુલખાનનું શું થશે ? (મોટેથી) તે તમે અગાસીપર ખેશીને એકુ દહાડો મને તો વળડી સંભળાવો ? ખાનું !

(તેણીનો હાથ પકડવા જાયછે. તેણી ખસી જાયછે તો પણ તે તેણીને પકડેછ અને તેણી આગલ ગુઠણ મંડી પડે છે)

પેસી—(ખાનુએ) શિવાજીના વાઘનખે આવતે વરસ પર મુક્તતરી રહેવું પડશે.

(કથેતાંન દાખલ થાયછે, તેઓને જોઈ ચોકેછ)

કથેતાંન (અખયેત્રીથી ખાનુએ) વુધરે ! અત્રીતો એક જણ સાથ લવ કીયા જોર અખ એ દુસરા ! રહે એ કયારે ? હમ રોઠકુજ ખુશા લાતા !

(અંદર દોડી જાયછે, ને દીન્યારજી, જમશેદ ને ફરાસરોજને જોલાવી લાવે છે. બધાં અજબ થઈ જાય છે. દીન્યારજીના હાથમાં અચારની ખરણી જે હાથે પકડેલી માલમ પડેછ)

કચેતાંન—(દલવેથી આઇ અને પેસીની પુઠે જઇ આઇને) રહે ! એ ક્યારે ? અગી તો એકેકી સાથ લવ કીયા, ઓર અગ એ દુસરા ? શીર કલ મેરી સાથ લવ કરો ! એ એ અમકુ પસન નહિ વન હોસખાંન વન વાઇદ હોના આઇએ !

દીન્યારજી—(કચેતાંનને) જવરે એ ! તુમ તુમારા કામ કરો ! (કચેતાંન જાયછે. પેસીને) કેમરે સેતાન તું પાછો મારાં ઘેરમા આયો કે ? ને વરી મારી દીકરી સાથે અટક્યાલી કરેછ ? માથું બાથું સત્રામન રાખવુંછ કે નહિ ? કેમરે દુકતી ? આય લુચ્યા સાથે શું કરેછ ?

આઇ—પપાજી એવણુ તો કોઇ પેન્ટર છે, ને કંઇ કામ મેળવવાની આશામા હયાં આવેલા લાગેછ, જો આપરી સગી એવણુ પાસે રંગાવિયે ?

દીન્યારજી—(ચુસ્સાથી) અરે પેન્ટર કોણનો મુવોછ ? નખખોદ ગીયો તો કોઇ દામીજ મુવોછ (પેસીને) ચાલ અતર ધરી હયાંથી નીકલ !

પેસી—તે નહિ બનસે !

દીન્યારજી—કેમ ?

પેસી—(થંડાઇથી) કેમ કે હું તમારી દીકરી સાથે પ્યારમાં પડયોછ. (દયામણું મ્હો કરી) હા, ઘણોજ, અતીશ. તમે માફ માન્યું નહિ, તે આખરે એમજ થયું, ને મારાં પીકચરપર પાણી ફર્યું.

દીન્યારજી—દુવાર, અગર મારા હાથમાં આય જરણી નહિ હોતે તો તાર માંથુંજ લાંગી નાખતે, ચાલ રસ્તો પકડ !

પેસી—હવે તે નહિ બનશે. (નમીને) મી. દીન્યારજી દુકકર કાપુ અરે દુકકરવારા ! હું છું તમારો સેવક પેસી પેપરમીટ પેન્ટર ! બહારકોટ કવરી મોહલ્લામા સ્તુડ્યો ધરાવનાર ને મરેડા લગાઇના પીસીસો રંગવા માટે સીસાંનો ચાંદ મેળવનાર, ઉમર વરસ અઠાવીસ, ખુશસુરત, ચાલાક, નીરોગી છનો-

ક્યુલેટેક માને મરણીની રસી મુકાયેલો. હું છું તમારી પેટીના હાથનો ઉમેદવાર, અરે બેટીના, તમારો સેવક, આશકે_બર ઓફ થોર બેટી.

જમશેદ—ચાલ, ચાલ, એનો માથુક તો હું છેઉં.

પેસી—(તોરથી હસીને) તું? હા, હા, (આછને) કેમ ગીસ દુકકર ખાઉ! તમે આય આવા એબજગામનાને પસંદ કરોજ? આછ એમ કાર બેટર ધેન હી એન્ડ થોર ફાધર સર!

દીન્યારજી—ઉભા રહેા એનો રસતોજ કરજી!

(હાથમાની બરણી ટેબલ પર મુકી દેછે ને પેસીના આંગ પર ધસી જાય છે.)

ચાલ અતતર ધરી બહાર નીકલ!

પેસી—કીયે રસ્તે જાઉં? મને રસ્તો ખબર નથી.

દીન્યારજી—(આંગલી કરી) પેલ્લો રહ્યો દરવાજો.

પેસી—(તેને કોટી કરી) ઓ મારા વહાલા સસરા? હવે તમે મને નાઉમેદ ના કરો. તમે આખો દહાડો એણીને મને દેખાડ્યા કાધી એટલે હું એની પર દીવાનો થન ગીયો. એમાં મારો શું વાંક? હવે હું એના વગર જીવી શકનાર નથી. બંને તમે મને એની સથે નહિ પરણાવશે તો હું આપઘાત કરી મરી જવસ ને કારોનરને લખી જવસ કે તમે મને મારી નાંખ્યોજ. બસ, હવે એ મારીજ છે, ઓ વહાલી! વહાલી!

(આછ તરફ ધસવા જાય છે દીન્યારજી તેને પકડી રાખે છે. બધાં દીગમુદ થઇને ઉભા રહે છે)

દીન્યારજી—(બુમ પાડી) અરે કયેતાંન, કયેતાંન, જલદી ઇધર આવ!

કયેતાંન—(અંદરથી) ગાલી કીસકું દેતા રે? તુમારા બાપ મર જવ!

ફરામશેઝ—અરે હયાં આવ, હયાં આવ!

(કયેતાંન આવે છે)

કચેતાંન—ક્યારે, કયું બુલાયા ! (હીન્યારજીને જોઇ) છે રે, ઇસ્ક કોટી કયું કીયારે ?

હીન્યારજી—(તેને) અરે નીકાલ, નીકાલ, ઇસ્ક !

કચેતાંન—કયા હુવારે ! કયા ચીતક ગીયા ! તો ઇતના કયુ દયાયા ! કોટી કરનેકુળી નહી આતા હમે !

(હીન્યારજીને પકડીને ખેંચે છે)

હીન્યારજી—(ચીડડાઇ) અરે મુવો તું (જમશેદ ને ફરામરોઝને) મારા સાહેબ જોયા શું કરોજ એને કહાડોની બહાર !

પેસી—(તેના હાથમાંથી છુટવાંના અજાડ પજાડ કરતાં) નહિ યસ હું એની સાથેજ પલુવાનો ને ફર પલુવાનો !

(હીન્યારજી અનુનથી તેની ગલચી પકડે છે, પેસી મરી જવાના ઢાંગ કરી પડી જાય છે)

પેસી—આપરે ! મને મારી નાંખ્યો રે ! ઓ વહાલી છેલ્લી સલામ !

(જમીનપર મુડદાં માફક સુધ જાય છે, બધાં ખીકથી તેને જોય છે.)

ફરામરોઝ—અરર ! તમે તો એની ગલચી ભચડી નાંખી ! એતો મરી ગીયો !

કચેતાંન—મોર ગીયા ! થેયેરો મથ સીપાઇકુ બુઝાતા !

(જવા કરે છે)

હીન્યારજી—(તેને રોકી) થયેરો, થયેરો, મર નહિ ગીયા ! વાંધવ્ય બેશુબ્ધ હો ગયા હો ! જાવ, જાવ, પાણી ! કોલાવાદર, સરકો, રાઇ, અચાર, સખ લે આવ !

જમશેદ—અરરર ! આપરીપર ખુનમા મદદ કરવાનો ચાર્જ આવશે ! પાણી, પાણી.

(આઇ સિવાય બધાં અંદર દોડી જાય છે, આઇ ગલ-રાટમા ઢલી રહે છે)

આઈ—(જમીન પર પડેલા પેસી નજદીક આવી) મરીબ બીચારો !
મારે ખાતર માથો ગીયો ! (તેની જાતી પર હાથ મુકી તેને) શું
તમે બરાબર મરી ગીયા છ ?

પેસી—(એકદમ ઉડી) નહિ જ્ઞાતી, તારે ખાતર છવતો છેઉં !

(આઈ ચોંકીને પેસીના હાથમાં બેથુધ થઈ જાય છે)

ચાલ, મારી સાથે ચાલ, આપરે નહાસી જઈએ ! (તેણીને
જોઈ) યા ખુદા ! એતો બેથુધ થઈ ગઈ !

દીન્યારજી—(અંદરથી જીમ પાડી) અરે પેલા બાળાજી હાડવૈદને
બોલાવી લાવો તો !

પેસી—(ચોંકીને) અરરર ! આવી લાગાં ! હવે શું કરું ? હા, એને
લઈને નહાસી જઈએ !

(તેણીને ઉચકી લઈ નહાસી જાય છે. બીજી બાલુએથી
દીન્યારજી હાથમાં પાણી સીપવાની ઝારી લઈ ધસી
આવે છે. તેની પુઠે કચેતાંન એક હાથમાં સરકાની
ખાટલી ને બીજા હાથમાં અચારની બરણી લઈ દોડી
આવે છે, તેમજ જમશેદ પાણીનો હાંડો, ને ફરામરોઝ
ચુલામાં કુકવાની ધમણ લઈ ધસી આવે છે. દીન્યારજી
આવતાને વાર પેસી ન્યાં પડેલા હોતો તે જગ્યા પર
હોં જોયા વગર પાણી સીપવા પડી જાય છે. કચેતાંન
ધસી આવી ત્યાં સરકાની ખાટલી ખાલી કરે છે. જમ-
શેદ હાંડો ઉચકી લાવી પાંખી રેડી દે છે, ને ફરામરોઝ
ધમણ કુકવા પડી જાય છે. જે પછી બધાંની નજર
હોં પડે છે, ને બધાં ચોંકે છે.)

બધાં સાથે—અરે એ ક્યાં ગીયો ?

(બધાં આસપાસ દોડે છે)

દીન્યારજી—(ગભરાટથી) મારી દીકરી ક્યાં ગઈ ? ગઈ ! ગઈ ! એજ
બદમાશ ઉઠાવી ગીયો !

કચેતાંન—(એટથી જીમ પાડી) પોલીસ, પોલીસ, સીપાઈ શેઠકા
આવત ઉઠા ગીયા !

(બધાં ગભરાટથી આમ તેમ દોડે છે,
ને સાથે બીંત ગાય છે.)

ગાયન ૧૬ મું. (ધ્રોણ)

Fairy Land Waltz.

દીન્યારજી—(હાંફતાં હાંફતાં જાતી કુડી.)

મધ મધ મારી દીકરી મધ

ફસમરોજી—

કહાં મધ, કહાંથી મધ, શું હવામાંજ એવ મધ ?

દીન્યારજી—પેત્રો મુજી તેને ઉઠાવી ગીયો લલ.

જમશેદ—

હાં તેરે ચોરી પકરધ, એ હોસે તેની સધ.

કચેતાંન—

અળ દેખો એ છોકરીકુ શીગનેકા ફલ

ઉરકે લછનકા છલ, લે મીયા દો પાંઉકા બલ

અળ ઉરકુ ઓ ખેતરમે જોરેગા હલ

ઓ હોયે ખરા બલ, તુમ અળ દીખાવો અપણા બલ.

કોરસ બધાં—

હાય હાયરે, હાય હાયરે

હાયરે, હાયરે, હાયરે, હાયરે, હાયરે, હાય—૨

હાય, હાય, હાય, હાય.

દીન્યારજી—(ગાયન ખલાસ થતાં શોકાતુર અવાજે ફરડાઇ પડી)

અફસોસ ! એ મુજી મારી દીકરીને ઉઠાવી ગીયો ! ઘેરમાં

કોઈ મળે નહિ બધાં ફરવા ગીયેલાં છે (કચતાંનને) જાવો.

તુમ જાકે વો રાધોઆ ફોજદાર કો જુલા લાવ ઓર વો

નહિ મીલે તો—

કચતાંન—(ચે બોલી) ઉરકી જોરકુ લેઆઉં ?

દીન્યારજી—(ચીડાઇ) ગધેરા ! બાઈ માણસને લાવીને શું કરશે ?

નહિ તો કોઇ સીપઇ ને બોલાવી લાવ. જા દોર જલદી,

અગર જલદી આવસે તો એક ફેનીની બાટલી ધનામ મળસે.

કચતાંન—અરજા મયે જાતા હયે. મમર તુમારા ઊકરીજ ઉસ્કી સાથ લાગ ગીયા ઉસ્મે સીપાઇ આકે કયા કરેગારે ?

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) ચલ જાતા કે નહિ ?

કચતાંન—(જતાં) જાતા હયરે ! મમર હમારા જોવેકા સપાટ નવા હયે, ઉસ્કે લીયે ચલનેકુ ખખત લગેગા. અરજા સીપાઇખી નહિ મીલે તો ફીર કાણુકું લાઉં ?

દીન્યારજી—(ઝુસ્સામાં ઉઠી) એનું નખ્ખોદ જાય એનું, માયું બાયું ભાંખવાનો થયોજ કેમ !

કચતાંન—જાતા હયેરે !

(નય છે.)

દીન્યારજી—(જમશેદ ને ફરામરોઝને) હવે આપરે એના આથ સાંમેના બંજલાપર જઇ ત્યાં એકી રાખીયે, ને એને હયાંથી નાહારતો અટકાવિયે. એ ત્યાંજ મારી દીકરીને લઇ ગીયો હોસે. (જમશેદને) મારા સાહેબ તમારંખી પમડું કેથું દુવાર દેખું ! તમે હયાં આયાનેજ બધી ગડબડ મંડાઇ !

(ત્રણે જણુ જાય છે. ખીજ બાજુએથી પુતલી જર, બાધ ને સાપુર દાખલ થાય છે.)

પુતલી—મરે ઘેરમાં કોઇ દેખાતું નથી, બધાં કાહાં ગીયાં હોસે ?

જર—આઇના વર આપાજી તેવણુને લઇને પપા ફરવા ગીયા હોસે !

બાધ—શીરોઝખી તેઓ સાથેજ ગીયો હોસે એનોખી ઓરડો ખાલી છે !

સાપુર—એઓ આવી લાગે તેટલાં તમે લોક વારા ફરતી એક એક ગીત ગાઓ જોઉં. પુતલાં પેહલાં તું ગા !

જર—હા, તે તમને તો પુતલાંનુંજ ગીત સાંભળવા ગમશે તો !

બાધ—પણ પછી તુંજી ગાજેતી ! વરી એમાં અદેખી સાની પડેજ ?

શાપુર—હા, બાપ, પછી તમેજી બેઠે જણા ગાંને ને તમે ત્રણેનું
બરાબર સમજીનેજ હું મારું મત આપશ. ચલાવ બેઠે
પુતલાં, શરમા ના.

(બધાં બેસે છે, પુતળાં ગીત ગાય છે)

ગાયન ૧૭ મું.

દાતા તારોરે બેડો લવપાર (રાહ)

ફરદેગાર, તારો છે શું આ જગમાં ચિતાર—૨
તુંજ છે સરકાર, તુંજ છે લવપાર, તુંજપર નિસાર,
ઉગાર, ઉધાર, નેકીએ લગાર, અમારે ત્યાં સિધાર.
પ્યારી, ન્યારી કુદ્રત તારી, જગતનો શું શું

ચમતકાર, તુંજ કરનાર.

તું છે બક્ષનાર, અમે તારા ભજનાર.

પ્યારી છે, વારિ છે, એ તારી બલીહારી છે

ઓ તુંજ છે દાતાર, અમે તારા બાકસાર.

શાપુર—વહા ! વહા ! વેલડન ! હવે તું ચલાવ જર, પછી બાપમાય
ગાસે.

જર—બાકીજે તમને મારું ગીત પસંદ પડવાનું ઉતું જે !

બાપ—પણ તું ગાતો ખરી અમથો મીઝસ સાનો કર્યા કરતી હોસે?

(જર ગીત ગાય છે)

ગાયન ૧૮ મું.

રાહ (હર જગ થલ થલ રબ તારી)

દુનિયા જુડી છે, જુડી છે, લજીએ ખુદા બાપ,—૨
સગાઇ, આઇ બાપ સૌ ચાલી જશે પી બાપ.—દુનિયા
ના ભુલો તેને તે છે સાથી વડો.

ના લડો તમ, ના વઢો તમ

હર હર ધડી નામ લો, નેકીથી તમ કામ લો,

સખાવતી દામ લો,

તેનો છે આભાર ભારી— ભણલે ખુદ ભાષ
કરી બસ પસ્વારી લો, નેકીથી સજ થઇ લો,
બદીને તણ તમ રહો—તેનો છે આભાર ભારી

શ્રીર—આકાશી બાપ તુંજ છે એકલો જગતનો સારનાર,
તુંજ કુલ દુનિયા કરનાર તુંજ એકલો તારનાર,
પવન, પાણી આતશ જાની, એ બધાંને હમો વખાણી
ઝાડ, પાન, પંખેરાં, બેહેસ્ત કાંણી, એ તારાંજ
ચાહીએં માની—ના બુલો

શાપુર—(તાલી આપી) વ્હા, વ્હા, એળી કાંઈ નકારેં નથી, હવે બાધ-
માય તું ચલાવ જોઉં ?

(બાધમાય ગીત ગાવા બંધ છે, તેટલાં દીન્યારજી
ધણાજ ગુસ્સામાં દાખલ થાય છે)

દીન્યારજી—(આળુઆળુ જોઈ) વ્હા ! વ્હા ! તમે લોક ક્યાં ઉતાં !
અરે બધું ઘેરમાં ઉઠલ પાડલ થઈ ગીયું ને !

બધાં—(ગભરાઇને સાથે) શું થયું ?

દીન્યારજી—(ખુરશીપર બેસી જઇને હાંફતાં) હું કેહું, પણ શીરોઝ
ક્યાં છે ? એ કાલે સવારે તો બહારગામ જવાનો છે
તેથી હું તો આયો. મને એક ઘરીનો વખત નથી. કાંઈ
જલદી શીરોઝને બોલાવો તો !

(શીરોઝ દાખલ થાય છે)

શીરોઝ—કેમ કાકાજી શું ફરમાસ છે ? તમે એટલા ગભરાયેલા કેમ
છેવો ?

દીન્યારજી—(હાંફતાં હાંફતાં) હું કેહું દીકરા, તારે ખાતરજી હું આયો.
કાલે તો તું હયાંથી જાયજ, ને હજી તો તુંને મારાં સુરતના
ને પુનાના ઓળખીતાંઓપર બલામણુ પત્રો આપવાના છે.
આપરી આઇને આય પાસેનો પેટો રંગારી ઉચકી ગીયો !

બધાં—(ચોકીને) હેં શું ?

દીન્યારજી—ગભરાવાની કાંઈજ જરૂર નથી. ચોક્કસ વખતમા એ બદ-
માસના મુસ્કા તાટ થવાના. ક્યેતાંન રાધોયા જમાદારને

એલાવવા ગીયો છે, તેટલાં ફરામરોજ ને જમરોદ એના ઘેરના ઓટલાપર ચોઢી કરતા બેઠેલા છે. જાવો તમે લોકથી જઇને જોઇ આવો, તેટલાં હું જરા ફીરોજ સાથે વાત કરવીજ તે કરી લેઉં.

(શાપુર, પુતલી, જર, ને બાહ બચે)

ફીરોજ—પણ કાકાજી એ શું બીના બનીજ તેતો કેહો ?

દીન્યારજી—પેલા આપરી પાસે રહેતા રંગારી વાશે-મેં તમારી આગલ પરમ દહાડે વાત કાંધીતીની, તેજ આજે પાછો ધાંધલ કરતો હયાં આવ્યો, ને આજને ઉઠાવી ગીયો. પણ તેની ચીંતા નહિ. એના માંથે મોત લમી રહેલું લાગેજ. કાલ સવારમા તો એ તુરંગમા પહોંચી જવાનો; પણ હવે તું તારી વાત કર. પાઠલી રાતમાંતો તુંને સ્તેશનપર જવું પડશે; ને હજી તો મારે તુંને ઘણું કહેવુંજ !

ફીરોજ—ને મારેથી તમુંને ઘણુંક કહેવુંજ !

દીન્યારજી—તે વરી શું ?

ફીરોજ—આય શાપુર બાબત. કાકાજી હું હજીથી કેહુંજ કે એ પોર્થાને તમારે હજીથી આપરાં ઘેરમાં આવતો અટકાવવો જોઇએ ?

દીન્યારજી—અને તેનો સખખ હું જાણજ, એનીપર પુતલી મોહી પડીને તુંને દાહ નથી આપતી તેથીજ કેની ? ફીરોજ, દીકરા તું હવે પુતલીનો ખ્યાલ છોડી દે ને જર તરફ ધ્યાન આપ. જો કે તેણી તુંને કેવી ખરાં હેતથી ચાહેજ ? હું ધારુંજ કે તું તારી આય ધારેલી મુસાફરીથી આન્યા પછી તારો ખ્યાર ખચીત જરનેજ આપશે. જા દીકરા ફરહે કરી આવ, ને પછી મારી ચારે દીકરીઓના સાથેજ લગન કરે. હું હવે જીવી જીવીને કેટલાં વરસ કહાડસ, પાછું મારું હવે રહ્યુંજથી કાણ, એકજ દોકલ એક ભાઇ હતો તેથી આજ બાર વરસ થયાં કેથે શુભ થઇ ગીયો ! (રડેજ)

કીરોઝ—(દીલાસો દધ) બહાલા કાકાજી એમ ના રડો. બોદાનું કરવું હોશે તો હું મારા બહાલા પિતાને હયાં લઇ આવશ. હવે આપરે કામની વાત કરીયે. તમે કહોજ કે એવણને હયાંથી ગીયાને આજે પાર વરસ થયાં, વાઈં પણ એવણ હયાંથી ગયા પછી તમુને હમેશાં કાગળ લખતા હતા કે ની ?

દીન્યારજી—હા, પહેલાં સુરતથી કાગલ આયાંતાં, ત્યાર પછી પુનાથી આયાં તાં, જે પછી આજની ધડી સુધી કશો પત્તો મળ્યો નથી.

કીરોઝ—ત્યારે મારે પહેલાં સુરત અને પછી પુનામા ખબર કહાડવી પડશે, કદાચ તેવજી પોતાનું નામ અદલીબી નાખ્યું હોય, અને એમ અદલેલાંજ નામે ધણાં વરસો રહ્યા હોય. અરે હું ખાતરીથી કેહું છું કે હું તેવજીને જીવતા જાગતાં હયાં મારી સાથે લઇ હરતો રમતો પાછો ફરસ. પણ કાકાજી જીવો હજીની તમે મારું માનો, આ પોરયો શાપુર મને ધણો બેદી માલમ પડેજ, તમેજ તે દિવસે જોયું હતું કેની, કે એ પેલા લુચ્યા જેવા દેખાતા પારસીને જોઇને કેવો જોશુધ થઇ ગયોતો ને પછી તે માટે પુછતાં એને કેવું ભાગ્યંતુતું આપુને સમજાવ્યું તું ?

દીન્યારજી—તું અમરથો વહેમ કરેજ દીકરા, પ્યાર આંધજો છે, એ કેહેવન કાંઇ ખોટી નથી. પ્યારમાં પડેલાં દરેક માણસને અગર તે પોતાનો હરીફ થઇ પડ્યો હોય, તો તેને માટે એકએક ઉપર તે જોડેને ચિત્કાર છુતેજ. પેલા લુચ્યા પારસી વિશે પુછતાં એને મને અરાઅર ખુલાશો આપ્યોછે. એ કેહેજ કે તે એનો કાઈ દુરનો સગો થાયજ, અને એની માયના મોતના ખીજાના આગળ એ પારસી હાજર હતો જેથી એ લુચ્યાની હાજરીથી શાપુરના મનમાં આગલા ગમખાર બનાવે. યાદ આવી ગયા, જેથી એ જોશુધ થઈ ગયો, ને પુતલી તો એને જોઇનેજ ખીહધુજી પડતી હોવાથી તે પણ ગભરઇ ગઇ, અને એ બધું જોઇને આપરેખી ગમરઇ જઇ દિગમુઢ જેવાં થઇ ગીયાં. શે ચાલ, ઉભો રહે

હું અંદર જઈ નીરાંતે મારાં સુરતના અને પુનાના ઓળખીતાંપર ભલામણુ પત્ર તુંને લખી આપું છું (જતાં જતાં) પેન્નો રંગારી આવતો મરે ! એનું નખખોદ જાય એનું !

(દીન્યારજી જાય છે, શાપુર આવે છે, ફીરોઝ એક બાન્દુએ છુપાય છે. શાપુર ગાય છે)

ગાયન ૧૯ મું

બદકિરમતીસે હો ગયે સામા નએ નએ (રાહ)

૨—કિરમતનો છે જખરો પાસો, તેમજ છે હયાં વાસો.
ધડીકમા રખડયી નાંસો, તો ધડીકમાં સુખે ખાસો.
ધડીકમા એનથી ગાસો, તો લેહેજમા ગણે ફાંસો.
ધડીકમા જરદાર થાસો, તો પાછા પળકમા હિનાસો.

શાપુર—(શોકકારક આવાજમા) ઓ રખ, ઓ હકતાલા, ઓ કુલ જગતના પેદા કરનાર બાપ, શું આ દુનિયામાં મારે માટે હાદમારીજ સરજેલી હોશે ? અફસોસ, મેં એવો તે શું ગુન્હા કીધો હોશે ? (માંથાપર તડાપ મારી) અહા, પાછું મને તે યાદ આયું ! ઓ ખોના ! મદદ, મદદ, ઓ નાપેકાર ધનજી, આખરે તું કૃતી નીકલ્યો ખરો ! પહેલી વખતે જેમ તેમ બસો ત્રણસો આખી એ બદમાસનું મોટું દાખી એને હયાંથી ખેરવ્યો, પણ એ નાપેકાર પાછો મને સતાવા હયાં આયો. હવે મારું શું થશે ? સાંભળવા મુજબ એ કેટલાક બદમાસ હુનારાઓની સંગતમાં પાછો હયાં આવેલો લાગે છે. અહા, બસ, હેલ્લોજ ઇલાજ, એની ગસચીજ પકડું ; પણ નહિ, એથી તો હું બમનો ગુન્હેગાર થવસ, હવે તો જે થાય તે ખરું !

(એકાએક શાપુરની નજરે ફીરોઝ પડે છે તે ચાંકે છે)

શાપુર—અહા, કેમ હવે કાનાસુરી લેવા માંડી કે ? ઓ તમે સાંભળ્યું ? તમે સાંભળ્યું કે ?

ફીરોઝ—શું સાંભળ્યું ?

શાપુર—જે હું હમણા બોલ્યો તે ?

શીરોઝ—કંઈક કાને પડ્યું ખરું !

શાપુર—હે ! ત્યારે તમે ધણીજ બેશરમીથી કાઢનો બેદ જાણવાની કોશિસ કીધી !

શીરોઝ—ત્યારે તમારો બેદ કાંઈ હશે ખરો ?

શાપુર—કેમ હવે છેક ફાસ જાવો છ કે ?

શીરોઝ—અરે ફાસ શું જાય ? હું ઝોરખું છ તુંને સારીકાણી, અને એ તારો બેદ મારેથી છુપો નથી !

શાપુર—(એકદમ ચોંકી) ત્યારે તમે જાણો છ, શું જાણો છ ?

શીરોઝ—કે તમે એક ધણીજ ગંભીર ગુન્હામાં સપડાએલા છેવો !

શાપુર—જસ એટલુંજ !

શીરોઝ—હા, અને તે તમારા ગુન્હાની એક મજબુત સાબિતી છે. અફસોસ, મારા કાકા આંધલા બની પોતાની દીકરીને એક તદ્દન અજ્ઞાણ શખસને આપવા માંગે છે !

શાપુર—(નરમ અવાજમાં) શીરોઝ, શીરોઝબા, અફસોસ હું ધણો દિલગીર છું. હુંબી તમારા પુતલી સાથના પ્યાર વિષે વાકેફ છું. પણ હું શું કરું ? પુતલીએ મને પસંદ કીધો, એમાં મારો શું વાક ? અરે, અરે, હુંબી એથી ધણીજ અજ્ઞાન છું, કે મારે જેવા એક અજ્ઞાણને તેણીએ કેમ પોતાનો પ્યાર આપ્યો હોશે ? મારી પાસે શું છે ? હું કાણ છું ? તદ્દન એક મ્હોતાજ. મારીપાસે જ્ઞાનના જંદાર શિવાય બીજું કશું નથી. અને આ માફ જ્ઞાન મેળવવા મારે મેં શું શું ભોગ આપ્યા છે, અફસોસ મેં મારી તબીયેતની ધુળધાણી કરી નાખી, મેં મારી આંખોનું સત્યાનાસ વાળ્યું, મારી ઉંઘ ખોલ દીધી, અને આ સધળા નિકારોને લીધેજ હું વારંવાર ફાટું ફાટું બોલું છું !

શીરોઝ—હા, બરાબર, તેથીજ, તેથીજ !

શાપુર—તમે કંઈક મશકરીની ધપે બોલો છ ?

ફીરોઝ—અરે હવે મશકરી ને અશકરી, હવે પતો ની હયાંથી ?

શાપુર—ત્યારે તમેતો ખાધ પીને મારી પુષ્કળ લાગેલા દીસો છો !

(શાપુર ગુરસાથી ચાલી નય છે, ફીરોઝ તેની પાછલ
જેતો હમો રહે છે, ખીછ બાબુએથી પુતલી આવે છે.)

પુતલી—(સામે જોયા વગર) શાપુરજી ક્યતાંન રીપધને બોલાવી લાગો
કે ? (ફીરોઝને જોઈ) ફીરોઝ, હમણા હયાં શાપુરજી ઉતાની ?

ફીરોઝ—હા, કાંય ?

પુતલી—જરા એવણુને મળવું છ.

ફીરોઝ—(ગંભીરાધર્થી) પુતલી, પુતલી, તું એ પોરયાનો ખ્યાલ નહિ
છોડતી ? જો પરતાશે ! મેં હમણાંજ, હયાંજ, આય
ઓરડામાંજ, એને ઘણોજ બેદ ભરેલી રીતે કાંઈ બગડનાં
સાંભળ્યો છ !

પુતલી—ફીરોઝ, જો આય હું તમને છેલ્લી વખત કહું છ, કે હવે
તમે એવણુ માટે જરાખી આરં તીરં બોલશે તો તમે
જાણો !

ફીરોઝ—હું કંઈખી આરં તીરં બોલતો નથી, હું તો જે છે, તેજ
કેહું છ. એ માણસ મને કોઈ મે.ટા અપરાધમાં સપડાયેલો
માલમ પડ્યો છ, મેં એના મોઢેની બોલતાં સાંભળ્યો છ.
(તેણી આગળ ગુઠણીયે પડી) જો પુતલી હજુખી મને કશું કર ?

પુતલી—હા રહો હું જઈને એ બધું બાવાજીનેજ કેહું છ !

(ગુરસાથી ચાલી નય છે.)

ફીરોઝ—પુતલી ! પુતલી !

(તેની પાછલ અભયેખીથી જેતો હમો રહે છે, ખીછ
બાબુએથી જર આવી લાગે છે. જેકની નજર એક
ધાય છે. થોડો વાર જેક શરમીંદગીમાં પુતળાં માફક
હમો રહે છે, પછી ફીરોઝ તેણી આગળ જઈ તેણીનો
હાથ ઝુમે છે.)

દીરોઝ—માફ કર જર, અફસોસ, તારા સાચા પ્યારને મેં નહિ સ્વીકાર્યો, અને જેતું મારી પર દીલ નહિ તેની પુકે ભમ્યો; પણ હવે મેં મારી ભુલ જોઇ, માટે આશા છે, જે તું મને માફ કરશે !

(તેણી આગલ ગુઠ્ઠામંડીએ પડે છે. તેણી તેને હઠાડી લે છે)

જર—માફ માંગવાની કંઈખી જરૂર નથી, હમેશાં માણસો દગલે ને પગલે ભુલ કરતાં આવે છે, ને તેમને અનુભવ મળ્યા પછીજ તેઓ પોતાની ભુલ જોય છે; પણ વહાલા દીરોઝ, શું ખરે-ખર તમે મને આહોળ ?

દીરોઝ—હું સદાનો તારોજ છું, મારી વહાલી. હું ફક્તગીર એટલાજ માટે છું કે તું મને આટલો બધો આલ્સીની જે મેં ઘણા લાંબા વખતે જાણ્યું છે, પણ એ હવે તું ભૂલી ગ. આજ એક ગીત ગા કે દીલ શાદ થાય.

જર—કીયું ગાઉં ?

દીરોઝ—તારે ગમે તે ગાની.

ગાયન ૨૦ મું.

(પ્યારી પ્યારી સુરતપે વારી કયસી પ્યારી બની મતવારી. (૨૬)

૨-છુપી નથી રહેતી સાચી મહોગત, તેનો છે આ દુનિયામાં ચમતકાર.

અરે એનો કેવો ન્યારો સણગાર—૨

૨-ઓ બાપ તારો છે શું આ ગીતાર

પાલનહાર, બક્ષનહાર, દુનિયાદાર, કિરદેગાર, દાતાર.

ઓ ખુદા તારો એજગેની છે, પ્યાર, તાર, ઉગાર, દેખાડ દિદાર.

૨-ઓ યજ્ઞદાં તારો પાડ અપાર,

જગતનો તારનાર, દુનિયાનો અલેહદાર, બદીને મારનાર,

સાચને ઉગાર, ભુલને ખાર.—ઓ ખુદા

(ગાયન પુરું થતાં દીન્યારજી આવી લાગે છે)

દીન્યારજી—અરે વ્હા ! જોરું લાંબયું ખરું કે ! સાખાસ, સાખાસ, ઘુખી રહેજે દીકરા. બાલો હવે તમે આરે જણના લગન સાથેજ એક દહાડો ઠેરવીને કરી નાંખશું. આછને જમશેદ મળી મળિયો, ને બાછનેજી કામ મળી જશે. તું તારી ધારેલી મુસાફરીથી વહેનો હસ્તો રમતો પાછો ફર, કે આપરે વીઆર કરી નાખીયે. લે આપ જે કામળ ખી મેં મારાં સુસ્તના અને પુનાના ઓગળીતાંપર લખેલાં છે. એમાં તારા આપ અરદેશર માટેખી જણાવેલું છે. પણ દીકરા તું એખલો કેમ જશે ?

ફીરોજ—મેં મારીસાથે આપણા તીસ્મારનેખી આવવા જણાવેલું છે.
(સાંમે નજર પડતાં) ઓ લેવો એજ આવેજ !
(તીસ્માર આવેજ)

તીસ્માર—સાહેબજી, બદે નવાજ !

દીન્યારજી—કેમ, બેટા તીસ્માર ! શું ખજર ?

તીસ્માર—ખજર, તો ધણી ભુરી શેડજી ! અપણા ગામમા ચોરોએ દરોરો પાડ્યો. ગઘ કામે રાતે ખુબ ધંધલ મચી રહી, પેલા આનતુન કાલીનુતો તેઓએ સલાનાસ વાલી નાખ્યું, બધી પેટીઓ ફાડીને ઘરેણાં ગાંઠા જે કાંઈ હવું તે બધું એ પીઠારાઓ ઉઠાવી ગીયા !

દીન્યારજી—અરરર, એ વરી નવી આફત શું ! સંભાળજે અં બચા ! તારી બારી પર ધાર નહિ આવે !

તીસ્માર—અરે શેઠ મને પુછે તેને જમ પુછે, પણ મને તો બીક લાગેજી, કે એ બદમાસો તમારાં આપ આલીસાના મકાનની ખજર લીધા વગર હયાંથી જાય, એમ લાગતું નથી. વરી હયાં તમારાં આવાં મોટાં મકાન અને ગંગવર વાડી છતાં કાંઈખી ચોડી પાહરા દીરતા નથી, એટલે તો તેઓ માટે સવલતા છે ?

દીન્યારજી—ત્યારે તું એક કામ કર તીસ્માર. તું હમણા જા અને તું હીરો અને ખીજા જે ચાર માણસો હયાં આવીને આખી રાત ચોડીપર રેહો. હું ધણું સારું ઇનામ આપશ.

તીરમાર—જેવો તમારો હોકમ, હું હમણાંજ જાતને એ માટે હીરા સાથે બદોબસ્ત કરું. વરી પાઠલી રાતમાં તો મને શીરોજ શેઠ સાથે જવું પડશે, એટલે મારો સામાનજી સાથે લેતો આવસ કે હયાંથીજ ઉઠાંગરી આવ. સલામ શેઠ.

(તીરમાર જાય છે, બીજા બાબુએથી, શાપુર અને પુતલી આવે છે)

દીન્યારજી—શાપુર, તીરમાર હમણાં એવી ધારતી આપી ગીયોજ, કે આપણા આ નાનાં ગામમાં ચોનેએ દરોરો પાડ્યોજ. (શાપુર ચોકે છે) માટે દીકરા તુંબી હયાં આવીને બે ચાર દહાડા રહે, મેં હયાં ચોકીપાહરા રાખવાનો બદોબસ્ત કરીધોજ.

શાપુર—તમારો ઉપકાર થયો, સાહેબ, પણ મને માફ કરો.

પુતલી—નહિ શાપુરજી એમ હુજત ના કરો.

શાપુર—હીક છે, ત્યારે આજની રાત હું હયાંજ થોભીશ.

દીન્યારજી—લેવો ચાલો હવે પેલા રંગારીની ખબર લઇએ. એનું નખખોદ જાય એનું કચેતાંન શીપાઇને લાવી મુવો કે નહિ ?

(બધાં જાય છે, ચોરડામાંની અગાસી ઉપરથી બહુ સાવચેતીથી ધનજી આવે છે)

ધનજી—(આસપાસ જોઇ) અહા, અંદર આયા તો ખરા. આવ આપરા શાપુરજી શેઠનું સાસરું. બચો શાપુર શાપુર, એમ તે કાંઇ તું મને જાસો ત્રણસો રૂપિયા આપી ખેરવસે, તે હું કંઇ ખરવાનો છેઉં ? તેં મારો લાગ પચાવ્યો, હવે મારી વારી આવી. જસ આજે રાતે આવ ઘેરમાં ફના ફાટ્યો કરી નાખવાનો ; પછી જસ મગાહી, મગાહ હય, મગાહી, મગાહ હયે !

ગાયન ૨૧ મું ઇંગ્રેજી.

મય આફતકા હું પર કાલાહું (રાહ)

હું બદકારીનો દેવ છું, હું ઠગારીનો કેવ છું,

હું આરીનો છું, ગરીનો છું, જખમ મારનાર કારીનો છું.

હું રાયતાનોનો સરદાર છું, હું પાપોનો પરથાર છું,
હું બદીનો કેરદાર, ધારદાર, જેથી નેકાથી જરદાર છું

(માયન પુરં થતાં શાપુર અચાનક આવી લાગે છે, જે
ધનળને બેઠા એકદમ ચમકે છે)

શાપુર—ધનળ ! ધનળ ! તું હયાં ?

ધનળે—હા, મેહેરબાન, તમારી શોધમાં !

શાપુર—ઓ, દેવેનામ દેવ ! એકદમ હયાંથી ચાલી જા ! જા, બસ
જા, નહિ તો તારું હમણા ખુન કરશ !

ધનળે—જરા, આસ્તે, આસ્તે એટલા બધા ઉશકેરાવાની કંઈ જરૂર
નથી.

શાપુર—પણ નંખખોદ ગીયા બોલી મરની પાછો તું હયાં કાંય આયો ?
તેં તો મને વચન આપ્યું તું, કે ફરીથી હયાં તું પગ
નહિ મુકશે ?

ધનળે—(થંડાઈથી) તે તે સાહેબ વાત એમ છે કે પેલા જે તમે
ત્રણસો રૂપિયા આપયાતા તે અમીનાના જલસામાં છકપો
પર સજા ગુલ થઈ ગીયા. હવે આપરો જીવ પરચો ખાતો
પાતો, તે એમ કુત્યાં વગર ચાલે ? એટલે પાછા મારા
જેવાજ બે પાંચ બીસોરોની ટોલીમાં સેવક જોડાઈ ગીયા
ને, તે ટોલીએ પહેલ વહેલો હયાંજ ધામો નાખ્યો, એટલે
મારેબી હયાં આવવું પડ્યું !

શાપુર—પણ ત્યારે હવે તું કહેવા શું માંગેછ ? તું હયાં કાંય હમણા
છુપઈથી આયો ?

ધનળે—તે સાહેબ, તે ટોલીનો આય મકાનપર ખાટો મીઠો જીવ
થયોછ, જેથી તેઓએ મને હયાં ચોરી છુપેથી સઘલી બાતમી
લેવા મોકળયો.

શાપુર—ત્યારે શું તમે લોકો આય ઘેરમાંથી દરોરો પાડશો ?

ધનળે—એમ છે ખરું.

શાપુર—ક્યારે ?

ધનજી—આજેજ વરી ક્યારે, કામે તો કદાચ હમે હયાથી ઉપડીની જમ્યો. પણ કદાચ તમે કંઈ આપીને માંદવાલ કરાવો તે હમે આય ઘેર કદાચ ખાતલ કરીએ ખરા.

શાપુર—ધનજી, ધનજી, તું કેવો કુર માણસ છે, તારાં દીલમાં જરાબી દયા નથી. હું તુંને ધડી ધડી તે શું આપું? પેહેલી વખતે મેં તુંને આપ્યું કે તું બીજી વખતે પાછો માંગવા આવ્યો અને વરી હમણા પાછો તું નક્કત થાને મને સતાવવા આવ્યો? જો કાંઈ સમજ, મેં તુંને અગાઉનું કહ્યું તું કે મારાં લગન આ મકાનના માલેક ખાનસાહેબ દીન્યારજીની દીકરી સાથે થોડાજ વખતમાં થશે, અને મને પક્ષમાં દસ પ્યાર હજાર મલે એવી આશા છે ; જા, તું ફરીથી મને નહિ સતાવે, અને હયાં કદી તારો પગ નહિ મુકે એવી મને કબુલાત આપશે, તો હું ધણી સારી રકમ આપી તુંને નવાજશ.

ધનજી—હવે તે બધી પછીની વાત પછી, હમણા તમે શું કહેાછ, અગર હમણાને હમણા તમે એક હજાર તોફી દો તો આ કામ મારી ટોલી પડતી નાખે.

શાપુર—એક હજાર !

ધનજી—હા એક પાછળીં ઓછી નહિ, મારી સરદારી હેઠલ જો આ કામ થવાનું હોતે તો વરી હું કાંઈ ઓછું કરતે, પણ મારો સરદાર તેમ કરે એ લાગતું નથી.

શાપુર—અને જો હું નહિજ આપું તો ?

ધનજી—તો વરી ઘેર ફારવાનુંજ તો ?

શાપુર—એમ ! જા ત્યારે મારી તરફથી હવે એક પાછળીંબી તું આજી રાખતો ના. હુંબી હવે છેલ્લે પાતલે બેઠોછ. તારા મનમાં હોશે કે તું મને દખરાવી સકશે, પણ હવે હું કદી બીજા વાનો નથી, તારે ગમે તો મને ફસાવ, પણ યાદ રાખજે કે એથી તો તુંબી ફસશે !

(આજ પંજે સીપતીનો અવાજ આવેછે. ધનજી ચોકેછે)

ધનજી—હું ! મને બોલાવવાની વ્હીસલ થઇ ! ત્યારે તમે કંઇખી નકી સેવટપર આયા નહીં. હું તો મંકુ તમે રહાપર આવી જશો. હું તમારાં ઘેર જઇ ત્યાં તમે નહિ હોવાથી હયાં તમારી શોધમાં છુપેથી આવી લાગ્યો, કારણ મારી ખાતરીજ હતી કે હયાં તમે મળશોજ, અને મને તમને મળવુંતુંજ; નહિ તો વરી તમે મને બદનામ કરો કે મને પૂછ્યા વગર તેં મારું સાસરું ઘેર લાંબયું. હવે તો તમારી સલાહ લઇને હમે કામ કરિયેંછ, એટલે હમારામાંનું કાંઇખી જોખમદાર નથી, લેવો સાહેબજી.

(ધનજી અગાસીની નાની સ્પીંટ કુદાવી ગેબ થાયછે, શાપુર તેને ઘણાક વાર શોકકારક રીતે જોઇ અફસોસ ભર્યા અવાજમાં બબડેછે)

શાપુર—ગીયો, બસ ગીયો, કંઇક મારામારી કરીને ગીયો, મેં તેને અમથો જવા દીધો ; પણ હું શું કરું ? ક્યાં સુધી એને પૈસા આપ્યા કરું ? ક્યાં સુધી એ દેવના પંજમાં રેહું ? અહા, એના પંજમાંથી છુટવાનો એકખી રસ્તો નથી. (થોડા-વાર વીચાર કરી જુસ્સાથી) રસ્તો છે, છે, અહા, કેવો વિચાર ! બસ આખીરનો એજ છલાજ, એજ, એજ ! (ગાંડો જેવો થઇ) બસ લોહી, લોહી, આજે રાતે હયાં લોહીની નેહર ચાલશે ને હું સદાનો છુટો થવશ !

(જુસ્સામાં માયન માયછે)

માયન રર મું. (હંમેજી)

(ઝાંસુ ડાંસુ અબ દમમે સર કાદું છાદું. મય અબ દમમે (રાહ)

મારું મરું આજ દીને, કીનો તેના ધડથી સરથી ઉતારું દીલથી, તેના લોહીથી પડશે માથાં પરથી.—મારું

ખુન, ખુનને ખુનથીજ બસ લું.—૨

લોહીની નેહરો, રંગથી ઘેરો, પડશે ચીથની શેરો—૨

તેનો સીનો, મારો કીનો—૨

આહા, આહા, ખંજર ચીરશે, તેનો દમડો રસથી બીડસે, નાખી તેને છીદસે.—મારું.

(ભાવન પુરં ઘણાં હીન્યારજી, ખુતલી, જર, બાઈ ને શીરોજ દાખલ થાય છે. શીરોજ શાપુર તરફ ધિક્કારથી જાય છે.)

હીન્યારજી—ઓહો શાપુર, કેમ કંઈ કુદીકુદીને આજે ખુબ લહેરમા ગીત ગાયછ ? કેમ લગનના સપના અત્યારમાંથીજ જોયેછ કે ? હં ! હં હું સમજ્યો ! છોકરાંઓપર કેમ તરાસ બેસાડવો તેનો તું (ચાલાકરી) એમ કુદી કુદીને અભ્યાસ કરતો હોશે. (સાંમે નજર પડતાં) ઓહો, પણ પેલું સામેથી એ લશકર કોણનું આવેછ ?

(તીરમાર, હીરો, અને ચાર ફરંગા કોલીઓ બાંધુના સોતા લઈ લશકરી ધપ પ્રમાણે કવાએત કરતા દાખલ થાય છે. તીરમાર બધાંની આગલ ચાલેછે, તેના હાથમાં એક કીતાઈ ગયેલી તલવાર છે, હીરાના હાથમાં એક જુની પુરાની બંદુક છે, ને સદરાની કર્તીએ એક ભાંગી તુટી તલવાર લટકાવી છે. તીરમાર બધાંને લશકરી કવાએત સીખાવે છે, ને 'હોલ્ત' બોલતાં બધા લશકરી ઢપ પ્રમાણે ઉભા રહે છે)

હીન્યારજી—ઘા, ઘા, પલતનતો ઠીક બનીછ ! તીરમાર, તું હજી પલતનમાંજ રહ્યો હોતેની તો અત્યારે તો કમાનડર થતેજો ! વાઈ ચાલો આજે રાતે આપરે નંચિતાઈથી ઉંધાસું.

હીરો—અરે હેઠ, તમે તમારે મજેહથી ઉંધાઈ રહેજો, હમે એવી ચોકી કરીહું કે ઘેરમાં એક બીલાઈંળી આવવા નથી પામવાનું.

તીરમાર—અરે, આય મારી તલવારથી આજે હું ખુના મરકી કરી મુકસ, એકજ ઝટકે ધડ વીસ શીટ દુર ઉરાડી દેવસ.

હીરો—ને આય મારી બંદુક એવી છે કે એકજ બારમાં બાવીસ માણસ ચતાંપાત થઈ જાય.

હીન્યારજી—ઠીક છે, ઠીક છે, તમે બહાદુરી દેખાડશો તો હું ધણું સાઈં ધનામ આપશ ; લેવો ચાલો હવે રાત થવા આવી. હવે પાછા પેલા રંગારીના ઘેરની બપર લઈ આવ્યો. જોઈએ ક્યેતાંન આથી મુવો કે નહિ. એ રંગારીને તેનાજ

ઓરડામા પુરી લઈ બહારથી તાળું મારેલું છે એટલે શીકર નથી.

(બધાં જાય છે. તીરમાર, હીરો, અને ચાર ફરંગીઓ જમીનપર બેસે છે. ધીમે ધીમે સાંજનું અંધારું થાય છે)

તીરમાર—બચા હીરા, કાલે તો હું તારેથી છુટો પડસ, હુંબી હીરો-
જી સાથે જનાર છું, બચા મારાં ઘેરની સંભાળ રાખજે
હું ને મારી બીલાડીનેબી સાચવસે કેની ?

હીરો—નારે બાપા, તે રાંડને કાણુ રાખે, તે લોકોનું ખાધ પી આવે
ને લોકો મારે ત્યાં મરાવા આવે, એ અંધડો કાણુ ચુકવે,
પેલા પીન્ટો પાંડિવાળાના એ પાંડિ ખાધ ગઈ ને પછી તેને
તારી હાથે વીઝોકું લીધું તે તું ને યાદ છેની ?

તીરમાર—અરે તેનું શું થયું. એ પીન્ટો સાથે તો મને બીયાબાઈ
હતું, એટલે તેથીતો હું ખુશીજ થયો એમ તો એ અન-
દુન કાલીની તે દહાડે માછલી ચોરી લાવી તી, પણ એ
અનતુનજ તારી સામેજ તાડીની દુકાન ખોલવા માટે
કુદી રહ્યો તો, તે ભુલી ગયો કે ?

હીરો—વાઈ, ત્યારે હું મારી જીલુને પુછીને જોવસ; પણ લાવ હયાં
નાક સુકાયજ, પેલી કબાતમાં જેની બજાની બાતલી
બાતલી છે ?

(તીરમાર કબાત આગલ જઈ તે ઉઘાડી અંદર બાતલી
શોધે છે અને દારૂની બાતલી લઈ આવે છે)

તીરમાર—આખે હયાત હાત લાગું તો ખરું. (સુંઘીને) ઓહો
બીરાનડીન છે !

હીરો—અરે લાવરે, લાવ, માઈ નાક ગરી ચાલ્યું !

(તીરમાર પીને હીરાને આપે છે. હીરો પીને કાલીઓને
આપે છે)

હીરો—લેરે એ ગેપાંડિ, તમેબી થોડો થોડો પીઓ. ચાલ તીરમાર
હવે જોઈ એક ધણું સરસ ગીત ગા ?

તીરમાર—ગાયન વગર શરાબ પીવો હરામ છે.

ગાયન ૨૩ મું.

(રાહ) હેતવંતા પિતા તણી, મળશે પ્રિતી ધણી યાદ બુલે મન માયછ)

ખુશ રંગી શરાખ, બના દેવે નવાખ,

પીનેમે સવાખ, અગર સાથ જે કવાખ—ખુશ.

શરાખ પીના હરામ હયે, અગર સાથ ન હોવે રંગ બાઝી

શરાખ પીના હલાલ હયે, અગર સાથ જે હોવે જંગ બાઝી.

૨—એ આખકુ પચેદા કરનેવાલેકુ યા પરવર તું બેહેસ્ત દેના,

૨—ધસ્કી ઉપર તેકસ દાલને વાલેકી મીતી તું ખરાખ કરના.

શરાખ પીયો શિતાખ, ઓર દેખો ખવાખ, ઉસ્કી લેહેઝતકા જવાખ
દોગે, હોકે ખેતાખ.

(તીસ્માર ગીત ગાય છે, હીરો તાલ આપીને નાચેછે, બધા
કોલીઓળી નાચેછે. દારૂ પીવાતું બધા ચાહુજ રાખેછે,
જેની અસરથી ગાયન ખલાસ થતાં બધા સુધ જાય છે.
રાતનું અંધારું થવા માંડે છે. સધલું શાંત થતાં થોડે
વારે શાપુર સુવાના પોશાકમાં ફગલાએલા જેવો હાથમાં
પીસ્તોલ લઈ સાવચેતીથી આમ તેમ જતો આવેછે)

(શાપુર ધણા ધુજતા અવાજે ધણુંજ શોકાતુર ગીત
ગાય છે)

ગાયન ૨૪ મું. ઇંગ્રેજી.

Valse Espagnole.

રાહ (એ ગુલ ઓર ખુતા મીટી ઓર પાંતી ફાંતી હએ ફાંતી)

આય ખુતી જખુતી (પીસ્તોલ દેખાડી)

હું, દીલથી જખુતી (પોતાને દેખાડી)

ખેઉ કરશું કરની

તેના દિલમાં થશે બહુ ધુતી

એ છે ખસ, મારો ખસ, છેલ્લોજ રસ્તો

સંભાલથી, સંભાલથી, રખે ફસ્તો—૨

(આસપાસ બીકથી જોઈ)

શાપુર—(ધુળતે અવાજે) અહા ! કેવી શાંત રાત ! કેવી કાલી બીહામણી રાત ! આકાશપર એક તારોથી નજરે પડતો નથી કે નથી પવનનો સુસવાટો માલમ પડતો ! બધું શાંત છે, બધું ધોરસ્તાન માફક શાંત છે ; અહા, અને ચાર વરસેથી તે વખતે એવુંજ શાંત હતું, જાણે હમણા હું તેજ કામ કરતો હોઉંતી ? અફસોસ, આ જીંદગીમાં કેટલી હાદમારી ખમવી પડેછ ! કેવાં પાપો કરવાં પડેછ ! ઓ પાપ, પાપ, મેં એક વખત તો કીધું, ને હવે પાછું કરું ? નહિ, નહિ, ઓ જીવજીવ હથિયાર મારો પીછો છોડ. નીકલ હંધથી, દુર થા ! (પીસ્તોલ નાખી દે છે થોડોવાર ચુપ રહી પીસ્તોલ પાછી ઉંચકેછે) પણ એ શિવાય બીજો છુતકો શું છે ? ધનજો મારે હાથે મરવો જંદગીએ, યાતો મારે મરવું જોઈએ ; અહા, અને તે આજેજ મરવો જોઈએ, આજના જોવો લાગ હવે કદી આવશે નહિ. તે હયાં ચોરી કરવા આવશે ને હું તે બહાનામાં એને ખુશાલ ઠાર કરશ !

(એક ધીમી સીપતીનો અવાજ સંભળાય છે, જેથી શાપુર દીવાનખાનામાંના એક કોચ પાછળ છુપાય છે. થોડો વખત રહી બે દાળા પોશાક પહેરેલા રાખસો ધીમેથી અગાશી ઉપરથી આવેછ. તેઓ કબાત આગલ જઈ તે ખોલવામાં રોકાય છે, એટલાં શાપુર પોતાની છુપાવાની જગ્યામાંથી બહાર નીકલી આવી તે બે રાખસોમાંના એકને ધનજો સમજી તેને ગોલી મારે છે. તે રાખસ પટકાઈ પડેછ, પણ ગોલી તેના હાથનેજ લાગેલી હોવાથી પાછો તે જીતે તેના ગોઠીયાસાથે નહાસી જાય છે. પીસ્તોલનો અવાજ થયાથી દીન્યારજી પુતલી, જર, બાઇ, શીરોજી હંધાએલાં બીહાનામાંથી જીતે રાતના પોશાકમાં દોડી આવેછ, તેમજ તીસ્માર હીરો અને ચાર કોલીઓ બરડકી ઉઠેછ. શાપુર દગા-એલો દેખાય છે. બધાં તેને અન્યેબીથી જોયછ ધીમે ધીમે દ્રોષ પડેછ.)

તાજલો.

અંક બીજો સમાપ્ત.

અંક ત્રીજો. પ્રવેશ પહેલો.

પેસી પેન્ટરનો સ્ટુડયો.

(વખત પાછલી શતનો. સ્ટુડયોમાં થોડુંક ફરનીચર અને પીકચરો માલમ પડેછે. સામ સામે ત્રણ કોચ મુકેલા દીસેછે, જેમાંના એક પર દીન્યારજી, બીજા પર ફરામરોઝ અને ત્રીજા પર જમશેદ સુતેલા દીસેછે)

દીન્યારજી—(ઉંઘમાં) અરે, સીપાઇ ! સીપાઇ ! મેરી જોરકુ ઉઠા ગયા !

(કોર મંડવા જતાં ઉઠલાઇ હેઠે પડેછે, ને જગી ઉઠેછે)

હેં ! હું હયાં કયાં ? એ આય કે.ચપર મને કોણે નાખ્યો ! કંઈ મુવેલો ધારીને સચકીને તો નથી મુંકયો ?

(આજી બાજી જોયછે)

એ આય લોકો કોણ સુતાછ ? એનો ફરામરોઝ ને જમશેદ છે ! (યાદ કરી) જરાજર, પેલો બદમાસ પેન્ટર કાલે સાંજે મારી દીકરીને ઉઠાડી ગીયો, ને તેની પુઠે ધરી આવી હયાં આપરે ધામો નાખ્યો, ને હયાંજ સુઇ ગયા.

જમશેદ—(ઉંઘમાં) મારી બહાલી ! મારી પ્યારી !

(કોર મંડવા જતાં ઉઠલાઇ જાયછે. અવાજથી ચોંકી ફરામરોઝબી ચમકી ઉઠેછે.)

ઓ આપરે એ શું ?

દીન્યારજી—(તકોરથી) એ શું ને છું ! તમારી બહાલી ને પ્યારીતો (આંગલી કરી) પેલા ઓરડામાં કેદ છે.

જમશેદ—(આંખ ચોલી) જરાજર ! ગઇ કાલે સાંજે આપરે પેલા બદમાસ પેન્ટરને તમારી દીકરીને પેલા ઓરડામાં બંધ કરી આય ઓરડામાં જતાં જોયો હતો. તમે અંદર ધસી જતા ગીયા ત્યારે—

દીન્યારજી—હા, તે ખોલ્યો કે 'બુઢા ધધેરા એક પગલું વધારે ભરસે તો આંટરડાં કહાડી નાંખસ. એમ બોલી તેને દરવાજો ઢાંકી

દીધો હતો. અને પછી આપરે બહારથી આય બારણે તારૂં મારી તેનેજ કેદ કીધો; પણ પેલો કચેતાંન કાલ સાંજના સાત વાગેનો ફેજદારને બોલાવવા ગીયોછ તે હજુ કેમ નહિ આયો ?

જમશેદ—નખખોદ ગીયો તો કેહેતો ગીયો તો કે તેની ગોવેની સપાટ નવી હોવાથી પગમાં આંતન પડ્યુંતું, ને ચલાતું નહિ હતું. એથી એને ચાલીને જતાં વખત લાગ્યો હોશે.

દીન્યારજી—(ચીડાઇ) પણ હયાં તે કેટલો વખત પડી રહિયે ? રાતે વરી આપરા ઘેરમા ચોરો પેલા પરિયાતા આખી રાત આય કોચપર સુતાં કમ્મરનો કાંઠો અરી ગીયો છ.

(આસપાસ જોઇ)

ત્યારે આય પેલા રંગારીઓનો ઇસતુડયો કેહેછ તે કે ? પણ હયાંતો કંઇ રંગના તખીલાં કે કપડાં તો દેખાતાં નથી ? (આજુ બાજુ જોઇ) આય શું કંઇ રંગેલાં લાકડાંના તુકડાં માલમ પડેછ !

જમશેદ—આય તો કોઇ લડાઇતું પીકચર છે !

દીન્યારજી—(તે તરફ જોઇ) હા, એ પેલા શિવાજીના વાઘનખતું હોસે ? આય ખંજરનો આકાર સુકી કોલમીના જેવો વાંકો ચીતારવો જોઇતોતો. અસન્નના વખતમાં તો તુર્યાં જેવાં વાંકાંજ ખંજર ઉતાં !

(બારણું ઠોકાવાનો અવાજ સંભળાયછ)

પેસી—(અંદરથી) કેમરે બુઢા ? ઉઠ્યોછ કે ? લે ઉડી જ સવાર થઇ !

જમશેદ—(દીન્યારજીને) એ ઉઠ્યોચ હં !

દીન્યારજી—(બારણા આગલ જઇ) કેમરે શું માંગેછ ?

પેસી—(અંદરથી) મકું રાતના બરાબર ઉંઘ આવીતી કે ? કોચની ગાડી ખુલી હોસે ?

દીન્યારજી—નખખોદ ગીયો તો જાણે લારમા આવોછા (તેને) મકું હવે મારી છોકરીને મુંગા મુંગા હવાસે કરવુંછ, કે સાત વરસ જારી આવવુંછ, જ્યા તારી પર અસતરી હરણ કરવાનો ચાર્જ લાગ્ય પડશે ? મેં ફેજદારને બોલાવી મંગાવ્યોય !

પેસી—(અંદરથી) રાધોઆ જમાદાર આવે તો ધણું સાફ, એ મારો દોસ્ત થાય. એ પાંચ જાતી દેશું. વરી મારીપર હરણ કાપવાનો ચાર્જ લાગશે નહિ, કેમકે હું તો તમારી છોકરી સાથે પણવા માંગુંછ.

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) તુંને મારી દીકરી આપું તેના કરતાં તો મારો કપેતાંન લાખ દરજ્જે બેહેતર. યા તો કાંઈ આરજ્ય ગોલામના વેપારીને લોંડી તરીકે વેચી નાંખું, પણ તુંને નહિ આપું. તારું થાય તે કરી બે !

પેસી—(અંદરથી) વાઈં પણ હમણું તો આખ દરવાજે ઉઘાડો, મારે દહાડી બોરવીછ, ને અસનરો તમારા ઓરડામાં છે ! હું ખરેખર કહેવુંછ, મમે તો તમેજ દહાડી બોરજો.

દીન્યારજી—પહેલાં મારી છોકરીના ઓરડાની ચાવી આપ, તો પછી તુંને બોલું.

પેસી—(અંદરથી) અરે છુદાજી, શીકર ના કરો. જ્યાં મેં એને કેદ કીધીછ, ત્યાં મળનો ઘોલ્યો છે જેપર એ બીચારી નીરાંતે પહોડો હોસે. હવે તમે મુંગા મુંગા દરવાજે ઉઘાડો, નહિ તો હું આખાં ઘેરને આગ લગાડુંછ. મારી પાસે ગન પાઉદરખી હાજર છે !

ફરામરોજી—(ગભરાઈ) અરરર એતો આગ લગાડેછ ! એનીપાસે ગન પાઉદર હોવોજ જોખએ, કેમકે લડાઈના પીકચર પાડનારાઓ દારૂ ગોલો સલગાવીનેજ ફોટો ગજાસ પાડીનેછ !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) એનું નખખોદ જન્ય કપેતાંનનું ખાર કસાક થયા ફેજદારને બોલાવવા ગીયો તે હંજી શું કરી મરતો હોશે ?

જમશેદ—એની નવી ગોવેની સપાતથી સજ્જડ આંતણ પડ્યું હોશે !

(કચતાંન લંગડાતો લંગડાતો હાથમા સપાટ લઈ દાખલ થાય છે, ને નીચે બેસી જાય છે)

કચતાંન—અરરર ! ચલતે, ચલતે, હમ નીકલ ગીયા !

દીન્યારજી—(તેની આગલ જઈ) કયું રે કીતના વખત લગાયા ? ફેજદારકુ લાયા કે ?

કચતાંન—(ધીરેથી) હાં લાયા.

દીન્યારજી—કાંહાં હયે ?

કચતાંન—વો નીચુ ગતર દેખતા હયે.

દીન્યારજી—(અજબોખીથી) ગતર તપાસ્તા ? કયું ? કયા ગતરમેં મેરી છોકરીકુ સમજતા કયા ?

કચતાંન—વો હમકુ માલુમ નહિ. વો બોલા પહેલા ગતર દેખકરે સાફ કરના ચાહીએ.

દીન્યારજી—તો કયા ગતર માસ્તરકુ લે આયા કે ?

કચતાંન—તો ફીર કયા કરતા ? આપણા ફેજદાર ઘોંકુ, કલ રાતકુ શિવા ધોબીકા જોરકા લગન હોના ઉસમે ગયાતા, ફીર મય સારા રાત ઉસકા વાર દેખકે ઉસકી જોરકી સાથ ખાત કરતે કરતે બેએકા રહ્યા. હમ લોકે સારા રાત આધી આધી રખકે પીસની કોટ ખેલા ચોર મયે પોણે ખારા આના ગુમા દીયા. ફજેર હુવા તોખી વો આયા નહિ, ફીર ઉસકી જોરને હમકુ બોલા એ હમારા લંગીકુ અખી તો લેકે જવ વો ચોર બોરકુ લગા દેગા ઘતનેમેં મેરા હોસબોંન આયેગા, ફીર મયે ઉસકુ લે આયા !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) મુવા તુંમ કામ કા કરતા !

કચતાંન—(ગુસ્સાથી) દેખોરે શેક, તુમ અએસા ગાલી મત દો ! તુમારા કામકે લીયે મયે પોણા ખાર આના દાર ગયા !

જમશેદ—(ગુસ્સાથી) જવ, જાકે નાસ્તા હયાં લે આવ !

દીન્યારજી—બહા, વહુ કેદમા પરીછ ને એવણુને નારતો જોઇએછ !
(તેને) ઇટ ઇઝ નો રૂઝ !

કયતાંન—એ, હયાં કએસા ખાયેગારે ! તુમ લોક સખ જવ હમ
હયાં ચોકી કરતા હયે. કયા હમળી ઉસ્કુ લોકે લાગ ગયેગા કે ?

દીન્યારજી—જવ, જવ લે આવ !

(કયેતાંન જય છે)

ફરામરોઝ—(જમશેદને બાબુએ) આય તો બધો ઘોંતાસો વધતોજ
જયછ ? કેમ તારી પછવારે ખરચેલા રૂપિયા વસુલ થશે
કે નહિ ? આય બધી કાચલીઓ અમથી ગજમા પડી રહીછ
ને ? (ખીસાંમાંથી કાચલીઓ કહાડેછે)

જમશેદ—(તેને) અરે, અરે ! કકાજી એ શું વરી ઘેલાં કહાડોછ ?
કાચલી મુકી દેવો, પેસો ધાંખરો જોઇ મરશે !

દીન્યારજી—(શોકથી) મારી દીકરી, દીકરી. અહા એ મુંજનો ટોટોજ
પીસી નાખું (બહુ ઝનુનથી) આછલ ફાયર બોમ્બ રોલ,
એન્ડ ગોટ હીમ પીસીસ !

જમશેદ—અરે બાવા, બાવા, જરા ધીરજ ધરો !

દીન્યારજી—ધધેરા સસરાજી કહે !

(કયેતાંન એક ત્રેમાં ચાહેના કપ પાંઉ માંખન વગેરે
લઇ આવેછે)

જમશેદ—(ચાહેનું પ્યાલુંને પાંઉ જુતાવી લઇ) અરે, હયાં લાવ તો
મને જુપે જુપે ફેર આવેછ !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) હુઉં ! મારા સાહેબ જ્યારે તમારી ધારેલી
આફતમાં છે, ત્યારે એમ તેને જુલી જઇ લાગણું ખાવા
પડી જવું એ, ઇટ ઇઝ નોટ એટીકેટ. લાવો મને આપો.

(ચાહેનું પ્યાલુંને પાંઉ તેના હાથમાંથી લઇ લેછે)

ફરામરોઝ—મારા સાહેબ ! જ્યારે તમારી દીકરી કેદમાં છે ત્યારે એમ
ઝપાટામાં ખાવા પડી જવું એ ધણું શરમ લરેલું છે.
લાવો મને આપી દો.

(ચાહેતું 'પ્યાલું' ને 'પાઈ' તેના હાથમાંથી ભૂટાવી લે છે.
દીન્યારજી ખીજું કંપ બનાવી ખાવા ખેસે છે.)

દીન્યારજી—(મોઢાંમાં પાંઉ ચાવતાં ચાવતાં) વ્હાલા જમાઇ, જો તું મારો
સસરોજ થવા માંગતો હોય તો એકબી પળ ગુમાવ્યા વગર
લાગલો દોર ને કોઇ સીપાઇ કે જમાદારને હયાં ખોલાવી લાવ.

(કચેતાંને જોય છે કે જે ત્રેમાં મુકેલી ખાનની બરણીમાંથી
હરસેથી ખાન ખાય છે.)

જો, જો પેલો બદમાસ જોયો કે! (તેને) એ કયા કરતા યુ
પીગસ ચાઇલ્ડ?

કચેતાંન—(બરણીમાંથી ઝટ હાથ કહાડી લઇ) છેરે કુછ નહિ, ફીર દાંત
ખોટ દુઃખતા ઉસમે જરા ખાન રખતા હું!

દીન્યારજી—ભવ નીકલો હયાંસે !

(કચેતાંન ભય છે)

(જમશેદને) તેરે સસરા જલદી વેક દોર.

જમશેદ—હા, લાવો હું જાઉંછ, મને આય દુધનો જગ ને પાંઉ લેઇ
લેવા દેવો. હું રસ્તામાંજ નાસ્તો કરશ. (પાંઉ ખીસાંમાં મુકી
દુધનો જગ હાથમાં લઇ, જાય છે.)

દીન્યારજી—(તેની પુઠે જોઇ) અહા! કેવો એનરગેટીક! એતે સસરો,
અરે જમાઇ.

આમ—(બારણું ઠોકી અંદરથી) ખાવા! ખાવા! તમે છેવો કે?

દીન્યારજી—(ચોંકીને) મારી દીકરીનો અવાજ! ગરીબ બચું ભુખું દાંસ
થયું હોસે. આય બારણાની ફાટમાંથી પાંઉની કાટરી અંદર
જશે કે? (બારણા આગલ જાય છે)

આમ—(અંદરથી) ખાવા, ખાવા, હયાંતો કોઇ દરવાજો ઠોકેછ!

દીન્યારજી—નહિ દીકરી! તારો બાપ હયાં સાવચેતીથી ચોકી કરતો
ઉભોછ !

આમ—(અંદરથી) પણ ખાવાજી હયાં તો ખીજેખી દરવાજો છે?

(અંદરથી બારણું ઠોકવાનો ધીમે અવાજ આવે છે.)

દીન્યારજી—(અજાણીથી) બીજો દરવાજો ?

આધ—(અંદરથી) હા, કાંઈ બારણાનો અદગરો ભાંગી નાંખેછ !

દીન્યારજી—કાંઈ કાણ ?

આધ—(અંદરથી) પેલો મુવો પેન્ટરજી હોસે તો !

દીન્યારજી—પેન્ટર !

(તેના દરવાજા આગલ જાય છે, અને તે ખીસાંમાંથી ચાવી કહાડી ખાસે છે)

(અંદર જોઈ) ઓ તારી ! એ તો હયાં નહિ મળે ! આય શું હયાં એક દાદર છે, જે પરથી એ ઉતરી આય ચોરડા આગળ આયો હોસે. હવે શું કરીયે ? એ મારી દીકરીના ચોરડામાં ધસી જઈ એની ગલચી બલચી ભચડી નાખસે !

ફરામરોઝ—આપરે આય બારણાનો અદગરો ભાંજી એણીને બહાર કહાડયે ?

દીન્યારજી—હા, વેકા જલદી કરો (અંદર જોઈ) નખખોદ ગીયો કચેતાંન નહિ મળે (જુમ પાડી) કચેતાંન ! કચેતાંન ! નહિ મળે ; પાછો આપરાં ઘેરે જતો રહ્યો હોશે. પુતલી, જર, ને આધ તો હજી સુતેલાં હોસે, ને શાપુરળી હજી ઉઠ્યો નહિ હોસે. ગધ રાતે ચોરોની ગરબરને લીધે બધાં મોડેથી સુતેલાં. ફીરોજ તો સ્તેશનપર ઉપડી બી ગીયો હોસે ! કાંઈ નહિ મળે ! હવે શું કરું ? ઉભા રહો (ટબલપર જોઈ) લેવો આય કાંતા, ચમચા, ને છરીઓ હયાં પડેલી છે. જોઈએ એથી અદગરો ભાંગેછ !

(બંને ટબલપર પડેલા કાંતા, ચમચા અને છરીઓ લે છે અને તે વડે અડગરાના ઇસ્કોઈ કહાડવા મંડે છે.)

આધ—(અંદરથી) પપા, પપા, દરવાજો બધો ભાંગી ગીયો !

(અંદરથી દરવાજો ભાંગવાનો ધીમે અવાજ આવે છે.)

દીન્યારજી—(ફરામરોઝને) વેકા, વેકા, મારા સાહેબ દહાડામા દસ વખત જો ભરોજ, ને એમ શું કરોજ ? આય ઇસ્કોઈ કીસમીસ, પીસ

ઓ-દુનિયા !

૮૬

પીસ, મકું દીસમીસ વગર નીકલવાનાં નથી. દીસપીસ! દીસ પીસ. પીસપીસ, કોઇ હમણા આપે તો સો રૂપિયા રોકડા.

(બધે ગાંડાં બેલાની કાણી દોડે છે, ને ઓરડામાનું ફરની ચર હંધું ચતું કરે છે. એક કબટ હંધી કરતાં તેની હેઠેથી દીસપીસ મળી જાય છે.)

દીન્યારજી—(ખુશી થતાં) અહા! મીસ, મીસ, મળી ખરી! હવે આવ બચા!

(દીસપીસ લઇ ખારણા આગળ ધસે છે ને તે વડે ઇસ્કોર ફેરવે છે.)

આઇ—(અંદરથી) બાવા, બાવા, ખારણું ભાંગી ચુકું હવે એ મને વરગી પડશે!

દીન્યારજી—ખબરદાર! દીલને હાથ લગાડવા ના દેતી? તારી આગલ આવે કે તેની આંખમા આય તપકીર છાંતળે. લે આય દાબડી?

(ખીસાંમાંથી તપકીરની દાબડી કહાડી ખારણાની ફાટ-માંથી અંદર ખોસે છે. જે પછી પાછાં દીસપીસ વડે ઇસ્કોરાં કહાડવા મંડે છે. ફરામરોજ તેને મદદ કરે છે. અંદરથી ખારણું ભાંગવાનો અવાજ આવે છે. એકાએક ઇસ્કોરાં કહાડી નાખેલાં હોવાથી અદગરો ખેંચી કહાડી દીન્યારજી ખારણું ઉઘાડી નાખે છે. આઇ ઓરડામાંથી ધસી આવી તેને વળગી પડે છે)

આઇ—(તેને વળગી પડતાં) ઓ, બાવા! બાવા! હું ખે શુધ્ધ થઇ જાવું છું.

દીન્યારજી—(તેણીને કોટી કરી પતાવતાં) ના થા, મારી દીકરી ના થા.

(પેસી હાથમાં ભાંગેલો અદગરો લઇ તેજ ઓરડામાંથી ધસી આવે છે.)

પેસી—(ગુસ્સાથી) કેમ મારા સાહેબ! મારું ખારણું ભાંગવાની તમને શું સત્તા?

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) હરામખોર! વધારે બોલશે તો તારા માથુંજ ભાંગી નાખસ! ચાલ હટ બાળુએ!

(આઇની સાથે બહાર જવા કરે છે, પેસી વચ્ચે પડે છે.)

પેસી—જ્યાં સુધી તમે તમારી દીકરીનો હાથ મને આપશો નહિ ત્યાં સુધી તમારાથી હયાંથી હઠાસે નહિ !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) તુને પોલીસને હવાલે કર્યા વગર હયાંથી જવાની મારી જરાખી મરજી નથી. (ઝનુનથી) દામીજી! તારેથીજ હયાંથી નહિ હઠાસે! તારું નખખોદ જાય તારું! તું આવતો જતો મરે !

(એક ખુરશી પર બેસે છે. પેસી તેની બાજુમાં બેસે છે. આઠ તેઓ આગળ વિચારમાં ઉભી રહે છે, ફરામરોઝ તેઓ પાછળ ઉભો રહે છે ક્યેતાંન આવે છે)

ક્યેતાંન—(તેઓને સ્થિર હાલતમાં જોઇ) એ ક્યા રે! ક્યા ફોટુગલાસ પરાનેકુ અએસા બએઠા ક્યા? વહા! અખીતો વહો તુમારી જોરકુ ઉઠા ગયાતા, અખી ઉસકી સાથ ફોટુગલાસ પડાનેકુ બએઠા! છે! એ ક્યારે? ઘડીકમે લરતા ઘડીકમે હસ્તા !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી ઉઠી) તો તારા બાપતું શું નખખોદ ગીયું? તું તારું કામ કરી મરની! પણ આપરી બકરીઓ હજી ઉડીઓ નથી કે? અરે મકું તારી દીકરીઓ મારી બૈરીઓ, ખુચીઓ, બાઇઓ. હુંઉં, બધોગભરાઇ ગીયોછ કંઇ સુજ પડતું નથી. જા તેઓને બોલાવીલાવ. કેહેજે કે અસતરી હરણ થયુંછ. સમજ્યો કે એટલે શું તે? વાઇફ ફ્રેડ જોરત ભાગ ગીયા, છટ, જોરકુ ઉઠાગીયા! બસ તું તારે એમજ કેજેની મકું જે શું જે? (વિચાર કરી ચીડાઇ) બસ એમજ કેજે કે આઇમાય પેલા રંગારી સાથે નીકરી ગેઇ. હા, ને શાપુરજીને ખી બોલાવી લાવજે. ચાલ જા જલદી.

ક્યેતાંન—બોત અજા, અમ કહેગા કે આઇમાય (આંગલી કરી પેસીને દેખાડી) ઇસકું કહારી ગીયો.

(જાય છે.)

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી પેસીને જોઇ) હવે બચા તારો ઘાટ ધકુંછ ! (અંદર જોઇ) સીપાઇ કોણ જાણે કેહેરે આવી મરસે? ગામમાં એક સીપાઇ નહિ મલે! વોટ ન્યુસંસ !

પેસી—(બે દરકારીથી) તમે સીપધને બોલાવી ને શું કરોછ?

દીન્યારજી—(તેની ખીચ પાડી) સીપધને બોલાવીને શું કરોછ? તુંને પહેંચાડવજ તો! બુબખ! તું જાણેછ કે તેં અસતરી હરણ કીધુંછ તે?

પેસી—(હસીને) અસતરા વરે હરણ કાપ્યું? એ શું બકોછ?

દીન્યારજી—(ખીચ પાડી) શું બકોછ? દીવાના! ઓરત હરણ, વાઇફ એબોડકટેશન, સ્ત્રી ઉઠાવી લઇ જવું. તારી પર બહું મોટો ચારજ લાગુ પડશે! છેક પાલ્યામેંટ સુધી લકું તોજ ખરો!

પેસી—(થંડાઇથી) લડીને શું કરશો?

દીન્યારજી—(ખીચ પાડી) લડીને શું કરશો? બાવાનો બુચો બોલ્યો! (ગુસ્સાથી બુમપાડી) અરે બટંબે મોકલાવસ, બટંબે! કારાંપાણી! ત્રાંસ એટલાંન્ટીક ફેર લાઇફ!

પેસી—(થંડાઇથી) વહા! તેથી તો ઓરખી મળહ પડશે!

દીન્યારજી—(ખીચ પાડી) શું મળહ પડશે! કંઈ તારું બેજી બેજી છે કે નહિ?

પેસી—પણ તમે મને બટંબે તો મોકલાવશોની?

દીન્યારજી—હાજતો વરી!

પેસી—(ઠંડાઇથી) ઠીક, ને મને બટંબે મોકલાવા માટે તમુંને કોરટમાં જવું પડશે! કંઈ કોરટમાં જયા વગર તો તમારેથી મને ખારવાઓ પાસે ધરાવી વહાણ પર ચઢાવી દેવાયજ નહિ? હવે તમે કોરટમા જશો તો તમુંને બધું માંડીને કહેવું પડશે ને એથીતો તમારી છોકરી હજકી પડશે, જેથી એ ખીચારીને કોઇ લેશે નહિ ને છેવટે તમે એને મનેજ પહેરાવા છેક બટંબે લઇ આવશો, ને સાથે વરી એક મોએદને બી લેતા આવશો, જે હમને બટંબામા પરજાવશે, ને તમે ત્યાંના કેદીઓને લગનની ચીડીઓ મોકલાવશો, જેઓ હમને માન આપવા આવશે, ને મીજલસ સોભાવસે, ને——

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી તેને મુંગો રાખી) હવે મુંગો મરેછ કે નહિ?

પેસી—(થંડાઈથી) ને વરી હું કોરટમા કેહેવસ કે તમારી છોકરીજ મને કહાડી ગઇ હતી. તમે એનેજ પુછો, એળી મને દીલોળ-નથી ચાહેછ !

દીન્યારજી—(ઉઠીને તેણીને બાબુએ લઇ જઇ) શું તું આવા એક બદમાસ સાથે ચાહે પીએછ ?

આઇ—નહિરે બાવાજી મને ચાહે ગમેચજ કાંહાંજે !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) અરે હવે બેહેલી ના થાની ? એકતો હયાં મારું ગુસ્સાથી કલેળું કપાયેછ ને ? મકું ચાહે, ચાહ, લવ મેતર, કંઇ તું મારો પારો, કંઇ એમ એમ તેં એને કહયું તું કોઇ દોન ? બોલ દીકરી જે હોય તે સાચે સાચું તારા ખાવીદને કહી દે, મકું જે બાવાને કહી દે. આપુને એ બધું કોરટમાં કહેવું પડશે.

આઇ—નહિરે બાવાજી, એ શું ઘેલાં ! પણ—

દીન્યારજી—હેં ! પણ શું ?

આઇ—મકું એ કેવો મળનો છે !

દીન્યારજી—(ઘણાજ ગુસ્સાથી) રાંડ કંઇ ગાંડી બાંડી થઇછ ! આવા એક રંગારીને મળનો કહે છે ? બીચારા પાસે ખાવાની ખાક નહિ હોસે ત્યારેજ એને રંગારીનો ધંધો પકડયો હોસે કેની ? તેં જોયોય કોઇ પારસો રંગારીને ? રંગારી તો બોળેજ હોય ! બધો આગલ આવે કે રંગ રંગ ધણુ મારે ! બગરદાર જે પ્રીથી એમ બોલીછ તો ?

(ઘણાજ ગુસ્સામા જઇને ખુરસી પર બેસે છે)

પેસી—(થંડાઈથી) મીં દીન્યારજી દુકકર ચોર, અરે દુકકર કાપુ ! છટ, ખાઉં. મકુંજે દુકકરવારા ! હું તમુને એક વખત ફરીથી એપલાઇ થાઉંછ (નમીને) હું છું તમારો સેવક મુંબઇના બહારકોટ કવરી મહોલ્લાનો બાહોશ મીં પેસ્તનજી પેપર-મીટ પેન્ટર એસ્કવાએર. ગયાં સાલના બીમપોરના એક-ઝીગીશનમા મેં લીંબુની પેપરમીટનો એક બાકસ ચીતારી

એક પીકચર મુકયું હતું કે જે માટે ત્યાંના દોકાર સાહેબ ખેંગતરાવ ખરીયા કાપુએ મને એક સીસાનો ચાંદ એનાયેત કીધો હતો, અને જે પછી લોકામા માઈ નામ મશહુર થઈ જવાથી લોકાએ માઈ નામ પેસી પેપરમીટ પેન્ટર કરી પાડી દીધું. હું તમારી જેડીના હાથનો ઓસ્તવાર ઉમેદવાર છું. (નમીને)

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) જાહને કોઈ રંગારાની રંગાએલી બધરી સાથે દાણા પાર!

પેસી—જેવ મીં દુકકરવારા! એક માસીક પાનસો રૂપિયાની આવક વારા ખુબસુરત જમાઈને તમારે એમ તુચ્છકારી કહાડવો નહિ જોઈએ? તમે પસ્તાશો?

દીન્યારજી—(ખાજુએ) પાનસો રૂપિયા? (મોટેથી) મકું તમે શું કહ્યું?

પેસી—હું કહેવું છું કે તમે પસ્તાસો!

દીન્યારજી—નહિરે પેલું બીજું શું કહ્યું?

પેસી—તમારે મને તુચ્છકારી કહાડવો નહિ જોઈએ!

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) જાહાનમમાં ગીયો તું. પેલું બીજું તું શું જોઈયો? આખો વાકય પાછો જોલી જા, જોડે!

પેસી—જેવ મીં દુકકરખાઉ એક માસીક પાનસો રૂપિયાની આવક વારા ખુબ—

દીન્યારજી—(તેને આગલ જોલતાં અટકાવી) બસ, બસ, (ખાજુએ) પાનસો રૂપિયા, ત્રીસ રોજમાં! એનો રંગારીનો ધંધો એટલો બધો મુંબઈમાં ચાલતો હોસે? લોક કહેછ કે મુંબઈના બધરાંએને હવે પંદર પંદર દહાડામાં સારી રંગાવાનું એતક લાખ્યું, તેથીજ તો એને તડકો પડતો હોસે! કંઈ અમથો જેહેકાવતો તો નહિ હોય? જોઈએ જરા ચાંપી જોઈએ, (તેને) બા આવો જેસો, જરા ધીરેથી વાત કરીયે. તમે એમ ઉસ્કેરઈ જાવો છ ત્યારે હુંબી તપી જાઉં છ. (આઈને) દોકરી આવ તુંબી હયાં જેસ (ફરામરોઝને) બા જરા ખુરસી આગલ ખેંચો. (પેસી તેની બાજુમાં જેસે છે તેને) ત્યારે શું તમે ખાતરીથી કહેછ કે તમે—

પેસી—(વચ્ચે બોલી) હા, હું જરૂર તમારી દીકરી સાથે પણવાનો!

દીન્યારજી—(ચીડાઈ) અરે તે નહિ, હું તો પુછું છ કે શું તમે
ખરેખર રૂપિ—

પેસી—ખરેખર હું પણનસ!

દીન્યારજી—(ચીડાઈ) છટ, છટ, જરા ખુલાસાથી બોલો. હું તો રૂપિ
યાની વાત કરું છું, શું તમે ખરેખર પાનસો રૂપિયા મહિને
દહાડે કમાવો છ?

પેસી—(ખાબુએ) રૂપિયાને નામે ડોકરાના મ્હોંમા પાની છુટું! (મોટેથી)
હું તે સાબેત કરશ.

દીન્યારજી—(ખુશી પરથી ચમકી ઉઠી) હમણાંજ કરો!

(પેસી પોતાની ટોપીમાંથી મેલું જેવું કાગળ કહાડે છે.)

પેસી—આય જુવો, આય હંમચંદ મારવારીની રીસીટ છે. મેં રૂપિયા
પાંચ હજાર એની પાસેથી સેંકડે પચીસ તકાના વ્યાજે
કહાડાવેલા, હવે એ રકમ મેં પાનસો પાનસોના હપતા
આપી વ્યાજ સાથે ત્રણ વરસની મુદતમાં ભરી દીધી. ત્યારે
હવે હું કમાવેલો હોવસ ત્યારેજ કેની?

દીન્યારજી—(ખુશીથી ખાબુએ) બરાબર! નહિ તો કે પાંચ હજાર
પાછા કેમ આપતે? (મોટેથી) મીઠા પેપરમીટ (તેને સેક
હેન્ડ કરી) તમારી સાથની આવી આજ માટે હું ધણોજ
દિલ્લગીર છું પણ તમારે એ બાબે પહેલાંથીજ ખુલાસો કરી
નાખવો તો.

પેસી—(અજણો થઈ) શું બાબે?

દીન્યારજી—આયજ તો વરી! બીઝનેસ ઇઝ બીઝનેસ!

પેસી—(ખાબુએ) ડોકરાનું ધક ધ્યાન બધું દોહરયાંમાંજ ચીટકેલું છે!

દીન્યારજી—મકું મી. આદુની પેપરમીટ, અરે શું જો! તમે પેલું
પીકઅર કેમ પેપરમીટનું જાપેલું જો?

પેસી—લીંબુની પેપરમીટનું.

દીન્યારજી—કેમ પેલી ગોલ દરા જેવી કે ચપટી?

પેસી—આય પેલી અરધીની ચારવારી.

દીન્યારજી—હાંતે મો. અરધીની ચારવારી. જેવની મકું હું ગઅરધ ગયોછ ને તમેળી કનકાઉન્ડેડ તેથી મકું તમે જરા મ્હોડું હાથ ધોઇ નાસ્તો કરીને આવો ને તેટલાં હું મારી દીકરી સાથે જરા એ બાબે અચારનો મસાલો કરું. મકું જે મસ લત કરું.

પેસી—(બાબુએ) બપો અચારમાંજ અથાઇ રહ્યો છ (ગોટેથી) ઓલ રાઇત માઇ સાસુજી આઇ એમ ગોઇંગ એન્ડ બાધીંગ.

દીન્યારજી—(ટકારથી) એન્ડ આઇ એમ કર્મીંગ તુ થેર બરડા ચેરવા.
(પેસી હસીને જાય છે)

દીન્યારજી—(બાબુએ) હવે આય ધાખરાને કહારવો જેઇએ. (ફરામ-રોઝને)બા, ફરામરોઝ બા, જાવ તમેળી નાસ્તો પાણી કરી લેવો. બધી આય મ્હોકાણુમા તમે થાકી ગીયા હોસો.

ફરામરોઝ—અરે કંઇ નહિરે બા, એમાં શું મેં તો તમારી સાથેજ હમણા ચાહે પોધી બસ હવે તરસ નથી.

દીન્યારજી—(તેને ખેરવવા) પણ જરા બે એક ઇંડાંનો પોરો બોરો કરાવીને આવોની, મોડું હાર તે ભુખું કેમ રહેવાય, જાવ બા જાવ.

ફરામરોઝ—નહિ જી, નહિ, કંઇ નહિ, માફ કરો, ઉપકાર થયો.

દીન્યારજી—(બાબુએ) હવે એને કેમ ખેરવું (મોટેથી) અરે ફરામજી બા, ભુવોની હયાં (આબુ બાબુ જેઈ) જરા નીરાંતે વાત થાય તેમ નથી. તેથી મકું હું જરા મારી બુચી સાથે વાત કરવા માંગુજી. તેથી ગમે તો બેસો ને ગમેતો જાવ બા, ઘેર તમારુંજ છે ઓસ્કાનાના, જાવ બા જાવ!

ફરામરોઝ—(એકદમ ઉડી) કંઇ નહિ હું જરા જમશેદ સિપાઇને લઇ આવે તેટલાં બાગમા ફરુંજી (જતાં જતાં બાબુએ) એ ધાખરો

ખાનગીમા શું વાત કરવા સાંગતો હોસે? રખેને આય લગનમા વીધન પડે? એમ જો થયું તો મારા રૂપિયા પર પાની ફરવાનું! આજે જમશેદને રૂપિયા પેહેરાવી દે ને આય એકઠી કાથલી ભરાય તો ઠીક. (ખીસાંમાંથી કાથલી કહાડે છે ને જાય છે)

દીન્યારજી—(ગાઝુએ) મહિનામા પાનસો રૂપિયા! હુંઉ, જમશેદની સુકી કાલમીમાંથી તો એમાના અરધાગી મળતા નહિ હોસે. જમઈ તે એ! (મોટેથી આઘને) કેમ દીકરી આય રંગારી વરે તેં શું ધારયું?

આઘ—મને તો એ જમશેદ કરતાં ઘણો ગમેછ!

દીન્યારજી—તો કાંય નહિ! છેજ આફતાબ જેવો ખુશ્નુરત ને વરી સાથે લાગો રંગારી છે, એટલે રોજ તુને સારીઓ રંગાવવાની મળહ પડશે. ત્યારે મકું એજ સહી થયો? એની સાથેજ નક્કી કરે?

આઘ—જેમ તમારી મરજી!

દીન્યારજી—(ચીડડાઘ) વરી એમાં મરજી શું? આવો મળતો રંગારી! બધરાંઓમા ઓરખાણ કેટલી પરે! રોજ ઐરાંઓ સારી રંગાવવા આવે, તેઓ સાથે વાતચીતમા સોવાઘ જાય.

(જમશેદ એક હાથમાં દુધનો જગ ને ખીજ હાથમાં કર 'ડેહું' પાઉં લઈ દાખલ થાય છે.)

જમશેદ—(આવતાંને વાર) લેવો આય સીપાઘ આવી લાગો. બહાર ઉભોજ.

દીન્યારજી—(અજાણ્યો થઈ) હેં! એ સીપાઘ કાણે બોલાવ્યો! કંઈ ગાંડો બાંડો થયોજ?

જમશેદ—(અજાણ્યોથી અમકી) હેં! અરે હમણા તમેજ મને કહ્યું તું ને!

દીન્યારજી—(થંડાઈથી હસીને) હાહા. અરે કંઈ બા સપતો બપતો જોયો હોસે, કે નહિ તો સવારનાં પહેરમા મીડા નીરાના

એ એક ઘડીયાં ખાલી કીધાં હોસે (દમથી) સીપાઇ શુંને
વાત શું ? મારાં ઘેર પરથી સીપાઇનું પગલું ઓવારયું !

(જમશેદ આંધને જોઇ દુઃખનો જમ એક ખીસામાં અને
પાંડ ખીજાં ખીસામાં મુકી દે છે, અને તેણી આગલ
જાય છે.)

જમશેદ—(કરગરીને) આઇમાય ! હમણા એવળે મને સીપાઇને જોવા-
વવા નહિ મોકલ્યો તો ?

(તેણીનાં હાથ પકડવા જાય છે. તેણી છલકાથી ફરી જાય છે)

આઇ—તે હું શું જાણું ? મારી આગલ ના આવે ?

જમશેદ—(જાણુએ) હેં ! એ થોડા વખતમા બધાંને શું થઇ ગીયું ?

દીન્યારજી—મીં જમશેદજી સુકી કોલમી, મહું તમે એવળુ આગલ
ના જતા. (જાણુએ) હવે એને કેમ ખરતો કરું ?

(કરામરોઝ હાથમા જોડાણનું ફૂલ લઇ દાખલ થાય છે.)

કરામરોઝ—ખાનસાહેબ દુકકરવારા ! તમારો નોકર કયેતાંન તમારી
દીકરી જાઇમાયને જોવાવી લાયોછ. પુતલી, જર ને શાયર તો
કાલે રાતે તમારે ત્યાં ચોર ભરાયાતા તે જાણે સુખેદાર
આવેલો છે તેની સાથે મસ્લતમાં રોકાયેલાં છે. સુખેદારે
હયાંગી સીપાઇ મોકલી આપ્યા છે, ઓય આવતા હોસે.
જમશેદ ક્યાં છે ? (જાણુજાણુ જોઇ) અલો ! આય શું ?

(જમશેદ આગલ જાય છે)

દીન્યારજી—(જાણુએ) વોટ ! કેમીટલ આઇડીયા ! એને ખેરવવાનો એ
રસ્તો કીક છે. આઇમાયને બદલે જાઇમાય એને પેહુરાવી
દીયે.

કરામરોઝ—(જમશેદને હરસેથી) લે દીકરા આય ખુલ તારે વરે
લાગોછ. એ જરા નમનતાઇથી તારી બહાલીને આપ, ને કંઇ
ફેંકા ફેંક કર. બધી જાણ બગડેલી લાગેછ !

જમશેદ—(તેને) હા, હું જાઉંછ, જરા જરૂર પડે ત્યારે તમે
મદદે આવજો ?

(આઇ આગલ જઇ)

આઇ ડીયર ! એસેપ્ત ક્રૉમ ચૉર લવરસ હેન્ડ ધીસ વેરી
ગુડ ફ્રેન્ડ ?

આઇ—(જીણકાથી) ડોન્ટ કમ નીયર મી.

દીન્યારજી—(ચુસ્સાથી) ડોન્ટ ગો આઇ શી.

જમશેદ—(ખાનુએ) એ બધી બાજી ઉલટાઇ કેમ મઈ ? (મોટેથી)
વાહે નોટ મીસીસ આઇમાય ! ત્યારે હું તમારી સાથે
પરણનાર છેઉં, ત્યારે તમારે એમ નહિ કરવું જોઇએ ?

દીન્યારજી—(ખાનુએ) હવે છેકજ નામુકકર જવું જોઇએ. તે શિવાય
છુટકા નથી. (મોટેથી) તમે એની સાથે પનવાના છેવો ! એ
શું બોલોછ ? (આઇને) દીકરી તેં કંઇ એને વહેમાવ્યો તો ?

આઇ—(અજાણી થઇ) નહિરે બાવાજી ! હું તો કંઇજ જાણતી નથી !

ફરામરોઝ, જમશેદ—(સાથે અજાણીથી) શું ?

જમશેદ—(અજાણીથી) શું તમે તમારી દીકરી મને આપવા કબુલ
વ્યુંતું નહિ ?

ફરામરોઝ—અને પાંચ હજાર રૂપિયા લગનની રીનમા ! જેમાંના બે
હજાર તો આજેજ અદરાવાને દહાડેજ આપવા કબુલ્યું તું !
આય શું હું કાચલીઓગી લેતો આયોછ !

(ખીસાંમાંથી કાચલી કહાડેછે)

જમશેદ—(તેને ચમતો તોડી) હવે મરી રહેવોની, કાચલી સંતારી દેવો !

દીન્યારજી—(ધ્રુમ હસી) હા, હા, હા, આય તો કેયું આંધરે બેહેરું
આપાદ કુતાયું. અરે ફરામરોઝ બા ! આય તમારો ભાણેજ
તો કેથો ઉલ્લુ કી દુમ છે ? અરે બા વાત એમ છે કે
મારી બેઉ છોકરીઓના નામ એક સરખાં છે. એકનું નામ
આઇ માય, ને બીજીનું નામ બાઇમાય. હવે મેં તો બાઇમાય
વરે એને કહ્યું તું, ને એ ઉજળાબ આઇમાયને પકડી બેઠો !

જમશેદ—નહિજ તમે આઘમાય મારેજ કહ્યું તું. (આઘ આગલ જઈને) હું મીસીસ આઘમાયને અપીલ કરું છું !

આઘ—(છાજકારી) ડાન્ટ કમ હીયર.

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) ડાન્ટ વેન્ટ ઘેર.

જમશેદ—પણ એ તમારી આઘમાય ગાયમાયને તો મેં સ્વપનામાંથી જોયું નથી? (દમથી) મારા સાહેબ! તમે આઘમાય મારેજ બોલ્યા તા !

દીન્યારજી—(તેને એક બાજુએ ખેંચી લાવી) નાદાન! એક છોકરી કે જે પારકા મરદ સાથે નાંહાસી ગઈ તેની સાથે તું પનવા માગેછે ?

જમશેદ—પણ તેને તો પેલો જદમાસ પેન્ટર જેર જીલમથી ઉચકી લઈ ગીયો તો ?

દીન્યારજી—અરે આપરે શું બાણીયેં કે તે લઈ ગીયો કે એજ તેની સાથે નીકરી ગઈ! છોકરીની જાત પર ભરોસો કેમ રખાય? વરી મારી આઘમાય એનેથીયી ખુશસુરત છે !

જમશેદ—હીક છે, પણ મને તેને જોવી જોઈએ. (ફરારમરોઝને) ચાલો કાકાજી આઘમાય તો આઘમાય સહી !

ફરારમરોઝ—(દીન્યારજીને) પણ બા રીતના તો પાંચ હજાર નકકી મળશે કે ની ?

દીન્યારજી—હારે પાંચ હજાર તોલીને આપસ.

ફરારમરોઝ—(જમશેદને). તેરે તો ભાનજી તું કબુલ કરી નાખ. તું જાણુજ કે તું મારાં કેટલાં કરજમા છે તે ?

દીન્યારજી—(તેઓને સમજી) શાનું કરજ ?

જમશેદ—(ગભરાઈને) અરે કંઈ નહિરે ! એતો રાત્રોઆ કોલીને હમે એ ફરો ખેંચત ને સુકી કોલમી વેચીતી તેનાં પધસા નખ બોલ ગીયાએ હજુ આપ્યા નથી જેને મારે એવણુ બોલેછ. (ફરારમરોઝને) કેમ હવે મુંગા મરોજ કે પાટલો ફેરવોજ ?

(બાઇમાય દાબલ થાય છે, જેની પુઠે ક્યેતાંન આવેછે.
બાઇમાય આઇને કોટી કરે છે, ને પછી દીન્યારજી
પાસે જાય છે.)

ક્યતાંન—(દીન્યારજીને) ઓ લેવોરે તુમારા ઝોરત આયા રે ! તુમારા
દુસરા દો ઝોરત તો વો શાપુર પંડીતકી સાથ સુખેદાર
આયા હએ ઉસ્કી સાથ કલ રાતકું અપને હયાં ચોર આયતા
ઉસ્કે લીયે મોસ્લત કરતા હયે. અબ ઘરકા કયા કરતા ?
અચાર બનાતા કે મુરખ્યા ?

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) કમખખત શયેતાંન ! ખેટીકુ ઝોરત બોલતા હયે ?

ક્યતાંન—(ધ્રુમ હસીને) હા, હા, તું મગી જરા દીવાના ! અરે ઝોરતકા
મીનીંગ જોઈ નહિ મગર બધરી ! વાઈક નહિ મગર શી
મેલ ! કયા હમગી ઈગલીશ નહિ જાણતા ? હમ સાગડી
સાથ ખીલાત ગયાતા તો સખ શેકસપીયર ખાંચ દાલતાતા.

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) જાવ છધર ગરબર મત કરો !

ક્યતાંન—ઓ ચલા (જાણુએ) કમખખત બાગડી માફક પુકારતા !

દીન્યારજી—(બાઇમાયને) આવ દીકરી મને ભેટ. (કોટી કરે છે)
દીકરી પેલો તું ઘણોજ સરસ બકરો માંગ્યા કરતીતી તે જો
સાંમે પેલો રહયો. (જમશેદને દેખાડે છે) અરે મકું શું
જો આજે મારું ધક્કા ફેંકાણું નથી. મેં તારે વરે એક
ઘણોજ સરસ ખર શોધી કેલાડયોછ. અરે વર રે વર. જો
કેવો મળતો છે. એનો ને એના પેલા કાકાનો (ફરામશેદને
દેખાડી) હયાં સુકી કોલમી ને ખેંજળનો બહુ મોટો વેપાર
ચાલેછ. એ આજે અધાર અધાર મહિના થયા તારા હાથની
માંગણી કરી રહયોછ ને કહેછ કે નહિ તો જસ ઘાસ્લેદ
પી ને મરી જવસ !

બાઇમાય—એટલો બધો મને ચાહેછ ?

દીન્યારજી—હા, એટલો બધો ચાહે પીએછ. હવે તું એની આગલ
જઈ ને વાત કર, આવ હું તુંને ઝોરખાણુ કરાઉં. (તેણીને
જમશેદ આગલ લઈ જાય છે) મીં જમશેદજી સુકી કોલમી !
આવ મારી બકરીમાય, અરે મકુંજે બાઇમાય.

(બેઠ એકએકને નમે છે)

ફરામરૉજ—(જમશેદને કુલ આપી) હવે દીકરા એતો ઓ. લે આપ
કુલ એને આપ, અને એનો ચાહ મેળવ ?

(જમશેદ કુલ લઇને તેણીને આપવા નય છે)

જમશેદ—મીસીસ ફ્યુચર સુકી કાલમી ! સેવક તરફની આય લેટ
સ્વીકારશો ?

બાઇમાય—ઘણીજ ખુશીથી માસ્તર કાલમી (બાબુએ) કેવો અદ્ય
અદાવાળો ને ખુશસુરત છે !

(એક ખુરસી ઉપર બેસે છે, જમશેદ તેણીની બાબુમાં
ની ખુરસી ઉપર બેસવા નય છે, પણ દગલાના
ખીસાંમાં દુધનો જગ મુકેલો હોવાથી તે ભોકાવાથી
ચમકી ઉઠે છે.)

જમશેદ—આપરે ! આય શું ભોકાઇ ગીયું ? (ખીસાંમાંથી જગ કહાડે
છે) અરે એતો પેલો જગ છે !

બાઇમાય—દુધનું પદ્ ગળાંમાં મુકયું તું કે ?

જમશેદ—અરે નહિરે ! તમારા બાવાએ મને પાછલી રાતના સીપાઇ
ને બોલાવવા મોકલ્યો તો, તે હું એક જુન પાંઉ ને આય
દુધથી ભરેલો જગ મારી સાથે લેતો ગીયો કે રસ્તામાંજ
નાસ્તો કરી શકાય. કામકે એકઘી પણ ગુમાવવી જોખમ
ભરેલી હતી. કેઇ રંગારી આય તમારી બેહેનને ઉઠાવી
ગીયો તો !

દીન્યારજી—અરે કંઇ નહિ રે ? એતો પેલા આપરી પાસેના પડોસી
પેસ્તનજી પેન્ટર હતા. તે બેઠ જણા નાસોગોસો રમ્યાં ને
પેસી આઇ સાથે દોડ્યો તેમાં એ ઉંધું સમજ્યો ને લાગ્યો
જઇ ને સીપાઇને બોલાવી લાયો. હા, હા, (હસેછે)

જમશેદ—(બાબુએ) એ બધો પાટલો ઉઘાટ્ય કેમ ગીયો ?

દીન્યારજી—ચાલો હવે સૌ સારું તેનું સેવક સારું. હવે પુતલી, જર,
આઇ, ને આઇના લગન સાથે સાથે એક રોજ નક્કી કરીને

કરી નાખ્યેં. આજે કીચો રોજ જો (આંગણાં પર ગણે છે) હા, આંવા, તીર, જોસ, માઠલી મકું દખમેર, હા, એ રોજ ધણો સારો છે. એ દહાડે જાણે શામ માટે ધરાનમા દખમું બધાવેલું જેથી એનું નામ દખમેર યાને દખમું કરી પડ્યું. ત્યારે પંદર દહાડા પછી એ રોજ આવશે, ને તેટલાં શીરો-જખી આપી લાગશે. ત્યારે આપરે જલદી ચીડી છપાવીને વેહેંઆવી દીયે. કેમજો ગરગામરેથી પરોણાં આવવાના તે પછી નકકારું લાગે. એ એક હજાર તેડાં કરશું. હું હમણાજ તાતયા પ્રકાશ પ્રેસમા જઈને ચીડી છપાવવા આપી આઉં છું. કેમ દીકરી તારો શું વિચાર ?

(આઘ આગલ જાય છે)

કરામરોઝ—(જમશેદને) એ તું ત્યારનો બાધમાયને શું જોયા કરેછ ?

જમશેદ—એની સાથે ધ્યારમા પડવાની ત્રાઈ કરુંછ !

દીન્યારજી—(જમશેદને) દીકરા આવ હાથમા હાથ મેળવી લેવો.

(ભુલમા આઘનો હાથ પકડી તે તેની સાથે જોડી આપે છે. પછી જોઈને ચાંકે છે)

દીન્યારજી—અરે એ નહિરે, આવ.

(ભુલમા કરામરોઝનો હાથ પકડી ને આઘ સાથે મેળવી આપે છે, પછી પાછી ભુલ સુધારે છે)

દીન્યારજી—અરે છટ, છટ, એ દીકરી બાધમાય ! અંદર શું ભરાયા કરેછ ? બહાર આવની ?

(તેણીને ખેંચી તેણીને હાથ જમશેદ સાથે મેળવી આપે છે)

દીન્યારજી—આજથી આમ મારી બેરી ને હું તારો વર ! છટ છટ એ આજે મારેથી બધું આવડ્યુનડ કેમ બોલઈ જવાયછ ? ફક્ત પોણી બાઠલી રાતે લીધીતી તેની થેણ હજી સુધી તકીછ શું ? (અંદર જોઈ) હો, હો, પેલા પેસ્તનજી પેપર મીટ બી આવી લાગ્યા.

(પેસી તીરમ તરાફ થઈ દાખલ થાય છે)

આવો આવો મીં પેસ્તનજી ! કેમ પેપરમીંટ જો?

પેસી—(તેને સેકહેન્ડ કરી) લીખુંતી.

દીન્યારજી—હા, લીખુંતી અરધીની ચારવારી. કેમ છેવો? (આંધને દેખાડી) આય તમારી આંધમાય (ખેડિના હાથ મેળવે છે) ઓ સદાની તમારીજ છે!

જમશેદ, ફરામરોજી—(ખેડ સાથે) હેં ઓ શું બોલોછ?

દીન્યારજી—(ખેડને ઓક બાબુએ લઇ જઇ) મારા સાહેબ તમે સમજો નહિ ! હવે મને પક્કી ખવર પડીછ કે આંધજ એની સાથે નીકરી ગઇતી. જેથી હવે એનેજ પેહેરાની દેવી જોઇએ. નકામુ બચું હલકું પડે તો પક્કી ઉઠાવ કેમ થાય? હવે જમશેદ તું બાંધમાયને અંદર લઇ જા ને એની મોહબત મેળવવાનું કર. એને કવીતા ચોટતે પોતરી પર બહુજ પ્રેમ છે માટે તુંબી એની આગલ જેમ ગમે તેમ ફેંકીને કવીતા બોલ. અરે એમાં કંઈ નથી, બસ છેલ્લા કાશીયા બોલ સરખા જોઇએ. જાણે પહેલી લીટીમા છેલ્લે બેંસ બોલ આવો તો પક્કી પારો આવવોજ જોઇએ. નહિ તો પેલી મેં તુંને ડીયર, માંધ ડીયર તુંને આપું ઘણા ચીયર, તે વારી બોલજો સમજ્યો (બાંધમાય આગલ જઇ તેણીને) દીકરી હવે તું એવણ સાથે આપરાં ઘેરે જઇ નાશતાનો બંદોબસ્ત કરાવ (પેસી આગલ જઇ તેને) મીં અરધીની ચારવારી, હવે હું જઇને લગનના તેડાંની ચીડી છપાવી આંઉછ. તમેમી મારાં ઘેરેજ હમણા ચાલો ને સાથે નાસ્તો કરો. જરા માફ બીલીમોરાના ઘરભનું અચાર તો ચાખજો! ઓ અચાર હું વેલાત મોકલવા માંગુછ, પણ ઓ માટે સરકારની પરવાનગી મેળવવી જોઇએ. મેં પારલામેંટમાં નોટીસ તો મોકલાવેલી છે. કેહજો ધંગરેજોને ગરબ સહતો નથી તેથી વેલાતમા ઘરભ મોકલવા દેવામા આવતો નથી. કેહજો ઓ લોકના પેટ છુટી જાયછ. હવે બધાં સાથે મળી ઓક ગીત ગાવો જોઈં !

(બધાં સાથે મલી ગીત ગાય છે.)

ગાયન રૂપ મું. ઇંગ્લેન્ડ.

(તમે જોઈ ને અજળ ના થાવો મારા બાઈ (રાહ)

સૌ દિલથી ખુદાને નમો, નમિયેંજી પ્યારથી હમો,
એવાં કામ કરો તમો, કે તેની નજરમાં બધાં ગમો,
જે દુખ પડે તે ખમો, આવશે તેનોખી સમો,
પહેલાં અવત્યાંમા રમો, પછી સુખે તમે જમો.

કેારસ—

આ દુનિયાનું ચકકર, માં એવું છે મકકર
દેખાડે સોનું નકકર, દેખાડે સોનું નકકર—આ દુનિયાનું
પણ માંહેથી નીકલે લકકર.

અંક ત્રીજો. પ્રવેશ બીજો.

જંગલ.

(શાપુર શોકાતુર અવાજે ગીત ગાતો દાખલ થાય છે)

ભાવન રડ મું.

(છંદગી કહેતે હયે દુનિયાસે ગુનર જનેકો) રાહ

દુનિયા છે લામ રંજથી ભરપુર, ચક્રચુર છે.

ત્યાં જોસો ત્યાં માહિતમનીજ બધે પુર છે.

અરે ! એમાંથી નથી કશો છુટવાનો ધલાજ—૨

સ્યાનો હોય તે સખરીથી ખમે, જે ખુદાનું મંજુર છે.

શાપુર—અફસોસ ! અફસોસ ! એક છેલ્લી તકની ગુમ થઇ,
બદમાસ ધનજો એક વખત ફરીથી છટક્યો. અહાહા, તે
ફૂટા થયો હોતે તોજ મારી છંદગીની મોજ થતે. હવે
છંદનું શું ખપનું ? રાત દિવસની હેગત ધસકથી મારી
જાતી કેવી ધડકેજ ? હું અંચીતા અવાજ સાંભળી કેવો
ચોંકુંજ ? ઓ દુનિયાને પેદા કરનારા રોશનબાપ ! ઓ કુલ
જગતને હસ્તીમાં લાવનારી ગેળી શક્તીઓ ! ઓ ફરેસ્તા
ઓ ! ઓ અશોના રહે ! મને બચાવો, મને મદદે થાવો,
મારી કાંઈ દાદ લેવો; પણ શું દાદ લે ? મારા હાથજ
લોહીથી ખરડાએલા !

(આજ પળે ધનજો માછલથી આવી તેને સાંભળે છે)

હું લોહીથી રંગાએલો, લપતાએલો, મારા ખ્યાલોજ બસ
લોહી અને લોહીનાજ ! મારે આખે દીક્ષે લોહી ! આખાં
તન બદનમા લોહી ! મારો બધો પોશાક લોહીથી રંગાએલો
છે ! ઓ લોહી ! લોહી ! (દીવાના જેવો થઇ) ખુન, ખુન, ઓ,
ઓ મને રૂઢ દેખાયજ ! ઓ, તેજ, બસ, તેજ, તેજ,
એહેરો તેજ દીક્ષ, તેજ પોશાક, તેજ કાળી રાત અહા !
અહા ! (એશુધ થઇ જાય છે)

(ધનજો તેની પાસે જઇ તેને સાવધ કરે છે)

ધનજી—શાપુર, શાપુર, કેમ શું છે? ઓ શું થેલાં કાઢાડેછે?

શાપુર—(પોતાની આંખ ખોલી) ઓ પીરોજશાના રૂઢ, તે કીરતારે મારી પર કીનો લેવા થકી આખરે તુંને મોકલ્યો (એકદમ ઉઠી) લે માર, યસ માર, હું તથ્યાર છું!

ધનજી—શાપુર, શાપુર, મારી તરફ જો, હું તો તારો દોસ્ત ધનજી છેઉં!

શાપુર—કાણે? પાછો તેજ, હારેમન, ઓ કંગાલ દેવ, શું કામ મને રીખાવેછે? શું કામ મારી પુઠે લાગોછે? ઓ તારું લાઠી પીવસ, તુંને ક્યદી નાખશ!

(શાપુર ધનજીની ગલચી પકડેછે. ધનજી જમ તેમ છુટા થાય છે)

ધનજી—યસ શાપુર, યસ, એમ હમેશાં ઉસ્કેરાઈ ના જા. મેં તુંને શું દુઃખ દીધુંછે? હા, હું તારી પાસે પછસા માંગતો હોવશ, પણ તેમાં મારો શું વાંક? આપણે બાર વરસની વત પર જે લુટ મેળવી તેનો તેં મને એક પાઈ ભારખી હીરસો નહિ આપ્યો અને પોલ થઈ ગીયો, ને હયાં આવી તું સુખી થયો; તારાં નસીબે જોર કીધું, તારી પર એક પછસાવળી ને ખુલસરત છોકરી મોહી પડી, જ્યારે હુંતો જેવો કંગાળ હતો તેવોજ રહ્યો. હવે બોલ જે હું કહું છું તે રાસ્ત છે કે નહિ?

શાપુર—(નરમ પડી જઈ) તારી સાથે ચલાવેલી તે નાલાએક ચાલ માટે હું ખરેજ પસ્તાઉંછે; પણ હું શું કરું? તે વખતે મારી હાલત કેવી તંગદસ્ત હતી? જ્યારે તારી પાસે તો તે વખતે જરા ઠીક હતું; પણ તે સધળું તેં જુગારની તેબલપર ગુમાવ્યું, તેમાં કાંઈ શું કરે? આખરે તું એક લુતારો થયો, ને તારી બદખખતી વધતીજ ગઈ! હવે જો તું સુખ એન ભરેલી છાંદગી પસાર કરવા માંગતો હોય ને બાકીના દહાડા આરામમાં તુંને ગાલવા હોય, તો હું તુંને મદદ કરવા તૈયાર છું. મારી પાસે જે કાંઈ છે તેમાંથી હું તુંને અરધું આપવા માંગુંછે, અને પછી મારાં લગનના મદલામાંથી તુંને આપશ તે તો જુદું; પણ તે એક શરતે.

ધનજી—તે શું શરત ?

શાપુર—તે એજ કે તું હયાંથી ચાલ્યો નય અને કોઇ દુરના ગામમાં તારો વસવાત કરે, ને તારો ચોરીનો ધંધો મુકી દઇ આગર દરકારથી જીંદગી પસાર કરે. હું તુંને દર માસે ચોકકસ રકમ પુગાડતો રહેવસ, પણ મને માલમ પડશે કે તું પાછો લુતફાતમાં પડ્યોજ તેજ વખતે હું તુંને આપતો બંધ થવશ. બોલ આ શરત તુંને કબુલ છે? તારે ખાતર તો નહિ પણ તારી દીકરીને ખાતર તું આય કબુલ કરશેજ?

ધનજી—ઓ મારી દીકરી, દીકરી, એક પુરી દીકરી. ખરેખર શાપુર, તેં મારાં એક પુરાં ફરજાંદની યાદ દેવાડી મારાં દીલ મોમ મીસાલ નરમ કરી નાખ્યુંજ. હુંથી આય રખડેલ જીંદગી થી કંતાળી ગીયોજ, જેથી મારાં તે એક પુરાં ફરજાંદ સાથે કેથે નચીંતાઇથી બાકીના દીવસ પસાર કરવા માંગુંજ. મને તારી શરત કબુલ છે, પણ હું તારી પર ભરોસો કેમ રાખું?

શાપુર—કાંય નહિ ?

ધનજી—તારાં મનમાં તો મને પહોંતો કરી નાખવાનો વિચાર હતો, અને કદાચ હજુથી તેમજ હોય. પેલા ખાનસાહેબના બંગલામાં ચોરી થઇ, ને તેં હમારામાંના એકજન પર ગોલી છોડી, ત્યારે તારાં મનમાં તો એમજ હોશે કે તે હુંજ હોવશ ?

શાપુર—ધનજી, તે દિવસે તેં મને કેવો ઉશ્કેરિયો તો, તે તો તુંને યાદ હશેજ, પણ તે હવે વાત છોર, બોલ હવે તું શું કરવા માગેજ ?

ધનજી—હું હમણા તો પુને જવા માંગુંજ, જ્યાંથી થોડા દીવસમાં પાછો આવી તમુને મળશ.

શાપુર—હીક, ચાલ આપરે એ બાબે ગોઠવણુ કરીયેં.

અંક ત્રીજો. પ્રવેશ ત્રીજો.

(મેહરહોમજીના મકાનમાંનો ઓરડો. મેહરહોમજી વાંચતાં હેખાય છે.)

મેહરહોમજી—(વાંચીને ચોપડી યાબુએ મુકી) અહાહા ! આય રસ્તમ નામાંમાં લખેછ કે રસ્તમ પહેલવાન રોજ સવારે જરી ગજગર ઉડી ખેતરમાં જઈ પોતાના જોરેમંદ હાથે આખું નારીએરીનું ઝાડ તેના થડમાંથી ઉપાડી કહાડતો તો, ને તે વરે દાતણ કરતો તો, એ શું ખરું હોસે ? હોયુંજ નોંછએ. આય લખવાર કંઈ ખોટું લખેજ નહિ, એને એમ લખવાની સત્તાજ શું ? ખીજું શું લખેછ ? (ચોપડી ખોલી જોઈ) હા, કેહેજે આખા દીવસમાં તણ ઉંદ ખાય, ને છ પીપ દાર પીએ ! બહા, બહા, આફરીન ! આપરે દયાં તો એ ઘરીયાં તાડી પીધી હોય તો જીવ જીમજી જાય. એમનો પેલા કાવશદાર કરાકરીની પારતીમાં પોણા છ ઘરીયાં મેં પીધેલી !

(બારણું ઠોકાવાનો અવાજ સંભળાય છે)

મેહરહોમજી—કાણ છે ? બારણું અલગુંજ છે. ઉધારીને અંદર આવેા જા !

(શીરોઝ ને તીસ્માર આવે છે)

શીરોઝ—સાહેબજી શેઠ !

મેહરહોમજી—(ખેડેને ઉંચેથી નીચે જોઈને) જાવા આવેા, કેમ સાહેબ, કાંઈ મારી આ ગરીબ ઝુપડીમાં આવવું થયું ? કાંઈ ફરમાસ હોય તો બેલાશક કરો. બેસો ભઈ બેસો.

(શીરોઝ ને તીસ્માર તેની આગલ બેસે છે)

શીરોઝ—ફરમાસ તો કાંઈ નથી સાહેબ, ફક્ત એક ગુમ થયેલા પારસી ગ્રહસ્થ કે જેવણુ મારા દુરના સગા થાય, તેવણુ માટે જરા આપ સાહેબને ખજાર પુછવીછ, તે તરફી માફ કરશો. હમે પહેલાં સુરતમાં ખજાર કહાડી તો હમને માલમ પડ્યું

કે એવણે પોતાનું નામ બદલી નાખ્યું હતું, ને પછી હયાં પુનામાં આવી રહ્યા હતા. હયાં ખજર કહાડતાં હમને જે તણ જણે તમારાં ઘેરનું ઠેકાણું આપ્યું, જેથી હમે હયાં આયા.

મેહરહોમજી—પુછો લઈ જેલાસક પુછો, એ તમારા ગુમ થયેલા સગાનું નામ શું ?

શીરોજી—તેવણનું અસલ નામ તો અરદેસર હતું, પણ તેવણે પોતાનું નામ બદલી પીરોજશા પાવડી કરી રાખ્યું હતું !

મેહરહોમજી—પીરોજશા પાવડી ! પેલો લુચ્ચો બદમાસ ! તેતો મારાં ધ્યાનમાંથી આજે બાર વરસ થયાં છતાં નીકળ્યો નથી !

શીરોજી—બરાબર તેવણના ઘરમાંથી ગયા ને આજે બાર વરસ થયાં, પણ સાહેબ ! એવણ માટે તમે લુચ્ચો ને બદમાસ કાંય બોલો છ ? જરા ખુલાસાથી કહેશો તો ઉપકાર થશે ?

મેહરહોમજી—અરે બાપુ, એને તો મારાં દશ હજારના દાગીના ઉચાપત કીધાં ! જુવો હું તમને બધી માંડીને વાત કેહું. આસરે બાર વરસની વાતપર એ પીરોજશા પાવડી સાથે મને ઓળખાણ થઈ ને હમણે ઘણીજ ઘાડી દોસ્તી બાજી. તેની પર મારો પુરો વિસ્વાસ હતો, ને તેની ઘણોજ લાયકી વાળો હતો ; યાતો મને તેવો દેખાયો. એક દિવસે મેં મારી પાસેનાં કેટલાંક પડી રહેલાં અસલનાં ઘરેણાં તેને દેખાડ્યાં ને તેને કેમ વેચવું તે તેને પુછ્યું. તેણે મને કહ્યું કે જો હું તેની પર વિસ્વાસ રાખી તેને તે બધાં આપું તો તે મુંબઈ જઈ ઘણીજ સારી કીમતે તે વેચી આવે. પહેલાં મેં આનાકાણી કીધી, પણ પછી તે જણસમાંની કેટલીક કહાડી આપી, ને બાકીની રહેવા દીધી, કે જોછએ પહેલાં એટલીનું શું ઉપજેછ. પીરોજશાએ તે લીધી ને તે મુંબઈમાં ઘણી સારી કીમતે વેચી આપ્યો ; આથી મારો તેની પર પુરો વિસ્વાસ બેઠો ને પેલી બાકીની જનસખી મેં તેનેજ વેચી આવવા જણાવ્યું. તે તેમ કરવા કબુલ થઈ પેલી જણસ લઈ ગીયો, તે ગીયોજ ; તે આજની ઘડી સુધી અલોપજ થઈ ગીયો. મેં પોલીસમાંથી ખજર આપી

પોલીસે ગામેગામ શોધ ચલાવી, પણ કાંઈજ નહિ. તે ક્યાં ગેય થઇ ગીયો તે આજની ઘડી સુધી કાંઈજી જણાવી શકતું નથી !

શીરોઝ—(બાબુએ) અપ્સોસ, અફસોસ, આય કેવું ભોપાળું, મારો પોતાનો ગાપ એક કમીનો ઠગ ! હુતારો ! ચોર ! મારું મ્હોટું હવે હું કાંઈને કેમ દેખાડસ ? (મેહરહોમજીને) પણ સાહેબ, તમારું શું મત છે ? શું તમેજી એમ ધારો છ કે એ તમારી જણસ લઇને કેંઈ નહાસીજ ગીયો ?

મેહરહોમજી—તે કંઈ કહી શકાય નહિ. એ પીરોજશાન દોસ્તોમાના કેટલાકો ઉઠાઉગીર હતા, અને તેઓ સાથે નહિ ફરવા માટે મેં તેને વારંવાર ચેતાવ્યો પણ હતો.

શીરોઝ—તેઓમાંના કાંઈનું નામ નીશાન કહેશે ?

મેહરહોમજી—(ધીચાર કરી) એકતો ધનજી ધાનખાઉ !

શીરોઝ—ધનજી ધાનખાઉ ! અરે તેતો હમણાજ હમારાં ગામમાં આવી ગયેલો ?

તીરમાર—હા, હા, પેલા હીરા તાડીવાળાના પીઠાંમાં પેલો પેશાગીર આવેલો તેનુંજ નામ ધનજી ધાનખાઉ હતું !

મેહરહોમજી—એ ધનજીના જે ચાર સગાં હયાં મારાં ઘરની બાજુ માંજ રહેજ. અહા, બોદાની લાકડીને અવાજ નથી, એ પોસાગીરે કંઈ કુચના ઘેર ભાંજ્યા, પણ તેનો ફટકો એને સાબુત પડ્યો. ગઇ પરમ દીનેજ એની એક પુરી દોકરી મરડીનો ભોગ થઇ મરણ પામી. એનાં સગાંઓએ એને તાર કરી તેડાવવા ઘણું ચાલ્યું પણ એ ભામતાનું ઠર ઠકાણું હોયજ ક્યાંજે એને તાર કરી બોલાવે ? એ બદમાશ મારાજી ઘણા રૂપિયા ખાઇ ગીયો તો, એની સાથે વરી બીજીની એક મોરના પીંજમાં કાગડો હતો !

શીરોઝ—તે કાણ ?

મેહરહોમજી—કાંઈ શાપુર મોતાફરામ કરીને—

પ્રીરોઝ—શાપુર મોતાફરામ !

મેહેરહોમજી—હા, એને તમે ઓરખોય કે ?

પ્રીરોઝ—અરે એતો હમારાં વસઇ ગામમાં એક મહાન ફીઝસુફમાં ખપેછ !

મેહેરહોમજી—તે હયાંગી તે એવુંજ દોલ ધાવતો તો, તો જોડે તે ઘણો ભણેલો હતો, મગર ધ્યાનતનો સારો નહિ. એ ને ધનજો મેહ જાણી દોરતો હતા ને પીરોજશા પાવડીની અમલતામાં તેઓ સાથેજ ફરતો હતો. એ હમારાઓની લુચાઇ વીશે હું વારંવાર પીરોજશાને ચેતાવતો તો પણ તે માફ માનતો નહિ.

(આજ પળે ધનજો દાખલ થાય છે ને થોડી ધણી વાત-ચીત સમજે છે)

ધનજો—ઓ હો, મેહેરહોમજી ! હજી પેલા લુચ્યા પીરોજશા પાવડી ને ભુલતાજ નહિ કે ? તે દીક તમુને રમાડી ગીયો હં ! (તીરમાર અને પ્રીરોઝ પર નજર પડતાં ધનજો ચોકે છે) વાઈં પણ મારાં ઘેરને તાલુ કેમ ? હું હમણાજ દુર વેરથી આયો ને જોઉંછ તો બારણાં બંધ ! મનમાં મકું આપણા પાડોશી મેહેરહોમજીને તેઓ કાંઇ કહી ગીયાં હશે જેથી હું લાગતો હયાં આયો ?

મેહેરહોમજી—તું ઘણો મોડો આયો, તારી દીકરીતો ગઇ પરમ દીનતી મરકીનો ભોગ થઇ મરણ પામી, ને બધાં તારાં સગાંઓ ઘેર ખાલી કરી ધરમસરામાં રહેવા ગીયાંછ !

(ધનજો બહુ ચમકી શોર કરે છે)

ધનજો—શું મારી દીકરી મરી ગઇ ? માઈં વહાલું ફરજંદ ગુમ થયું ? ઓ ત્યારે આકાશી આવાજનો ફટકો આપ્પરે મને પડ્યો. બસ આખી દુનિયા હવે ભસમ થાઓ ! ઓ દેવતાઓ ! તમે તમાઈં જોર ચલાવી આય પાપી દુનિયાને બારીબરી ખાક કરો કે ઈનસાનો પાપ કરતાં અટકે ! ઓ પીરોજશા પાવડી

તારાં ખુનથી મેં શું મેળવ્યું? કાંઈજ નહિ, કાંઈજ નહિ,
પણ પેલી કહેતી છે તેમ ખુનનો! બદલો આપવાત!

(ધણાજ જુરસાથી પોતાના કમરબાંધમાંથી પીરતોડા જેવી
કહાડી તે પોતાની છાતીમાં મારી દે છે, સઘળાં તેની
આગળ દોડી જાય છે, પણ તેટલાં તો તે લોહી હવાણ
જમીન પર પટકાઈ પડે છે, ને હજુ થોડો ધણો
જીવ તેના બદનમાં રહેલો હોવાથી તે ભાંગા તુટા
શબ્દોમાં પોતાના ગુન્હાનો એકરાર કરે છે.)

ધનજી—(અચકાઈ અચકાઈને) મેહેરહોમજી, હવે હું તે દાદારની
દેવડી પર મારાં પાપોનો જવાબ આપવા જઈશ. હવે
છેલ્લીજ ધડી મારી રહેલી હોવાથી મારે સાચે સાચું કહી
દેવું જોઈએ. પોરોજશા પાવડીનું મેં ને શાપુર મોતાફરામે
ખુન કીધું હતું. તમારા દાગીના તે તમારી પાસેથી વેચ્યા
માટે લઈ ગયો, અને પછી એ વાત તેને હમને કહી
એટલે હમે તેનો રસ્તો કરી નાખવાની મસ્લત કીધી, ને
રાતે એક એકાંત ખેતરમાં તેનું ખુન કરી તેને દાતી દીધો.
(એકદમ ચમકી બેસે છે) ઓ, તેજ દેખાય, તેજ વખત,
તેજ રાત, ઓ મને તેનું રૂહ દેખાયજી! (મોટો પ્રકાશ થઈ
ધ-ગનને રૂહ દેખાય છે) ઓ, ઓ, તેજ, તેજ, તેજ, (મરણ
પામે છે)

(ધનજી એક દ્રવ્યનું ખાઈ મરણ પામે છે. બધાં માહેતમ
કારક દેખાવે તેને ડોળા ફાડી બેસે છે. શોકાતુર
શ્વુઝીક ચાલે છે. ધીમે ધીમે પડદો પડે છે.)

અંક ત્રીજો. પ્રવેશ ૪ થો.

બાગ.

(તીસ્માર ને શીરોઝ દાખલ થાય છે. તીસ્માર ઉરદુ ગાયન ગાય છે. શીરોઝ શોકાતુર દીસે છે.)

ગાયન ૨૭ મું.

(છુટા નારીકા સતપન વોહ છુટા). રાહ.

છુટા દુનિયાસે નેકીકા ખાન છુટા.

કહાં હયે વ્હો પીરો મરદો કાંહાં હયે,

આજતો હયે ધરકુ ઉરકુ લુતા—છુટા

દુનિયાકા કારોબાર ખીગરા, ખીગરા, ખીગરા,
ખીગરા, હાં,—૨

સખકો દે એલાહીતાલા,

સખકો સાલેહ કર, ગરીબ પે નેગાહ ધર

ખુશી ખુરમી ભર, તું યજ્ઞદાન

તું હયે સખકા પાસખાન.

શીરોઝ—તીસ્માર, તારું વિદવતા ભરયું ગાયન બોલેબોલ ખરું છે. આ જુડી દુન્યા હજારો કાવાદાવા અને ફંદ ફરેખથી ભર પુર છે. અફસોસ, મારા મરહુમ વહાલા પીતાનુ કરપીણ હાથોએ કમકમાત ભરયું ખુન થયું. ઝો તે પાપીઓએ તે મારા ખુઝરગને રેંહેસી નાખ્યો, તે કંગાલોએ દાગીનાની લાલચે તેને દાર કીધો, ઝો મુજ, પાપી, કરપીણ, શાપુર, શાપુર, હવે ત્રણ લાકડે ચઢી જવાનો તારો વખત આયો, અહાહા! તેં એક નીરદોશ કુમારીકાને ફસાવવાની વેત્રણ કીધી, તારો લોહીથી ખરદાએલો હાથ તેણીના હાથમાં આપવાની બાજુ રચી, પણ તે કીરતારે અંતની ઘડીએ તારું ભોપાલું બહાર પાડ્યું; તારાં પાપનો ઘડો આખરે પુતો, ઝો દૈત દૈત, હવે તું તે સાહેબ આગળ શું જવાબ આપશે? દોજખના દેવો તુંને કેવા કાળા ગારમાં નાખશે, ઝો કીનો! કીનો!

તીરમાર—શેઠ, શેઠ, એટલા ઉશ્કેરાઈ ના જાઓ, પાપીઓને અલ્લા જ ઉધાડ પાડેછ, ને તેજ તેઓને સજા કરેછ; આપણને કાંઈથી ધીલ કર્યા વગર હવે વસઈ ઉપડી જવું જોઈએ ને એ લુચ્ચાની ધન નસલ નાબુદ કરવી જોઈએ. ધનળનો મરતી વખતનો એકરાર મોખેદ મેહેરહોમજીએથી સાંભળ્યો છે એટલે એવણુ શાક્ષી આપશે, ને એની પર વારંટ નીકળશે.

ફીરોઝ—હા, હવે ધીલ કરવી નહિ જોઈએ. આજનીજ ગાડીમાં આપરે ઉપડી જઈએ, ને કાલે તો તે લુચ્ચાના મુસ્કા તાટ થઈ જશે. ઓ પાપી, પાપી, હવે તારી વારી આવી!

(ફીરોઝ ધણાંજ ઝનુનથી ગીત ગાય છે, તીરમાર તેને સમજાવવાની વેતણુ કરે છે)

ગાયન ૨૮ મું. ઇંગ્રેજી.

ચક્રમા ચલતા છલતા જલતા મુજકો એહ કયા દીલમે સમજા (રાહ)

ઓ મુજ પાપી તુને કાપી
તુકડા કરશ લોહીથી છાપી
તારાં પાપો દાદાર માપી
નાખશે ગારમાં ચાંપી.—ઓ મુજ

મારં પડશે સનનનનનન

અવાજ થશે ખનનનનનન

તુંને પકડી, નાંખશે જકડી, જસે તું બહુ અકડી.

(ગાયન ખલાસ થતાં બેઠ જાય છે)

અંક ત્રીજો પ્રવેશ પાંચમો.

(દિન્યારજના મકાનનું દેવાનખાનું આઘ અને પેસી એક સેરફાપર બેઠેલાં દિસે છે. પેસી ગીત ગાય છે)

ગાયન રહે મું ધંગ્રેજી.

Bric-a-Brac-air.

અહા ઘોડા મેરા ચલતા (રાહ)

અહા તું મારી ગુલબદ્દનની નારી કેવી વ્હાલી છે,
તારી ખુશસુરતી પર જાલી ભરવા, તખ્યાર તારો આ માલી છે.
તારી મોહીનીની બસ લેહેર આપેછ, આ તારી એક બાલી છે,
તારી બાલોની લપંટ સાથે, તારી આંખ કેવી કાળી છે.

તારાં હાશન પર આંદળી શરમાયે છે,

સુરજ પોતાનું સર ધાંકેછ.

તારા દિવાર દેખી તારા લજવાય છે

એ બધી સરસાઇ સાંખેછ

હું ખજંજ કહેવુંછ જો જનન—ચાહુંછ તુજને મારા પ્રાણ-અહા.

કેારસ

ખોદાએ નારીને ખુશસુરતી સગ્નદ છે

મરદોનું દીવ છતવા એ તેઓથી ભગ્નદ છે

નથી મરદોમાં ખેંચાણ, એ તેઓથી તગ્નદ છે

ખેંચાણ છે એટલુંજ, જે તેઓની મરદાઇ છે

પેસી—(ગાયન બલાસ થતાં તેણી આગલ ગુંડણમંડી પડી) વ્હાલી
આઇ ! હું તારોજ છું. મને એક બચી કરવા દે.

(તેણી પોતાનો ગાલ આપે છે, તે બચી કરે છે)

પેસી—(બાજુએ) છટ ! કંઈ પાણી નહિ મળે આપરે જે કદિએછ
તે કબુલ કરી દેછ, બીચારી ભોટ છે (તેણીને) હવે આપરાં
જલદીજ લગન થશે ?

આમ—હા, હવે આંકએક દહાડા રહ્યાછ, બધી ચીડીઓ વહેંચામળી ચુકીછ, ને પપાએ જવેરીઓ ને કાપડીઆઓને મુંબઇ ઓરડરોબી મોકલ્યાછ. હવે થોડા દહાડામાં ફીરોઝખી આવી લાગસે ને આપરાં લગન મોટી ધામધુમથી થશે.

પેસી—(ખાનુએ) એની એક આંખ મોટી છે ! (મોટથી) ત્યારે તમે એથી ઘણાં ખુશી છેઓની ? (ખાનુએ) દાખી આંખ મોટી છે હં !

આમ—એ વરી સવાલ કેવો ? બેશક હું ખુશી છું ?

પેસી—કાંય ?

આમ—તમે તમારી ખારીએ બેસીને પીકચર રંગતા તા, તે હું હંમેશાં તમારો સુંદર એહેરોજ જોયા કરતીતી ને (શરમધ) તમુનેજ યાદ કરયા કરતીતી !

પેસી—(ખાનુએ) જટ ! એતો નાકમાંથી બોલેછ ?

આમ—વરી આપરે પલુયા પછી રોજ શું શું કરશું તેને લગતું મેં એક પ્રોગ્રામ બનાવી રાખ્યું'છ, જે તમારી મરજી હોય તો તમુને વાંચી સમગ્નઉં.

(ખીસાંમાંથી કાગળ કહાડે છે)

પેસી—વાંચોની જોઉં ?

આમ—(વાંચતાં) જુવો સાંભળો; સવારના આઠ વાગામાં ઉઠવાનું.

પેસી—(છછણી પડી) જટ, જટ ! આઠ વાગામાં એટલું સકારે કોણ ઉઠે ? દીવર નવ વાગે ઉઠવાનું લખ.

આમ—(પેનસીને કાગળમાં સુધારી) વાહ ! ત્યારે નવ વાગે. પછી ત્યારે આપરે સાથે સ્ટેશન પર ફરવા જઇશું.

પેસી—કુ ! સ્ટેશન પર કોણ જાય ! નકામુ ટ્રેનના ધુમાડાએ ગલું સુજી આવે ! એના કરતાં તો પેલા કાસમ કુતારના તબેલામાં રોજ સવારે બક્ષદોને નાંર મારેછ, ત્યાં જરા બે ઘડી ફરી આવ્યે તો જીવનો જીવ બહેલાય ને વરી સાથે લાગું.

જેવાનું મળે. તેમજ વરી આપુને જોઇને એ લોકો બહો
પર નાર ભારતી વખતે ધાતકીપણું નાંહિ ગુજરે, એટલે
પુનઃ હાંસલ થયું? ફરવું ને ફરવું, ને પાછો સવાળ.
ત્યારે રોજ હયાંજ જવાનુંજ લખ. (બાબુએ) દાગી નહિ
જમણી આંખ મોટી લાગેછ !

આઇ—વાઈ ત્યારે, જેમ તમારી મરજી. હું તમારીજ મરજીનું થવા
દેવસ. (કાગલમા સુધારીને વાંચે છે) ત્યારે સવારે કાસમ
કુતારના તમેજામા બહોને જેવા જવાનું. વાઈ પછી
નાસ્તો લેવાનો, જેની વાણીઓની મેં લખી રાખીછ.

પેસી—(બાબુએ) જે કહીયેંછ, તે હાંજીહાં કરેછ, જોઇએ જરા
વધારે ચાંપી જોઇએ. પાણી કેટલું છે તે જણાઇ આવશે.
(મોટેથી) મકું એ કેઇ કેઇ વાણી લખીછ ડીયર, જોઇએ
જરા વાંચની?

આઇ—હા, સમજો, પહેલાં કાફી.

પેસી—(છછણી પડી) બરી કાફી! સવારના પહેરમા કાફી શું? એના
કરતાં તો આપરા પેજા બમન બુકકાના પીઠાંમાંથી
નીતરો કાચ જેવો કલઇ બેવરો મંગાવ્યો હોય, ને તેના બે
કોપતાં ચહરાવ્યાં હોય તો વરી પેટમા તાહરક પર ને કામ
સુજે તે જુદું. ડીયર, તું એ તારાં બેજી કોટક રેહેવા દે.
આપરું જુનું તે સુનું. આપરા કીયા આપદાદા કાફી પીનાતા?

આઇ—જેમ તમારી મરજી! હું તમારીજ મરજીને તાબે થઇ રહે-
વશ, ને જેમ કેહેશો તેમ કરશ. વાઈ તેરે (કાગલમા સુધારે
છે) સવારના બેવરો.

પેસી—(બાબુએ) ઓતતારી! આય તો સદંતર બોલ્યું છે? એની
સાથે પાટલો કેમ ફાવસે! વરી શુંગણું બોલેછ! છટ એ
બેરી આપુને નહિ ચાલે! જોઇએ જરા હજી વધારે ચાંપી
જોઇએ. (મોટેથી) મકું ડીયર તેં તરેલા સાંપ ખાધાછ કે?

આઇ—(છછણી પડી) તરેલા સાંપ? જાવ જાવ એ શું થેલું
ગાંડું બોલોછ?

પેસી—(જાણુએ) એમતે કંઈ છેકજ ભોટ નથી, જરા વધારે દમ કરી જોઈએ. (મોટેથી) ઓતતારી! તારે તેં તરેલા સાંપ નથી ખાધા કે? અરે હવે તો મુંબધમા મતનને ઠેકાણે સાંપ વેચાયજ, તે તમે ગાંમરયાંઓને શું ખચર પડે! ખાટ-કાઓની જગાએ હવે મદારીઓ સાંપ લઈને મારકીતોમા વેચવા બેસેજ. ત્યારે આપરે હયાંથી સાંપ પકરાવી મંગાવશું ને નાસ્તા પર હાથ મારશું!

આઈ—(ગુસ્સાથી) મરે એશું તમે શાકું શાકું બોલોજ?

પેસી—(જાણુએ) વ્હા, વ્હા, કાંડો ખીણે જ, છે એમ તો પાણી છે (મોટે દમથી) નહિ જે હું ખાઉં તે તારે ખાવુંજ પડશે!

આઈ—(નરમ પડી જઈ તેના ગણે હાથ નાંખી) જેમ તમારી મરજી, વ્હાલા. પણ મરે નાશતાપર સાંપ! મુંવું બોલતાંજ કેવી ખીક લાગેજ?

પેસી—અરે કંઈ નહિરે ડીયર, એતો પેહેલાં આપુને એમ લાગે. એમ તો વાણિયાંઓને બુમજાના નામથીજ ઉલટી થાય, ને સાહેબ કોકને જીવતી ખીસકોલીના લોહી ચુસી જતાં જોઈ આપરે સુગંધ ઉડીયે. એ મુજબ દરેક ચીજ પહેલાં ખાતાં સુગ લાગે, પણ પંછી એક વખત મોંહોડે બતાકો લાગો કે કચર કચર ચાવ્યાજ કરો! તું તરેલા સાંપનો સ્વાદ તો જોજે, કેવો સુકાં તુરિયાં જેવો લાગેજે તે! (જાણુએ) છટ, હું તો મકું છેરઈને ઝાડના ઝાડ તોડી પારસે પણ કંઈ નહિ. ખીલકુલ બોકરી જેવી બોકરી છે ને વરી સાથે એક આંખ મોટી ને ગુંગણુ બોલેજ. કુ, એ જા આપુને નહિ ચાલે. આપુને તો એકના સાત જવાબ આપીને ઉભી રહે તેવી જોઈએ (તેણીને) પણ ડીયર તું એક ચીજ તો ભુલી ગઈ! સવારના તો હું તુંને પેન્ડીંગતું લેશન આપવા માંગુજ, તેની નોંધ કરી રાખજે,

આઈ—હા, ખરા હું તો તે ભુલીજ ગઈ.

પેસી—(ગુંગણું બોલી તેણીની ખીચ પાડી) ને હુંખી ભુલી ગીયો.

આમ—એ તમારા અવાજને શું થયું? તમે નાકમાંથી કાંય બોલો છો?

પેસી—(બાબુએ) પોતે બોલે છે ને મને કહે છે. (મોટેથી) જરા ઊંક આવે છે (છીક ખાય છે) હવે ડીયર તું જઈને પેલાં તેં ચીતારેલાં પીકચરો લઈ આવ. જોઈએ કેવાં પારેલાં છે?

આમ—(ખુશીથી) હા, જરા બેસો હું હમણા લઈ આઉં!

(નય છે)

પેસી—(એકલો) મામલો તો છેક હદ સુધી ગયો! આપુને ખચર નહિ કે આય પોરી આવી ગઈ જીવે છે! જે કંઈ કેહેયું તેનો બસ એકજ બકરીની કાણી બેંચે કરીને જવાબ આપવાની. ફલાણું એમ થવું જોઈએ. (અવાજ કહાડી) બેં ફલાણું એમ નહિ કરવું જોઈએ જવાબ બેંચે. એ શું? આપુને બા એ નહિ ચાલે. આપુને તો વીછનની કાણી લડે ને માંછણની કાણી હાથમા કાઢતાં બદલે સપાટ પકરીને ઉભી રહે તેવી બૈરી જોઈએ. એનું નખખોદ નય એના ધાંખરાનું! તે લુચ્ચાએ કેથો મને એને પહંરાની દેવાનો વિચાર કરીનેજ આય અગાશી પર બેસારી રાખી હોસે. એકઝીળીશન પર પાણી ફરયું, ને શિવાજીના વાઘ નખની ધુળમાંથી થઈ ગઈ. પણ હવે એ બળામાંથી છુટું કેમ? આય મારાં હુલકાઈ ભરેલાં કામથી મને ચરાચર ધડો મળ્યો છે કે કાઢળી બૈરીના આચાર વિચાર જાણ્યા બાદજ તેણીને ઉચકી લઈ જવી જોઈએ. એમનો એમ લાગ્યો એને ઉચકી ગીયો હવે એની સાથે પણ્યા વગર છુટકો નથી; પણ પણ્યાથી તો એ બીચારી ભોગમા પડશે? હા, હું તો એનો જોરસો ઉશ્કેરવા આખીને આખી તાંચલીજ એના દીલમા ભેડી દેવસ. આપુને કંઈ એવું બકરીની કાણી બેં બેં કરવાનું ચાલે નહિ. એની સાથે પણ્યા ના કે હું તો સાતએક વરસ બટંબે હવા ખાઈ આવવું પડશે! હું એને ઉચકી ગીયો છ ને વરી કેડ કીધી છ, તેમજ વરી પેલા સુકી કોલમીવારા સાથનું એનું કાજળી ભાંગુ છ (સામે જોઈ) ઓ પણ એ કોલમીવારો કોલીજ હયાં આવે છે!

(જમશેદ દાખલ થાય છે)

જમશેદ—(પેસીને જોયા વગર) બધું સમાધાન થઇ ચુકું. એ નવી સાથેની પ્યારમાં પડી ચુક્યા ! અહા ! શું ચેહેરો ! શું આંખ ! શું નાખ ! શું પાંખ !

પેસી—(ખાનુએ) એનેજ પેસી બકરી પાછી પેહેરાવી દઇએ તો કેમ ? જેમએ ત્રાઇ કરી જેમએ. (મોટેથી જાણે તેને સાંભળ્યો નહિ હોય તેમ) અહા ! શું ચેહેરો ! શું આંખ ! શું નાખ ! શું પાંખ !

(જમશેદ ચાંકી તેને જોય છે)

જમશેદ—હલો, મીં પેપરમીટ તમે હયાં છેવો કે ?

પેસી—હા, મીં કાલમી.

જમશેદ—તમે હમણા કાણુને માટે બોલતાતા ?

પેસી—બેશક આઇને માટેજ.

જમશેદ—હોસે, પણ તમે બાઇને બરાબર જોવો તો જરૂર તમારું મત ફેરવો.

પેસી—તમે જગરી છકર ખાવોછ. આયતો ખુશસુરત, ને વરી સાથે સવાલ જવાબ શું તાહુકા તુચકાના ! (ખાનુએ બકરીની કાંણી અવાજ કહાડી) બેંએ !

જમશેદ—છટ, છટ, તમે બાઇને જોવો તો જરૂર એની પર મોહી પડો. એતો બરાબર દોઢ બે કલાક એકી ટગરે જોયા પછીજ માણસ પ્યારમાં પડે. અહા ! શું એની ખુશસુરતી. જુઓ સાબનો :

ગાયન ૩૦ મું. ઇંગ્લેન્ડ.

Sobre Las Olas

અથવા

Over The Waves

જમશેદ—કેવી મધુરી, મારી એ છે બધાંમા પુરી

પેસી—મારી સૌથી નુરી, તે છે તારાવારીથી સુરી

જમશેદ—હા બોકાય બે જરાક છુરી, તો બેસાદે કાલે જુરી

પેસી—મારીની આંખ જુરી

જમશેદ—તેતો કપડી ને કહેવાય જુરી

કોરસ.

પેસી—જાન ઓઢાની જાન, એતો કહેવાય બધાંની હુરી

જમશેદ—જાન બેલાની જાન, એતો લાગે જેમ હોયતી તુરી.

પેસી—જાન દેહેકાની જાન, મારી વગરતો જાવું હું જુરી

જમશેદ—જાન ગુમાની જાન, તારી એવી તે થું છે રૂરી ?

પેસી—(ગાયન બજાસ થતાં) પણ તમને દુઃખતો બહુ ઉપજ્યું હોસે ?

જમશેદ—શાથી ?

પેસી—ગેશક, આઘ જેવી એકે પરીને ચાલ્યા પછી, કાઠ બીજે આવીને તેણીને છીનવી લે એ ઘણુંજ ઘટકી છે. (આજુએ) હવે એ ખુશાલીથી દોઢાનો બની મારો પગ ચુંમસે હં ? (મોટેથી) મીઠ સુકી કાલમી ! હું આઘને તમને પાછી આપી દેવું છું ! (પોતાનો પગ બહાર કહાડેછ)

જમશેદ—(અગ્નયેગીથી) હેં ! નહિ ! નહિ !

પેસી—ખરેખર, હું તેણીને તમને આપી દેકું છું. જાવો લઈ જાવ, એ તમારીજ છે. (પાછો પગ બહાર કહાડે છે)

જમશેદ—(હસીને) ઓહો ! ઉપકાર થયો, પણ હવે બહુ મોડું થઈ ગીયું.

પેસી—એટલે ?

જમશેદ—હું આઘના પ્યારમા પડયોછ, ને હવે કાઠ મને દુનિયાનો ખગ્નતો આપી દે તોખી તેણીને નહિ છોડું !

પેસી—(ટકોરથી) દસ મણ સુકી કાલમી આપે તો ?

જમશેદ—તોખી નહિ. અરે એતો કવી છે કવી ! બોલ બોલતાંમા કવીતા બનાવી દેછ. જીવોની હમણાંજ પોતાની બેહેનને વરે એક દોહરો બનાવી દીધો તે. જીવો હું વાંચું છું :

(ખીસાંમાંથી કાગળ કહાડી વાંચે છે)

આઈ મારી આઈ
જલદી હયાં આવ, નહિ તો તારો ચોટલો જસે પીખાઈ,
તુને થઈ આવશે વાઈ,
તો પછી તારી થવસ હું દાઈ.

પેસી—(ટકારથી) વહા, વહા, વહા, વહા. શું દોહરો છે !

જમશેદ—(ખુશીથી) શું એમા ઝમક આવેછ ! મનેગી એને લગતો
એક દોહરો બનાવવા કહ્યોછ, પણ મારું મગજ ચાલતું નથી.

પેસી—અરે તમેગી, આઈને દેવે ખાઈ, તેને લઈ ગીયો સોડા પાઈ,
તે એઈ ઉચકાઈ. એમ ચલાવી દેવોની, એમાં વરી મુરકેલ
શું છે ? તારે તમારી ખાઈને તમુંને શિખવતાં આવરતું
નથી. મારી આઈ તો એવી છે કે બોલબોલતાંમા કવીતાની
કવીતા શિખવી દેછ. જાવો હું એક વખત ફરીથી કેહુંછ
કે એને હું તમુંને પાછી આપી દેઉંછ.

જમશેદ—પણ તારે તમારું શું થશે ?

પેસી—(હાથ મારી) મારું કલેજું ફાટી જશે, પણ શીકર નહિ.

જમશેદ—જી, જ્યારે જમશેદ બંદો એકની સાથે ચોંતેછ, તારે કદી
પાછો નીકળતો નથી !

પેસી—જેમ કોલમી આપુંને ચોંતે તેમ. અરે ભલા માણસ એમ
આવ એમ આવ.

(ખાઈ દાખલ થઈ તેઓની વાત ધ્રુવી રીતે સમજે છે)

તું તદન ભોલો છે. તેં ખાઈતું નાક ધ્યાનથી જોયુંછ ?

ખાઈ—(પછવાડેથી) એ ! એ પેલો મારે વરે શું કેહેછ ?

જમશેદ—કેમ નાકને શું છે ?

પેસી—અરે રળરનું છે ! રળરનું ! મને આમ એ લોકોના ફરંગી
નોકરે ધરાળર કહ્યુંછ. કેહેજે એ એક દહાડે રેલવેની
લાઇન પર ફરતીલી તેવામા એક ત્રેનની અડફતમા આવી
જતાં ત્રેન ધરાળર એના નાક પરથી ચાલી ગેઈ ને આપું

નાક છુટું પડી ગીયું. પછી એના બાપે ઠાકટરની સલાહ લઈ રત્નનું નાક પેરીસથી કરી મંગાવ્યું, ને તે ચોંટારી દીધું. એતો ખુબ ધ્યાનથી જોવાથીજ માલમ પડે !

જમશેદ—(ગભરાટથી) ખરેખર ! હું હમણાંજ જાણે એની જોડે છે !
(જવા કરે છે)

પેસી—(તેને રોકી) અરે પણ પછી આપરે બધા સાથે મીટીંગ બોલાવીને તપાસ કરશું.

જમશેદ—નહિ મારે હમણાંજ જોવું જોઈએ.

પેસી—તે એ કંઈ એમ થોડું દેખાયે ને. અરે એતો એને માટે જોવાનો ખાસ હોરોસકોપ આવેછ તેમાંથી જોય તેરજ માલમ પડે. જુવોની મારી પાસે તેલસકોપ છે. તમે એ બાળે કોઈ આગલગી જોલતા ના. હું હરિસેથી તેલસકોપ લાવસ ને પછી હું તમને દેખારસ. હમણાં તો તમે ચુપજ રહેજો. તમે પાસેના ઓરડામા બેસો પછી આપરે મસલત કરશું.

જમશેદ—હીક છે, હું જરા દોહરો બનાઉંછ, (જતાં જતાં કાગલમા લખાંન) દેવ લઈ ગીયો સોડા પાઈ. તેણી ગેઈ ઉચકાઈ.

(જય છે)

પેસી—(તેની પાછલ) તુંને થઈ આવે વાઈ, (હસીને) હા, હા, હીક બનાવ્યો. જોઈએ એને પેલી બોકરી પેહેરાવી દેવાયછ, એને એ હીક બંધ બેસે. પણ હવે પેલી રત્નના નાક વારીની પરીક્ષા લેવી જોઈએ !

(બાઈ ગુસ્સાથી તેની સામે આવે છે, પેસી ચોકે છે)

બાઈ—(ગુસ્સાથી) હા, મારું નાક રત્નનું છે ની ?

પેસી—(ચમકીને અજાણો થઈ) તમારું નાક રત્નનું છે ? એટલે તે શું ?

બાઈ—(બહુજ ગુસ્સાથી) અજાણા ના થાઓ ! મારી આગલ એ નહિ ચાલશે ! હું તો ખાસરું મારીને મોનું બાંછ નાખસ !

પેસી—(બાબુએ) અહા! એ તે બૈરી! શું પાતી છે! પેલીતો (બકરીની કાણી અવાજ કરી) બેંએ!

બાબુ—હમણાંજ તમે મારા જમશેદને કહ્યું કે માફ નાક રખરનું છે!

પેસી—ઁ હા, નહિ, મકું એતો તમારા કબેતાને મને કહ્યુંતું.

બાબુ—(તેની આગળ ધસી જઈ) મરીગીયા મુવા ચેર! મારી આગળ એ નહિ ચાલસે હુંતો કુંમણુમ ફેરી નાખસ!

(તેને બરડા પર ધમકા મારે છે. તે બધે દોડે છે. તેણી તેની પુઠે દોડે છે)

પેસી—(બાબુએ) વ્હા, વ્હા, એતે બૈરી! પેલી તો બાવાજીનું બુયું (અવાજ કહાડી) બેંએ. (મોટેથી) અરે માફ કરો, હુંતો અમથું હસવામા બોલ્યો.

બાબુ—(ધણાજ ગુસ્સાથી તેની આગળ ધસી જઈ) હસવામા! મુવા કાઈની છોકરીની મસ્કેરી કરી હસેછ? (તેને બરડાપર મારેછે)

પેસી—(બાબુએ) અહા, શું થોસા પરેછ, હાથળી કેા, મજબુત છે! એને બૈરી! પેલીતો મેંઠી (અવાજ કહાડી) બેંએ. (મોટેથી) અરે મીસીસ બાબુમાય, જ્યેવાની તમે ગુસ્સે ના થાઓ મકું અસલ વાત એમ છે કે. (તેણી તેની નજદીક જાય છે) મકું તમે જરા દુર ઉભા રહેવો મને બીક લાગેછ. (તે તેણીથી દુર જાય છે) અસલ વાત એમ છે કે મેં જમશેદ ને એમ ઉંધું ચતતું સમજાવ્યું, કેમકે મને એ જોઈતોતો

બાબુ—(મીઝસથી) જોઈતોતો? એટલે, બાવા જોઈતો તો કે?

પેસી—નહિરે મકું આબમાય સાથે એના લગન કરવા.

બાબુ—પણ આઈ તો તમારી છે?

પેસી—અરે એ બધું હીકજ છે રે!

બાબુ—એટલે મને સમજ નથી પરતી જરા ખુલ્લી રીતે બોલો!

પેસી—વાત એમ છે કે આઈના શરીરની તેમપરેચર અઠાણ્થીબી બહુ ઓછી રહેછ એટલે એ આપુને નહિ ચાલે. આપુને

તો જરા જરામા તપી જાય તો એકસો પાંચ દીઘી વાલી
જેરી જોઇએ !

આઈ—કેમ એને માટે તમે આટલું આટલું કીધું ને હવે એમ કેમ ?

પેસી—હું શું કરું ? એતો તદ્દન જોકરી નીકળી ! જરા જરામા જસ
જેએ કરીને બોલવા શિવાય એને બીજું કંઈ બી આવરતું જ
નથી. જે કંઈ પુછો તેનો જેએ જ કરીને જવાબ આપેજ,
જાણે ઠાંડાં પાણીનું લરેલું માટલું, જેમાં ખાંડીનું એક
તીપું બી નહિ મળે તેવું લાગેજ. વરી તમે બીજું કંઈ જાણોજ ?
તદ્દન વકત લેણુ જેવી છે.

આઈ—(ત્રણજ ગુસ્સાથી) ખબરદાર જો એવું મારી બેહેનને વરે
બોલશે તો ! ધકા મારીને જહાર કહરાવસ !

પેસી—તારે તમે મને આવી એક સાથે પણવાની જાણે મારીકુતીને
ફરજજ પારોજ ? મીસીસ બાઇમાય તમે જમશેદનો ખ્યાલ
છોડી દેશો તો હું તમારો મોટો ઉપકાર માનસ. એને આઈ
સાથે પણવા દેવો.

આઈ—(છણકાથી) એતો આઈ સાથેજ પણવાનો ઉતો ! તમે હાતે
કરીને એમ કીધું શું કામ ? એમતે કંઈ પાંચ પાંચ
મીનીટે વરો જદ્દનાતા હાસે ?

પેસી—પણુ તેરે આખરે એમ કરિયેં. તમે જમશેદને આઈ સાથે
પણવા દેવો ને હું તમારી સાથે પણનું ? અરે હા, એ
ધણું દીક થશે. હું તમારી પરદિવાનો થઈ ગીયોજ, ને તેથીજ
મેં આય યુકિત કીધીજ. હા, તમારા બાવા કાંઠાં છે હું
તમારા હાથની માંગણી કરું. મીસીસ બાઇ મને કબુલ કરો
(તેણી આગલ ગુડણુ મંડી પડે છે) બી માઈ હસબન !

(દીન્યારજ હાથમાં કોથલો લઈ દાખલ થાય છે, પેસી
અમકીને ઉઠી જાય છે)

દીન્યારજ—(તેને જોઈ ચોંકી) કેમ અરધીની ચારવારી, એ હયાં
શું કરેજ ? એતો જમશેદની છે, તેની સાથે તું શાનો
એડાં કહાડેજ ?

પેસી—અરે નહિરે જી ! એતો હું જરા એવણની સારીની કાર જોતોતો !

દીન્યારજી—તારે તું કાર ભરતાંની જાણેજ કે ? વહા, વરી રંગારી ને સાથે લાગો હોરાજીની કાર ભરનારો ! ચાલ આઇને કાર ભરવાની મેહેનત નહિ પરસે (ખાજુએ) એકતો સીકલીળી છે. (મોટેથી) મકું આઇને તો પાસેના સુખલાજીની કુંખઈ બોલાવવા આવેલી તે એ તહાં ગેઇજ, ને આય પીકચરો તુંને દેખાડવા મોકળયાંજ તે લે. એનો હાથ જરા જો સુખ-રયોજ કે નહિ. ચાલો હવે ફીરોજળી થોડા દહાડામા આવી લાગશે એટલે ધામધુમથી તમારાં લગન કરી આપિયે. બધી ચીઢીઓ તો વહેંચાઇ ગેઇ.

પેસી—(ખાજુએ) મોસમોહકાન !

દીન્યારજી—(એક ખુરશીપર બેસી) આવો જરા આઇના પીકચરો તો જોઇએ ? (કાથલો ઉઘાડે છે)

પેસી—(તેને) મીં દીન્યારજી, હું તમારી સાથે કંઈ ખાનગી વાત કરવા માંગુંજ !

દીન્યારજી—ખાન ઘીની વાત ! કેમ કંઈ લાવ બાવ ઓસરયોજ કે ? (કાથલામાંથી એક પીકચર કહાડી) આય જોયું કે મરઘી સેવન બેડીજ તેનું પીકચર છે ! કેમ મીં પેપરમીંત એમાં કંઈ ખામી છે કે ? (પીકચર તેને દેખાડે છે)

પેસી—(ખાજુએ) હવે એ કેમ પતસે ? (મોટેથી) વહા, ઘણું મજનું ! ખામી કંઈ નથી, જરા મરઘી કરતાં ઇંડાં મોટાં પારયાંજ !

દીન્યારજી—(પીકચર બારીકાથી જોઇ) હા, જરાખર ઇંડાં મરઘી કરતાં મોટાં છે, ને વરી મરઘીની ઉપર ઇંડાં બેઠાં હોય તેવું લાગેજ ! ઇંડાંતો મરઘીની હંડે જોઇએ. ત્યારે એક ભુલ થઇ. જોઇએ બધી મલીને કેટલી ભુલ નીકળેજ ? વન મીસતીક. વાઈ આય ખીજું જોવ જોઉં ? (ખીજું પીકચર કહાડે છે) વહા, એતો ભેંસનું સીંગર પારયુંજ ! અરે ! મીં પેપરમીંટ તમારા વાઘ નખને વરે આય ઘણો

સારો નમુનો છે ! વાઘ નખખી એવોજ વાંકો આવે ! મારી દીકરી તમુને તમારાં પેન્ટીંગના કામમાળી બહુ મદદ કરશે !

પેસી—બહુ, બહુ, (બાબુએ અવાજ કહાડી) બેંએ !

દીન્યારજી—ને વરી ગરીબતો એવી છે કે જે તમે હાથીના ત્રન પગ ફેલેશો તો તેખી કબુલ કરશે. બસ હાંજી, ને વાંચી થીજ વાત !

બાઈ—(છણકાથી) ચાલો, ચાલો હવે.

દીન્યારજી—તે એની તારીફ કરુંજી તે તુંને અદેખી લાગતી હોસે, એ કંઈ તારા જેવી હડીલી, મીઝસી, ને ફેરાઈન નથી !

પેસી—(બાબુએ) એજ મારે લાયકતી છેતો (મોટેથી) મીઝ દુકકર ખાઉ અરે દીન્યારજી, મકું જરા તમારી સાથે વાત કરવીજી, એ હમણાં રહેવા દેવો !

દીન્યારજી—(કાથલામાંજ નજર રાખી બેધ્યાનીથી) બોલની દગલો રંગવાનું શું લેશે ? આય પીકચર તો બેંસના વરતુ છે !

પેસી—(બાબુએ) હવે એને કેમ સમજાવું ? (મોટેથી) મકું દીન્યારજી બા મારે તમુને કંઈ કહેવુંજી ?

દીન્યારજી—(કાથલામાંજ જોઈ) બોલની પણ ત્યારનો શું માથું દુઃખ વ્યા કરેજી. આય પીકચર તો બકરીની માયનું લાગેજી !

(બીજું પીકચર કહાડે છે)

પેસી—મકું જેખી તમારી છોકરી, ઘણીજ ચાલાક ખુશસુરત અને—

દીન્યારજી—(કાથલામાંજ જોઈ વચે બોલી) અને ગરીબ. આય પીકચર ગાયની બઘરીનું છે, વહા, શું આબેહુય નકલ છે !

(બીજું એક પીકચર કહાડી તે પેસીને દેખાડે છે)

પેસી—(પીકચર પર અછડતી નજર નાંખી) હા, ઘણું મજાનું છે ! ફક્ત હુલથી ત્રણ પગને બદલે ચાર પગ પારી દીધાજી ! (બાબુએ) હવે એની આગલ વાત કેમ છે ?

દીન્યારજી—(વિચારવંત) બરાબર ! ગાયની બધરીને તો ત્રણ પગજ હોય !

બાધ—(છણકાથી) પપા, એશું તમે ગાંડું ઘેલું જેવું બકો છ !

દીન્યારજી—હેં ! તારે શું ચાર પગ કે ? બરાબર ! એક આય (બાંધાં પર હાથ મુકી ચાલાકરી) એક આય, ને એક આય. એનો તણ થયા (પાછા ગણે છે) એક આય, એક આય, ને એક આય !

પેસી—(તેના બીજા પગપર છાપત મારી) ને એક આય. મીં દીન્યારજી પાછું તમે જેવરાનું કોપડું ચહરાવી આયા છ ! વાદાં ચાલો હવે એ વાત રેહેવા દેવો. એતો કોઈ કોઈ ગાયની બધરીઓને ચાર પગ હોય છ. (કોથલો તેના હાથમાંથી લઈ બાબુએ મુકે છે) હવે જુવો, જે તમને અડચણ નહિ હોય તો, કેમકે હું કોઈનેથી અડચણ કરવા માંગતો નથી, માટે કદાચ હું તમને અડચણ લુલ્લમા કરી દેઉં, અને એ અદ ચણ કરવા થકી હું બહુ દલગીર થાઉં. (બાબુએ) છટ પેસી બકરી વરે કેવી રીતે એની આગલ ખુલાસો કરે ?

દીન્યારજી—(તાબુબીથી બાબુએ) એ અડચણ ના વહાણ કેમ ફાતાં (મેટથી તેની ટંકાર કરી) નહિ બા મને કંઈથી અડચણ નહિ થાય, ને જે મને અડચણ થાય, તો હું એ અડચણ માટે માફ માંગું ને એ અડચણ થકી—

પેસી—(તેને વધું બોલતાં અટકાવી) મીં દુકકર બાઉ શેઠ જુવોની હું બહુ ગભરાઈ ગયેલો છું જેથી હું તમારી આગલ બોલી શકતો નથી. હું તમને કાગલ લખી બધું વીગતવારે જણાવસ. સાહેબજી (બાબુએ) આય યુક્તિ ઠીક છે.

(બાધનો હાથ તેણીની ના મરજ છતાં સુખી ચાલી જાય છે)

દીન્યારજી—(તાબુબીથી) હેં ! એ દુકતાએ એનો હાથ સાનો ચુમ્યો ? ને એ મને લખી જણાવીને શું કહેવા માંગતો હોસે ? હુઉં ! બોદાયેથી લખવાનો હુન્નર બનાવ્યો, ત્યારેજ આવા દાહોડચતુરો છાપરે ચહડવાની ? જરા જરામા બસ લખવાનું ? પ્યારને માટેથી લખવાનું ! (બીચપાડી) તું મને ચાહે છ ?

તારે પેલી લખશે, કે તું મને ચાહી શકસે? એમ છ છ મહિના ડોરા તાણી તાણી કાગડો લખી લખીને આશક માથુકો મુરદાલ એંગાં પેંગાં થઇ એક એક સાથે વાત કરવાની હિંમત કરશે. હમારા વખતમા કેયું મળનું ઉંતું? અસ એક છોકરી ધ્યાનમા પેહી કે અસ તેને દમમંજ કેહેવાનું કે ચાલ મારી સાથે ચાર ચોખા છંતાવા! તે અસ તે તઇયારજ થઇ જાય! મકદુર નહિ કે ના કેહે! હવે તે વખતજ ગીયો. સૌ ખારેવાટ થઇ ગીયું! ધરમની દુખા દુખ થઇ ગેઇ. આજે કાણ તરો લેછ?

(જમશેદ હાથમા કાગલ લઇ વાંચતો વાંચતો દાખલ થાય છે.)

જમશેદ—(વાંચતાં) દેવ લઇ ગીયો સોડા પાઈ, તેણી ગેઇ ઉચકાઇ પછી તેણીનું મોનું થયું કાલું સાઇ, જેથી દેવ થયો ચાંઇ.

દીન્યારજી—દેવ કાંહાં આપરાં ધેરમાં આયોછ કે ?

જમશેદ—અરે એતો પેલો દોહરો મેં રચ્યોછ !

દીન્યારજી—હં! હં! જોઇએ આગત્ર વાંચ !

જમશેદ—(વાંચીને) દેવે કીધો શોર બકાર, તેણી બોલી પથ્થર સાથે માંથુ ફેર, જેમ હાંચ જાણે કાઇ દોર !

દીન્યારજી—છટ દોર બોલ દીક નહિ લાગતો. એને બદલે મોર બોલ મુક્યો હોય તો તે સોમશે. હોય જાણે કાઇ મોર. એટલે જાણેકે મોર જેવો હોય તેમ. મોર હમેશ નીચું જોઇ પથ્થર સાથેજ માથું ઘસેછ !

જમશેદ—દીક ત્યારે મોર લખીએ. બીજા દોહરા હું જોરીને તમુને વંચાવસ (જતાં જતાં કાગલમાં સુધારીને) હોય જાણે કાઇ મોર.

(આઇ દાખલ થાય છે)

આઇ—આવાજ શાપુરજી આયાછ તે તમુને બોલાવેછ !

દીન્યારજી—ચાલ દીક થયું એની સાથે લગનનો બંદોબસ્ત કરવોછ.

(જાય છે)

આમ—(આજુગાજુ જોઇ) હયાં તો નહિ મળે! હું તો મકું હયાં હોસે!

આમ—કાણે પેસો રંગારીકે? (તેણીના ગણે હાથ નાખી) મારી જ્ઞાલી બેઠેન તું તો સજ્જર છેતરઈ!

આમ—કેમ શું થયું?

આમ—એતો કોઇ તદન દગાગાજ છે. એતો જમશેદને મારી પાસેથી લઇ તુંને તેની સાથે પણનાવા માંગેછ!

આમ—જનેજ નહિ! એ મને પુરેપુરો ચાહેછ અને તે એને મને ઉઠાવી લઇ જઇ સામેત કરી આપ્યુંછ?

આમ—એને તુંને પહેલાં ચાહી હોસે, પણ હમણા તો એને તારું મોનું વડીક જોવા નથી ગમતું. એને હમણાજ મારા દેખતાં એમ કહ્યું. એતો કેહેજે તુંતો તદન બોટ, બકરી જેવી બકરી, આન્ડીના એકળી ટીપાં વગરનું થડાં પાણીનું માટલું, ને વકતનેન જેવી છે!

આમ—અહા! હું, એને ચાહવાનું સર કરતીતી, પણ એ તારે આવો દગાખોર નીકળયો!

પેસી—(અંદરથી) ક્યેતાંન, એ ચીડી હવે વો શેઠકુ દેવો!

આમ—(અંદર જોઇ) અરે એજ હયાં આવેછ! હવે તું જરા એને તારું પાણી દેખાર. જરા હિંમત ધરીને એને બે ત્રણ રૂપે લગાવી કહાર, એટલે એ સમજસે કે એ જેવી તુંને ધારેછ તેવી તું કાંઇ બોટ સોટ નથી. મેંજી હમણા એને એમજ ફટકાવી કહાડ્યોતો. જરા હિંમત રાખવી જોઇએ.

આમ—ફીકર નહિ, હું એને બરાબર ઠેકાણે લાઉંછ. એતો હું જરા એને નમનતાઇ દેખાડવા ગેઇ કે એ જાણે કે હું કેવીક તાબેદાર છેઉં, પણ એને ખચર નહિ કે હું માંથાંની કેવી ફરાઉન છેઉં તે!

બાઈ—લે જો આવી લાગો હં! સ્વેપથીજ કામ મેજે હં !

(બાઈ જાય છે બીજી બાજુએથી પેસી દાખલ થાય છે)

પેસી—(તેણીને જોયા વગર) પેલા દુકરકાપુ પર કાગલ લખી બધો ખુલાસો કીધોજ. તેમાં પેસી બકરીના નામ પર મીઠું મુક્યુંજ, ને પેસી વાઘણના હાથની માંગણી કીધીજ. હવે જોઈએ ડોકરો શું પતાવેજ તે, (આઈ પર નજર પડે છે) અહા! મજકુર બકરીબાઈ તો કેંથા હયાંજ ઉભેલાં છે!

(બકરીની કાણી અવાજ કહાડી) બેંબેંબેં!

(આઈ ફરીને તેને જોય છે ને એકદમ તેનાં આંગ ઉપર ધસી જઈ તેને એક તમાચો લગાવી કહાડે છે)

પેસી—(બાજુએ) હેંબેં! એ બકરીબાઈ એકદમ વાંધન કેમ બની ગઈ? (મોટેથી) કેમ બાઈ સાહેબ તમારા આશક સાથે એવીજ રીતે વર્તોજ કે ?

બાઈ—(અજાણી થઈ) ઓ માવરે! એ તમે છેવો કે? અરે હું તો હમારો નોકર કયેતાંન તમુને સમજી! માફ કરજો હં!

પેસી—(બાજુએ) તેરે કયેતાંનને મારવાની હિમંત છે ખરી!

બાઈ—મકું તમારો એહરો હમારા કયેતાનના જેવોજ કારો કારો છે, ને વરી એના જેવાજ તમેજી મુન નાર અખની બાંગા જેવા છેવો !

પેસી—(બાજુએ) મેં એને વકત લેન કહી, તો એ મને મુનનાર ને અખની બાંગો ફેહેજ! અહા! એવો, એવો! હિંમત ને હુશિયારી છે ખરી! પણ એ મને કારો કારો કેમ ફેહેજ ?

બાઈ—વરી તમારી પછવારે ખુન નીકલી આવેલી છે જેથી—

પેસી—(પછવાડે હાથ નાખી બરડો તપાસી) જેથી?

બાઈ—જેથી હું તમારી સાથે પરણી શકતી નથી !

પેસી—(જાણીએ) તે હયાં કાણુ ખેસી રહ્યું? પણ એનામા એકદમ પાણી કેમ આવી ગીયું? જોઈએ જરાં ચાંપી જોઈએ. (મોટેથી) પણ હમણા તો તમે મારી સાથે પણવા કબુલ થયાતાં ને વરી રોજ સવારે કાસમ કુતારના તમેલામા બલદોને નાર મરાયછ તેગી જોવા આવવા કબુલ્યું તું, ને એમ ફરી કેમ જાવોછ?

આઈ—એતો મેં તમુંને અમથા બનાવી કહાડયાતા, ને મને જોડ જાણી તમે મને તરેલા સાંપ ખવરાવવા કહી તમારું પાણી દેખાડી આપ્યું. હવે હું જાગી ગઈ છ કે તમે તદ્દન નાલાયક છેઓ. વરી તમારા પીકચરોગી બીલકુલ વાહીયાત જેવાં છે એટલે તમે પેન્ટર હાવાનુંગી દોલ ધાલોછ!

પેસી—તમે મારું શિવાજીના વાઘનખ વારું પીકચર જોયું? એ હજુ જરા પુરું થયું નથી. ત્યારે એ જરાબર રંગાઇ રહેશે ત્યારે આગી દુનિયામા મારી વાખવાળી થશે!

આઈ—હા, મુલું કાંઈ ગીલી દાંડનો સોતો લઇ તોલ્લો મારતું હોય તેવું તો કંઈ આય એમ હાથ કીધોછ (ચાલાકરી) તે લાગેછ! તમારા કરતાં તો હું સાઈં પાઈંછ!

પેસી—હા, મરઘી કરતાં ઇડાં મોટાં! લાવોની તમારા કાથરામા જોવની?

(કાથલો લેવા જાય છે)

આઈ—(તેનાં આંગપર ધસી જઈ) ખજરદાર જો મારા કાથરાને હાથ લગાડ્યોછ તો!

(કાથલો ખુતાવવાની કોશિશ કરે છે)

પેસી—પણ હું તમારી ભુલ તો સુધારું!

(જેક ખેંચતાણુ કરે છે. આઈ તેને એક તમાચો મારી કાથલો ખુતાવી લે છે.)

પેસી—(જાણુએ) જખરી હિંમત વારી! હું તો એને બકરી સમજ્યો,
પણ એતો કેથી વાધન નીકરી! અહા, એતે ઘેરી! (ગોટેથી)
ને વરી પેલો ભેંસનો વર કેવો પારેલો છે, જરા કાથરો
ઉંધારીનેજ જોવોની?

(આધ તેની પછવાડે આવી તેને ધમકા મારે છે)

આધ—ખચરદાર જે કંઈ બોલ્યોછ તો! અનતર ધરી હયાંથી ચાલી જા!
(જાણુએ) હું છેક ફાસ મધ્ય હું! જેમ તેમ હિંમત કરું છું!

પેસી—(જાણુએ) વહા! શું મીઝસ! જાણે રસ્તમ પહેલવાનની
એટી જાનું ગોસસ! એતો એની બેહેન કરતાંજી બહાદુર
છે! નકામું મેં એના જાપ પર કાગલ લખ્યું! (તેણી
આગલ જઈ ગુકાણું મંડી પડી) જાનું આધમાય મને
માફ કરો?

આધ—(મીઝસથી) હા, મને વકટલેન ને બોટ બકરી જેવી કહેનાર
તમેજકે? મને જાણુએ બધું કહ્યું છું. હવે હું તમારું મોતું
ખી નથી જોવાની!

પેસી—પણ જુવોની મીસીસ આધમાય મને જરા મીઝસી, હઠીલી,
બોલીદરાજ, તીખી, વાતવાતમા મરાઈ પરે તેવી, બહાદુર,
ને એકના સાત જવાબ આપીને ઉભી રહે તેવી ઘેરી જોઈ
એછ. તારે મેં તમારામા તેવું પાણી કંઈખી નહિ જોયું
તારે મેં મારો વિચાર ફેરવ્યો, ને તમારી બેહેન પર નજર
દોડાવી, કે જેણી મને મારા ટેસ્તને ખરનીજ લાગી. હવે
હું જોઉં છું, કે તમે તેણીનેખી ભુલાવે તેવાં છેવો, જેથી
મને માફ કરો ને મારો પ્યાર—

આધ—(છણકાથી) જરાખી નહિ, નીકલો હંઈથી.

પેસી—મારી પર દયા કરો! પીટી! પીટી!

આધ—(મીઝસથી) નોટ એ ખીટ.

પેસી—હું હજારો હજાર માફ માંગું છું, હું પગે લાગું છું!

(તેણીને પગે લાગે છે, આધ તેને હઠારી લે છે, બેઠ
કાટી કરે છે, દીન્યારજી, ફરામરોજ, ને આધમાય
દાખલ થાય છે, બધાં તેઓને જોઈ ચોકે છે)

દીન્યારજી— મીઠી લીઝુની પેપરમીટ, મને ક્યેતાંને આય તમારું કાગલ આપ્યું. એમાં તમે આપને છોરીને બાધના હાથની માંગણી કરોજ, તેમાં મને જરાબી વાંધો નથી. લેવો એ તમારીજ છે (તેણીનો હાથ ધરી લાંગો કરેછે) હું હમણાજ બગરે જઇ આવો ને આવતાં આવતાં બીજી ચીડી છાપવા આપી આગોજ. એમાં મેં તમારાં નામો ફેરવ્યાંજ પેહેલી ચીડીઓ બહેંચાઇ ગઇજ તે હવે જરા ગોળું લાગશે ખરું, પણ શીકર નહિ.

પેસી—નહિરે જરાબી ખરાય નહિ લાગશે. મેં મારો વિચાર ફેરવ્યોજ, અને હું આપનેજ ચાહુંજ !

દીન્યારજી—(ગુસ્સાથી) વોટ આ ગોલ ગોલ ફેલો ! આયતો જાણે નાય નચાવેજ ! અનર ધરી મારાં ઘેરમાંથી નીકળ ! હવે હું એકનો એ નથી થવાંતા !

પેસી—તારે તમે મને કહારી મુકોજ ?

દીન્યારજી—લાટ મારીને !

પેસી—ઠીકછે તારે હું જઇને કુવોજ પુરુંજ !

દીન્યારજી—હું આવીને ઉપરથી મોટો પથ્થર નાખસ !

પેસી—નાખજો પણ મારી પર જુરી ભરાસે તેમાં હું બધું કહેવસ કે તમે મને મારી નાખ્યો તો.

ફરામરોજી—(દીન્યારજીના કાનમાં) જવા દેવોની નકામો લેન્ન ફાટેલ છે ને ?

દીન્યારજી—(તેને) હા, જરા ચકડોલ મુવોજ. જેરનો ફાકો મારીને ઉંધઇ જાય તેમાં નવાઇ નહિ (મોટેથી) અરે બાપુ હંધ આવ. હવે સીધો રહેજો. એમતે કંઈ પાંચ પાંચ મીનીટે લોકો બેરી બદલતા હોસે ? લે વાઈ ચાલ ડાહ્યો થા. (આપને) દીકરી જોકે એ મને ગમતો તો નથી પણ એના રંગારીના ધંધામાંથી એ પાન્સો રૂપિયા કમાયેજ, ને વરી તું એને ખાએજ, અરે ચાહેજ એટલે એને કબુલ કર ?

પેસી—(તેણી આગલ જઇ) હા ડીયર કબુલ કર.

—(છલુકાથી) હું તમને કબુલ કરું છું, પણ તમારે મોર તાબામાં રહેવું પડશે, ને જેમ હું કેહું તેમ કરવું પડશે.

—મારે તે કબુલ છે, મને હુશિયાર બૈરીજ ગમેછ!

(તેણીનો હાથ પકડી ચુમે છે)

રામરોઝ—(બાબુએ) ત્રણએક મહિનામા છરી ચુલિયા લેવાસે!

(જમશેદ પોતાનું કાગળ વાંચતો વાંચતો દાખલ થાય છે)

જમશેદ—(બધાંને જોયા વગર) બીજીબી એક લાઇન હાથ લાગી (વાંચીને) પછી ઉઠ્યો તે ચોર, તેણી બોલી મને છોર.

(બધાંને જોઇ ચાંકે છે)

દીન્યારજી—વ્હા જમશેદ! તું આગલ ચાલતાં કપીઓના પેટપર લાટ મુકશે ખરો! જોઇએ એ આખી વાંચી જા?

જમશેદ—હા લેવોતી! (વાંચેછે) આઇ મારી આઇ, જલદી હયાં આવ નહિ તો તારો ચોટલો જશે પીખાઇ
તુંને થઇ આવસે વાઇ, તો પછી તારી થવસ હું દાઇ.
આઇને દેવે ખાઇ, તેને લઇ ગીયો સોડા પાઇ
તે જેમ ઉચકાઇ.
પછી તેણીનું મોનું થયું કાલું સાડી
જેથી દેવ થયો ચાંઇ.
દેવે કાઢ્યો સોર બકાર, તેણી બોલી પથ્થર સાથે માથું ફોર
જેમ હોય કોઇ મોર.

બધાં—વ્હા! વ્હા! વ્હા! વ્હા!

પેસી—અરેદેવ લઇ ગીયો સોડા પાઇ, એ લાઇન તો મેં એને આપીતી એટલે અરધી સાખાસી મને ઘટે!

દીન્યારજી—(તેનો બરડો થોડી) શાખાસ, શાખાસ!

આઇ—પણ મુવો દેવ મને કાંઠાં લઇ ગીયો?

જમશેદ—આગલ સમજો (વાંચેછે) દેવ લઇ ગીયો જ તાંહાથી ઉઠ્યો મુલતાંન, ધરાનથી તુરાન થઇ

બધાં—ઠહા! ઠહા! ઠહા! ઠહા!

દીન્યારજી—શું કાફિયો મુકીયોછ! બોસ્તાનને બદલે ધોરરતાં
તો ઠીક રસ મળતે!

પેસી—તેને બદલે ઘોડાનું હાથ બોસ્તાન વધારે શોભતે!

દીન્યારજી—(બે ધ્યાનપણે) હવે મારાં માટી બૈએરો! એક વ
પ્રીથી હાથસે હાથ મેળવી લેવો. (અંદર જોઈ) ઓ લેવં
પેલાં પુતલી જર, ને શાપુરજી આપેછ!

(પુતલી જર ને શાપુર દાખલ થાય છે)

(તેણીઓને) દીકરીઓ આય પેલા જે રંગારી વિશે હુ
કહેતોતો તેવણુ. એવણુની મુંબઈમા કપડાં ધોવાની ને રંગ
વાની મોટી દુકાન છે. આવ દીકરી હાથ લાવ (આપનો
હાથ પકડી તે ભુલથી પુતલી સાથે મેળવી આપેછે) ને
પછી નંચે છે) હેં! એ શું? બે બૈરાંઓ પરણોછ
(પેસીને) કેમ એ પેપરગીટ કેમ બે સુંઠની?

પેસી—લીંબુની!

દીન્યારજી—અરે જે હોય તે, પણ હયાં બહાર આવની? છોકરી
આપુંછ તારે કે?

(બિલના હાથ મેળવી આપે છે)

(પેસીને, તેણીને દેખાડી) આય તારો વર, ને દીકરી (તેણી
તરફ જોઈ પેસીને દેખાડી) આય તારી બૈરી. અરે શું બે?
બેઉ એક એકના વરો! છટ, છટ. બધું આપડ ગુપડ
બોલઈ જવાયછ. શું બે? હવે તમે આપસ આપસમા
સમજી લેજો (બાઈ તરફ જોઈ) હવે દીકરી તું આવ તારી
બૈરી સાથે હાથ મેળવી લે.

(ફરામરોડનો હાથ પકડી તે તેણી સાથે મેળવી આપેછ
પછી ભૂલ સુધારે છે)

અરે પેલો જમશેદ કહાં ગીયો? એ આજે બધાં એમ કેમ
કરોછ? (જમશેદ બહાર આવે છે) બહાર આવની અંદર
બરાબા કરેછ? પણવુંછ કે નહિ? (તેનો હાથ ધરી) લે

આપ તારી દીકરી. એને સુખી કરજે. આવો હવે દીકરી પુતલી તું આવ તારો હાથ શાપુર દીકરી સાથે મેળવી લે, ને જરમાય તારો હાથ શીરોઝ આવે ને હું મેળવી આપસ, તેટલાં જરા ધીરજ ધર.

(તેળીનો હાથ પકડી તે શાપુર સાથે મેળવવા નય છે. તેટલાં શીરોઝ દાખલ થઈ તેને અટકાવે છે. તેની પુઠે તીરમાર આવે છે. બધાં અજબ થાય છે)

શીરોઝ—(આવતાંને વાર) હભા રેહો ! એક જણનું નામ નીશાંબુ નાણ્યા વગર તેને આપરાં માન પામેલાં કુટુંબ સાથે જોડવા પહેલાં જરા વિચાર કરો !

દીન્યારજી—(તેને ભેટી પડી) ઝો દીકરા ! શીરોઝ ! તું આવો કે ? પણ દીકરાં તારો બાપ કહાં છે ? મારો બહાલો ભાઈ કહાં છે ? બોલ જલદી એમ ગુંગલાયેછ શું કામ ?

શીરોઝ—(રડમસ અવાજે) તેવણુ તો ગુજરી ગીયા !

દીન્યારજી—(રડતાં) હેં ! ગુજરીજ ગીયા કે ! અફસોસ મેં ધારયું તુંજ ! પણ દીકરા તેવણુ સાથી ગુજરયા ? ને ક્યારે ગુજરયા ?

શીરોઝ—(રડમસ અવાજે ધણાંજ અનુનથી શાપુર તરફ એકી તગરે જોઈ) તેવણુ તો ખુન થયું !

દીન્યારજી, પુતલી, જર, આઈ, બાઈ—(બધાં સાથે) હેં શું ?

દીન્યારજી—(રડમસ અવાજે) ઝો બોદા ! આવ હું શું સાંભળું છું ! કેણુ મુજબે તે બીયારાને માર્યો ને શા માટે માર્યો ? જરા વધારે ખુલાસાથી બોલ ?

..... પ્યારી તો

ત્યાર પછી તેવણ સુરતથી પુના ગયા હતા, અને ૧
 બારીક જુસ્તેજુ કરયાથી મેહેરહોમજી નામના મોઝેદ ત
 હમને બધો ખુલાસો મળ્યો. ત્યાં હમે વાતે જોડા હતા
 લાંમા ધનજો ખાનખાઉ નામનો પારસી કે જે થોડા વ
 તની વાત પર હયાં ભટકતો જણાયો હતો, તે ત્યાં આવી
 લાગ્યો. મોઝેદ મેહેરહોમજીએ તેની એકપુરી બેટીના મરણના
 સમાચાર તેને કહ્યા, એટલે તેને ઝનુનમાં આવી જઈ
 ત્યાંને ત્યાંજ પોતાના કમરબાંધમાંથી પીસ્તોલ ખેંચી કહાડી
 તે વડે આપઘાત કીધો, અને મરતી વખતે સંધજો
 એકરાર કરી ગીયો!

દીન્યારજી, પુતળી, જર, આઈ, બાઈ—(બધાં સાથે) તેને
 શું કહ્યું ?

ફીરોઝ—(મકકમ પણે) કે તેને અને આય શાપુર મોતાફરામે મામ
 બાપનું ખુન કીધું હતું !

(આજ પળે શાપુર દીવાના જેવો થઈ પોતાના ખીસાં
 માંથી એક મોટી પોકેટ નાઈફ ખેંચી કહાડી તે ઉઘાડી
 હજીતો બધાં તેને પકડવા નય, એટલાંમા પોતાની
 છાતીમા ભોંકી નીચે પટકાઈ પડી મરણ પામે છે.
 આથી પુતળાં એક એવીતો દેહેરત ખાય છે કે જેથી
 તેણીનું હારટ એકદમ બંધ થઈ જઈ તેણી એક ચીસ
 સમેત નીચે તુટી પડી તેના આંગ આંગલ મુદકું થઈ
 પડે છે. આ દેખાવ જોઈ દીન્યારજી, જર, આઈ
 અને બાઈ જોશુધ થઈ ફસડાઈ પડે છે. ફરામરોઝ,
 જમશેદ, પેસી, અને તિરમાર અન્યેબીમા હરણુ ફાર
 થઈ ગયા પુતળાંની કાંણી આંખ ફાડી ઉભાં રહે છે.
 અને આ સંધજો છાતી ફાડનારો દેખાવ જોઈ પ્રાણ
 દુઃખથી પોકાર મારે છે કે:—

મુલમાં.

એક અદ્ભુત ડિટેકટિવ વાર્તા.

લખનાર—ડોસાભાઈ એક્સલ જલ્લા.

કાવા દાવા, ફંડ ફરેખ, ચોરી ખુન, માર ફાર, નાહાસ લાગ, દુઃખ સુખ, પ્યાર મહોખત, વગેરે વગેરે બાબદોથી ભરપુર આ કીસ્સો છે, અને વાંચનાર પોતાનું ભાન ભુલી જઈ માંહેના મનહુર દેખાવો વાંચવા ઉશ્કેરાઈ તતપર થઈ રહે છે. એ કિસ્સાનું વળું પારીસના મોન્ટમારત્રેના ડુંગરમાંના અસલી ગુફાઓમાં રચાએલું છે, અને કર્તાની તે તરફની મુસાફરીમાં આ ડુંગર તેમના જોવામાં આવેલો હોવાથી ત્યાંનું હુળહુળ નજરે જોયલું વર્ણન કરવામાં આવેલું છે.

૩૨૫) સફા, જડાં કાગલ, કપડાંનું ગીલીટ સાથનું પુકું કીમત રૂ. ૨૫) વી. પી. થી ચાર આના વધુ.

સઘળા જાણીતા બુકસેલરોને ત્યાંથી મળશે. અથવા નીચલે ઠેકાણેથી મળશે:—

એમનામાહાત

તે

એક હજાર વર્ષ પછી એક પારસી તરીકે પાછો જનમેલો
જેખીલોનનો મહાન બાદશાહ

અને તેની

દિલકસ કાંહાણી.

હિમાલયના હીપનોટીઝમનું પારસી સંસારી
ઓરીજનલ નોવેલ.

લખનાર—ડોસાલાઈ એફલજ લક્ષ્યા.

હિમાલય પર્વતપરનો અસલનો મેસમેરીઝમનો એલમ, ત્યાં ટીબેટ તરફ આવેલાં મંદીરોમાંની ગુપ્ત કરામાંતો, ઇજીપ્તની પોતાના મુંડાં સાથે રાખવાની અસલી મહાન શીલસુશી મુજબના ત્યાં ઢગલાબંધ સીચી રાખેલાં કરોડો મુંડાં, સીરીયન દેજરટમાં આવેલાં જેખીલોનનાં ડટાઈ ગયેલાં અસલી ખંડીયેરો, ત્યાંના ફના થઈ ગયેલાં રહેરો, વીસુવીયસના બગતા પહાડની કરામતો, અમેરીકા અને ત્યાંના રહેરોની અન્નદેખીચો વગેરે વગેરે બહુ જાણવા જોગ બીનાઓનો આ મહાભારત વારતામા સમાવેશ કરવામા આવેલો છે. વારતાનું વળું બહુ ખેંચાણુકારક છે, અને કતીની હિન્દુસ્તાન અને યુરોપ અમેરિકાની મુસાફરીથી વારતાના નાયકો જ્યાં જ્યાં નાંહસે છે, ત્યાંનો ઉપર વર્ણવેલાં ઠેકાણુઓનો ખરેખરો અને નજરે જોયલો હેવાલ ચીતારવામાં આવેલો છે. આનું પુસ્તક આજ સુધી પ્રગટ થયેલું નથી.

મોટા ખર્ચે કરાવેલું ચિત્ર સાથનું સુંદર પુઠું. કી. રૂ. ૨)

આના

થોડા વખતમા બહાર પડે

મુસાફરીના મહાન બનાવોનું એક માહાત્મા

પુસ્તક

એપોલોથી—અમેરીકા

લખનાર—ડોસાલાલ એલ્લજી ભટ્ટા.

મુંબઈના એપોલો બંદરથી એટન, સ્વેડન, પોરતસેડ, ઇ
લીના, મસીના, નેપલસ, જીનોવા, અને જીનોવાથી રેલ
ત્રણ દિવસની હાલમારી ભરી આફ્રિકા પર્વત પરની મુસાફ
પછી પારીસ; જ્યાંથી રેલ માર્ગે દીપી, પાછું સ્વીટ્ઝરલેન્ડ પર ફર
થઈ ચેલાતના બંદર દોવર, જ્યાંથી રેલમાર્ગે લંડનના વી
રીયા તરમીનસ. પાછી રેલ પર સ્વારી અને
જ્યાંથી જળ કુકડા પર બેસી કેનેડાના સેન્ટ
રેલપર કુકડા અને બે દિવસની રજા પ
ન્યુયૉર્ક ઉપર વર્ણવેલાં દરેક શહેરોમાં
દેખાવો અને બનાવોનું ઘણુંજ દીવ

મા આપવામા આ

જો તે પો

થોડાજ

